

ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЩЕРБИНА НАТАЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 343.211

ДИСЕРТАЦІЯ

ПОНЯТТЯ ЗБРОЇ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії.
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ Н. О. Щербина

Науковий керівник: Шаблистий Володимир Вікторович, д.ю.н., професор

Дніпро 2025

АНОТАЦІЯ

Щербина Н.О. Поняття зброї за кримінальними правом України. -
Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. – Дніпровський університет внутрішніх справ, Дніпро, 2025.

Наукове дослідження національної судової практики дозволило прийти до висновку, що на даний час існує проблематика кваліфікації діянь злочинців, які в момент вчинення кримінального правопорушення застосовують предмети, які або лише конструктивно схожі з вогнепальною або холодною зброєю, або взагалі ними не являються. Разом з тим згідно опрацьованої судової практики було встановлено, що суспільно-небезпечні наслідки застосування таких предметів, яким не надано нормативного визначення з точки зору потреб кримінального права, іноді є більш загрозливими ніж під час застосування вогнепальної зброї.

Під час наукового дослідження було проаналізовано вітчизняну судову практику та законодавство, у результаті чого було обґрунтовано пропозицію щодо необхідності внесення змін до чинного КК в частині доповнення його змісту новим узагальненим терміном кримінального права «зброя». Запропоновано внести зміни до КК у вигляді приміток до статей 36, 263, 296 цього Кодексу. Вказані примітки запропоновано доповнити сформованим поняттям «зброя». Також запропоновано, щоб такі примітки відносилися до норм права з точки зору рівня визначеності їх змісту та були бланкетними і містили посилання на відповідний закон, який буде регулювати обіг зброї. Вважаємо внесення таких змін у вигляді прийняття приміток до вказаних статей усуне існуючу на даний час проблему щодо кваліфікації дій, хоча б за статтею 263 КК України.

Проголину до прийняття відповідного закону або схвалення проекту КК, в якому міститься сформоване поняття «зброя», пропонуємо вирішити шляхом

реалізації загальних засад кримінального провадження, до яких зокрема відносяться верховенство права, законність та рівність перед законом і судом. Також пропонуємо до прийняття відповідних приміток до статей 36, 263 та 296 чинного КК або до прийняття відповідного спеціального закону чи схвалення проєкту КК використовувати визначення «зброя», яке міститься в Інструкції про застосування зброї, бойової техніки, озброєння, кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України, затвердженій наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від 21 жовтня 2003 року № 200. У вказаному документі поняття зброя сформульовано наступним чином «зброя - предмети та пристрої, що призначені для ураження живих цілей, кораблів, літаків (вертольотів) та інших об'єктів і не мають іншого призначення. На нашу думку таке визначення хоча і включає в себе лише одну з виокремлених нами ознак зброї, таких як ураження живої цілі, проте все ж таки є єдиним на даний час визначенням цього родового поняття.

Наукове дослідження поняття кримінального права «зброя», а саме визначення його складових та формулювання нормативної дефініції запропоновано здійснювати за такими вузловими моментами: 1) формування понятійного апарату; 2) запозичення певних формулювань та ознак з суміжних нормативних актів; 3) урахування вітчизняних та іноземних досліджень, а також законодавства; 4) наявність проблемних аспектів, пізнання складної природи зброї, яка робить необхідним подальший науковий пошук; 5) забезпечення обґрунтованості теоретичних висновків та їх перевірка емпіричними дослідженнями.

Взявши за основу вказану схему дослідження констатовано, що сучасний стан розробки дефініції «зброя» в Україні перебуває на стадії законопроектів. Всебічний кримінологічний аналіз цього питання є актуальним та перспективним для подальших наукових розвідок. Оскільки пізнання цієї проблематики у певній ретроспективній площині, тобто з моменту внесення

відповідних змін до КК, дозволяє здійснювати своєрідний науковий зріз кримінально-наукової дійсності для того щоб узяти за основу кримінологічні властивості та ознаки, тобто вихідні дані для їх подальшого втілення в науково обґрунтоване нормативне визначення.

У результаті дослідження такого явища як зброя для потреб саме кримінального права було виокремлено ряд криміналістичних та правових характеристик, за допомогою яких і відбувалося формулювання цієї дефініції. Було з'ясовано, що основною ознакою зброї є її цільове призначення - можливість здійснювати летальне ураження цілі. Також було науково обґрунтована позиція про віднесення зброї до складу предметів, а також засобів та пристроїв, які можуть здійснювати летальне ураження. Опрацьовуючи ознаку спеціального правового режиму було досліджено вітчизняну судову практику та з'ясовано, що вказана характеристика не є обов'язковою для родового поняття.

На даний час проєкт КК містить більш лаконічне визначення поняття зброї, що свідчить про динамічність процесу визначення та про існування дискусій з приводу такої дефініції. Такі поняття як «холодна» та «метальна зброя» не згадуються в проєкті. На наш погляд виключення цих дефініцій з тексту проєкта КК є недоцільним з огляду на відсутність їх визначення в будь-якому законі. У той же час проєкт КК фактично унормував у собі всі положення, які має містити спеціальний закон про обіг зброї, якого з часів затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, згідно Наказу Міністерства внутрішніх справ України від 21 серпня 1998 року № 622 не існує і на теперішній час.

З огляду на розгалужену деталізацію дефініції «зброя» в проєкті КК та

наявність суміжних понять, виникла пропозиція про внесення змін до чинного КК, після прийняття відповідного закону, шляхом включення примітки до статей 36, 263, 296 цього Кодексу, які б містили в собі таке відповідне визначення, і що важливо – посилення на відповідний нормативно-правовий акт. Також під час роботи висловлено ініціативу здійснити заміну в частині 5 статті 36 КК слів «будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб» словами «конструктивно схожі зі зброєю вироби», а в частині 4 статті 296 КК слів «чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень» на слова «конструктивно схожих зі зброєю виробів».

На підставі узагальнення теоретичних поглядів вчених визначено стан наукової розробленості недоцільності обмеження переліку предметів, які свідчать про озброєність банди. З огляду на широке розмаїття різновидів зброї, а також інших предметів, які банда може використовувати під час нападів, науковці пропонують доповнити статтю 257 КК України приміткою, в якій визначити, що озброєність банди означає наявність у неї не лише зброї, а й «інших предметів, спеціально пристосованих або заздалегідь заготовлених для фізичного чи психічного насильства під час нападу».

Охарактеризовано доповнення статті 36 КК, яка передбачає відсутність перевищення меж необхідної оборони під час застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає. Висловлено думку про те, що цілком доцільним є доповнення саме цієї статті приміткою, в якій точно та максимально повно вказати ознаки озброєності особи, що в подальшому полегшить кваліфікацію дій також і за іншими складами кримінальних правопорушень. Зокрема за статтею 257 КК – бандитизм. Примітку до статті 36 КК пропонується викласти в такій редакції: «озброєна особа – це особа, яка має при собі та не обмежена можливістю застосування вогнепальної, холодної, будь-яких інших видів

військової зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв, будь-яких інших засобів чи предметів для захисту або іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень».

Висловлено пропозицію доповнити зміст КК сформованим поняттям «зброя», а також сформулювати його з витримкою балансу про конкретизацію ознак зброї та вказати їх настільки узагальнено, щоб при застосуванні такої норми будь-яка особа могла точно зрозуміти чи відносить той чи інший предмет до зброї. Таке визначення запропоновано включити до змісту саме Загальної частини КК, оскільки остання покликана встановлювати правила застосування закону про кримінальну відповідальність.

Обґрунтовано позицію про необхідність внесення змін до статті 36 КК шляхом доповнення її приміткою, в якій слід навести визначення «зброя». Адже саме стаття 36 нормативно закріплює випадки відсутності кримінальної відповідальності як наслідок застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб. Наведення в примітці визначення «зброя» надасть правникам можливість вірно кваліфікувати діяння як злочинців, так і умовних жертв, які перебувають в стані необхідної оборони. Також дозволить відмежувати зброю, поняття про яку буде містити притаманні лише їй ознаки, від будь-яких інших засобів чи предметів, які використовувались для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб.

Надано характеристику основних елементів застосування зброї під час вчинення будь-якого кримінального правопорушення та з'ясовано, що вказане ставить таке правопорушення на один щабель вище в сенсі суспільної небезпеки, оскільки застосування зброї в будь-якій сфері життя, це надзвичайна подія. Досліджено та науково обґрунтовано змінити всі без виключення слова «злочин» в статі 67 КК на словосполучення «кримінальний проступок». Або підтримати пропозицію, висловлену в Зауваженнях щодо доповнення КК окремою статтею зі списком обставин, які будуть обтяжувати покарання при

вчиненні лише проступків. Тому список обставин, які обтяжують покарання при вчиненні проступку вже має в собі два пункти: повторність та застосування зброї. Вважаємо що в цьому разі буде дотримано справедливий баланс в частині застосування правил про обтяжуючи покарання обставини. Тому, враховуючи що вчинення кримінального правопорушення із застосуванням зброї є надзвичайною подією, все ж таки не належить до категорії типових обставин їх вчинення та має значний вплив для призначення покарання, тому ми вважаємо, що пропозиція стосовно включення цієї обставини до статті 67 КК є обґрунтованою. Крім того, в такому разі національне законодавство наблизиться до сучасних європейських стандартів в питанні захисту прав та основоположних свобод.

Сформульовано авторське визначення поняття зброя для цілей застосування кримінального закону – це предмети, засоби або пристрої, за допомогою яких відбувається ураження живої цілі у вигляді заподіяння смерті або тілесних ушкоджень різного ступеню тяжкості людині, а також завдання матеріальної шкоди іншим об'єктам матеріального світу.

Ключові слова: кримінальне право, життя людини, зброя, національне законодавство, законопроект, обіг зброї, визначення, дефініція.

SUMMARY

Shcherbina N.O. The concept of weapons under the criminal law of Ukraine. - Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 Law. - Dnipro University of Internal Affairs, Dnipro, 2025.

A scientific study of national judicial practice has led to the conclusion that currently there is a problem of qualifying the actions of criminals who, at the time of committing a criminal offense, use objects that are either only structurally similar to firearms or cold weapons, or are not them at all. At the same time, according to the developed judicial practice, it was established that the socially dangerous

consequences of using such objects, which are not given a normative definition from the point of view of the needs of criminal law, are sometimes more threatening than when using firearms.

During the scientific research, domestic judicial practice and legislation were analyzed, as a result of which a proposal was substantiated regarding the need to amend the current Criminal Code in terms of supplementing its content with a new generalized term of criminal law “weapon”. It was proposed to amend the Criminal Code in the form of notes to Articles 36, 263, 296 of this Code. It was proposed to supplement the specified notes with the formed concept of “weapon”. It was also proposed that such notes relate to the norms of law from the point of view of the level of certainty of their content and be blank and contain a reference to the relevant law that will regulate the circulation of weapons. We believe that making such changes in the form of adopting notes to the specified articles will eliminate the currently existing problem regarding the qualification of actions, at least under Article 263 of the Criminal Code of Ukraine.

We propose to resolve the gap before the adoption of the relevant law or the approval of the draft Criminal Code, which contains the established concept of "weapon", by implementing the general principles of criminal proceedings, which include, in particular, the rule of law, legality, and equality before the law and the court. We also propose, until the adoption of the relevant notes to Articles 36, 263 and 296 of the current Criminal Code or until the adoption of the relevant special law or approval of the draft Criminal Code, to use the definition of “weapon” contained in the Instructions on the use of weapons, military equipment, armament, ships (boats), aircraft and helicopters of the State Border Service of Ukraine, special means and measures of physical influence during the protection of the state border and the exclusive (maritime) economic zone of Ukraine, approved by order of the Administration of the State Border Service of Ukraine dated October 21, 2003 No. 200. In the specified document, the concept of weapon is formulated as follows: “weapon - objects and devices that are intended to destroy living targets, ships, aircraft (helicopters) and other objects and have no other purpose. In our opinion,

although such a definition includes only one of the features of weapons that we have identified, such as destroying a living target, it is still the only definition of this generic concept at the moment.

Scientific research into the concept of criminal law "weapon", namely the determination of its components and the formulation of a normative definition, is proposed to be carried out at the following key points: 1) formation of a conceptual apparatus; 2) borrowing certain formulations and features from related regulatory acts; 3) taking into account domestic and foreign research, as well as legislation; 4) the presence of problematic aspects, knowledge of the complex nature of weapons, which makes further scientific research necessary; 5) ensuring the validity of theoretical conclusions and their verification by empirical research.

Taking the above-mentioned research scheme as a basis, it was stated that the current state of development of the definition of "weapon" in Ukraine is at the stage of draft laws. A comprehensive criminological analysis of this issue is relevant and promising for further scientific research. Since the knowledge of this issue in a certain retrospective plane, that is, from the moment of making the relevant amendments to the Criminal Code, allows for a kind of scientific cross-section of criminal-scientific reality in order to take criminological properties and signs as a basis, that is, initial data for their further implementation into a scientifically substantiated normative definition. As a result of the study of such a phenomenon as a weapon for the needs of criminal law, a number of forensic and legal characteristics were identified, with the help of which this definition was formulated. It was found that the main feature of a weapon is its intended purpose - the ability to inflict lethal damage to a target. The position on classifying weapons as objects, as well as means and devices that can inflict lethal damage, was also scientifically substantiated. When studying the feature of a special legal regime, domestic judicial practice was studied and it was found that the specified characteristic is not mandatory for a generic concept.

Currently, the draft Criminal Code contains a more concise definition of the concept of weapons, which indicates the dynamism of the definition process and the

existence of discussions regarding such a definition. Such concepts as “cold weapons” and “throwing weapons” are not mentioned in the draft. In our opinion, the exclusion of these definitions from the text of the draft Criminal Code is inappropriate given the absence of their definition in any law. At the same time, the draft Criminal Code actually regulated all the provisions that a special law on the circulation of weapons should contain, which, since the approval of the Instruction on the procedure for the manufacture, acquisition, storage, accounting, transportation and use of firearms, pneumatic, cold and cold weapons, domestically produced devices for shooting cartridges equipped with rubber or similar in their properties non-lethal projectiles, and cartridges for them, as well as ammunition for weapons, main parts of weapons and explosive materials, according to the Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated August 21, 1998 No. 622, has not existed to this day.

Given the extensive detailing of the definition of “weapon” in the draft Criminal Code and the presence of related concepts, a proposal was made to amend the current Criminal Code, after the adoption of the relevant law, by including a note to Articles 36, 263, 296 of this Code, which would contain such a relevant definition, and importantly, a reference to the relevant regulatory legal act. Also, during the work, an initiative was expressed to replace in Part 5 of Article 36 of the Criminal Code the words “any other means or objects for protection against an attack by an armed person or an attack by a group of persons” with the words “constructively similar to weapons”, and in Part 4 of Article 296 of the Criminal Code the words “or other object specially adapted or prepared in advance for inflicting bodily harm” with the words “constructively similar to weapons”.

Based on the generalization of the theoretical views of scientists, the state of scientific development of the inexpediency of limiting the list of items that indicate the armed nature of a gang has been determined. Given the wide variety of types of weapons, as well as other items that a gang can use during attacks, scientists propose to supplement Article 257 of the Criminal Code of Ukraine with a note, which would specify that the armed nature of a gang means the presence of not only weapons, but

also "other items specially adapted or prepared in advance for physical or mental violence during an attack".

The addition to Article 36 of the Criminal Code, which provides for the absence of exceeding the limits of necessary defense when using weapons or any other means or items to protect against an attack by an armed person or an attack by a group of persons, as well as to prevent an unlawful violent invasion of a home or other premises, regardless of the severity of the harm caused to the trespasser, is characterized. The opinion was expressed that it is quite appropriate to supplement this article with a note, which would accurately and as completely as possible indicate the signs of a person's armament, which would further facilitate the qualification of actions under other criminal offenses. In particular, under Article 257 of the Criminal Code – banditry. We propose to set out the note to Article 36 of the Criminal Code in the following wording: "an armed person is a person who has with him and is not limited in the possibility of using firearms, cold weapons, any other types of military weapons, ammunition, explosives or explosive devices, any other means or objects for protection or another object specially adapted or prepared in advance for inflicting bodily harm."

A proposal was expressed to supplement the content of the Criminal Code with the established concept of "weapon", as well as to formulate it with a balance sheet on specifying the signs of a weapon and indicate them so generally that when applying such a norm, any person could accurately understand whether this or that object is a weapon. Such a definition is proposed to be included in the content of the General Part of the Criminal Code, since the latter is intended to establish the rules for the application of the law on criminal liability.

The position on the need to amend Article 36 of the Criminal Code by supplementing it with a note, in which the definition of "weapon" should be given is substantiated. After all, it is Article 36 that normatively establishes cases of absence of criminal liability as a result of the use of weapons or any other means or objects to protect against an attack by an armed person or an attack by a group of persons. Providing the definition of "weapon" in the note will provide lawyers with the

opportunity to correctly qualify the actions of both criminals and conditional victims who are in a state of necessary defense. It will also allow distinguishing weapons, the concept of which will contain features inherent only to it, from any other means or objects that were used to protect against an attack by an armed person or an attack by a group of persons.

A description of the main elements of the use of weapons during the commission of any criminal offense is provided and it is found out that this puts such an offense one level higher in terms of public danger, since the use of weapons in any sphere of life is an extraordinary event. It has been studied and scientifically substantiated to change all the words "crime" in Article 67 of the Criminal Code without exception to the phrase "criminal misdemeanor". Or to support the proposal expressed in the Remarks on supplementing the Criminal Code with a separate article with a list of circumstances that will aggravate punishment when committing only misdemeanors. Therefore, the list of circumstances that aggravate punishment when committing a misdemeanor already has two points: repetition and use of weapons. We believe that in this case a fair balance will be observed in the application of the rules on aggravating circumstances. Therefore, given that the commission of a criminal offense with the use of weapons is an extraordinary event, it still does not belong to the category of typical circumstances of their commission and has a significant impact on the imposition of punishment, therefore we believe that the proposal to include this circumstance in Article 67 of the Criminal Code is justified. In addition, in this case, national legislation will approach modern European standards in the protection of rights and fundamental freedoms.

The author's definition of the concept of weapons for the purposes of applying criminal law is formulated - these are objects, means or devices with the help of which a living target is hit in the form of causing death or bodily injuries of varying severity to a person, as well as causing material damage to other objects of the material world.

Keywords: criminal law, human life, weapons, national legislation, draft law, arms circulation, definition, definition.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Щербина Н.О. Розуміння поняття «зброя» у Загальній частині Кримінального Кодексу України. *Юридичний науковий журнал*. 2024. № 3. С. 445-448. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/107>.
2. Щербина Н. О. Аналіз посилення режиму законності права власності на зброю в законодавстві іноземних держав. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*, 2023. (8). <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-8-01-08>.
3. Щербина Н. Перспективи визначення поняття «зброя» в національному законодавстві. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*, 2024. (4), 445–450. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-4-445-450>.
4. Щербина Н.О. Формування дефініції «зброя» в проєкті Кримінального кодексу України. *Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття: яким воно є і яким йому бути*: матеріали міжнар. наук. конференції, м. Харків, 21-22 жовт. 2022 р. / редкол.: В.Я. Тацій, Ю.А. Пономаренко, Ю.В. Баулін та ін. Харків : Право, 2022. С. 334-337.
5. Щербина Н.О. Шляхи підвищення рівня національної безпеки в контексті проблематики вживаності дефініції «зброя» в національному законодавстві. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 бер. 2023 р.). Дніпро: ДДУВС, 2023. С. 238-241.

ЗМІСТ

ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. ВИКОРИСТАННЯ ПОНЯТТЯ ЗБРОЯ В ЗАГАЛЬНІЙ ЧАСТИНІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ КРАЇН	23
1.1. Дефініція «зброя» у кримінально-правовій доктрині України	23
1.2. Історія розвитку використання поняття «зброя» у зарубіжному законодавстві	50
1.3. Історія розвитку використання поняття «зброя» в українському законодавстві	68
Висновки до розділу 1	95
РОЗДІЛ 2. ЗАСТОСУВАННЯ ПОНЯТТЯ ЗБРОЯ В ОСОБЛИВІЙ ЧАСТИНІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	100
2.1. Кримінально-правова характеристика зброї, її види.....	100
2.2. Кримінально-правова характеристика озброєності особи.	131
Висновки до розділу 2	154
РОЗДІЛ 3. СПІВВІДНОШЕННЯ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ОЗНАКОЮ СКЛАДУ ЯКИХ Є ЗБРОЯ, В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ ТА В ПРОЄКТІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	157
Висновки до розділу 3	198
ВИСНОВКИ	200
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	207
ДОДАТКИ	226

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Право людини на життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і особисту безпеку споконвіку належать до природніх прав людини. Такі права мають бути захищені у демократичній, правовій країні усім масивом нормативно-правових актів. Норми статей 3, 27, 29, 30 Конституції України відповідним чином забезпечують охорону цих природніх прав. Однак вказаний захист потребує подальшого правового вдосконалення.

Одним із засобів, за допомогою якого право людини на життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність та особисту безпеку на даний час порушується або ставиться під загрозу є зброя.

Спірним стає це питання через те, що у частині 5 статті 36 Кримінального кодексу України закріплена норма, згідно якої не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб. Тобто вказана норма ставить на один щабель як поняття «зброя» так і будь-які інші засоби чи предмети для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення. Нарівні з вказаним, частина 4 статті 296 Кримінального кодексу України також повторює визначення «інших предметів, які використовувалися як зброя».

З'ясовуючи питання про відмежування зброї від будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи, які використовувалися як зброя, можна звернутися до коментаря Кримінального кодексу України, в якому вказано, що зброя може бути застосована шляхом здійснення пострілів на враження, в повітря чи землю, нанесення ударів холодною зброєю, а також іншими предметами, придатними для враження живої сили (залізні прутки, каміння, газові балончики).

Шляхами вирішення проблеми ідентифікації на законодавчому рівні поняття зброї, відмежування його від будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, є врегулювання на законодавчому рівні питання чіткої ідентифікації, класифікації видів зброї та її властивостей для правильної правової кваліфікації дій або навіть бездіяльності із застосуванням таких предметів.

Отже, вогнепальна зброя являє собою об'єкт власності на який поширюється особливий режим регулювання, який може бути здійснений виключно Законом України.

На сьогодні обіг цивільної вогнепальної зброї законодавчо врегульовано спеціальними законами у всіх країнах Європи та у більшості пострадянських країн. В той же час, Україна - єдина держава в Європі, у якій відсутнє законодавче регулювання обігу цивільної вогнепальної зброї та зброї в цілому.

За інформацією Міністерства внутрішніх справ України, громадяни України легально володіють лише вогнепальною зброєю у загальній кількості близько 1,3 млн. одиниць. Незважаючи на таку значну кількість вогнепальної зброї в обігу, ці правовідносини в країні досі не врегульовані жодним законом. Усі питання, пов'язані з обігом цивільної зброї, вирішуються виключно підзаконними нормативними актами Міністерства внутрішніх справ України та інших міністерств і відомств. Більше того, нормативні акти МВС України, що регулюють обіг вогнепальної зброї в державі, фактично дублюють основні положення колишнього радянського законодавства. Переважна більшість норм є тепер анахронізмом та не регламентує навіть усталених суспільних відносин у сфері обігу зброї.

У свою чергу відсутність узгодженої термінології та класифікації призводить, з одного боку, до вільного трактування і неузгодженості, а з другого - створює підґрунтя для зростання корупції у цій сфері.

Отже, прийняття відповідного проєкту закону обумовлене необхідністю законодавчого регулювання відносин, що виникають під час обігу в Україні цивільної вогнепальної зброї, бойових припасів до неї, а також конструктивно

схожих зі зброєю та бойовими припасами виробів та задля визначення правового режиму власності на цивільну зброю, встановлення основних прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб щодо виробництва, набуття, володіння, відчуження, носіння, транспортування, ремонту, застосування цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів.

Аналізу розв'язання спірних питань під час кваліфікації кримінальних правопорушень у складі яких є застосування зброї, присвячено чимало праць. Теоретичним і практичним підґрунтям дослідження зазначеної проблематики стали роботи відомих українських та зарубіжних вчених у галузі кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології. Це, зокрема М.І. Бажанов, К.Л. Бугайчук, Ф.Г. Бурчак, В.Я. Конопельський, М.Й. Коржанський, В.О. Навроцький, С.А. Тарарухін, В.Я. Тацій, М.І. Хавронюк, В.В. Шаблистий, О.С. Юнін, С.С. Яценко та ін.

Між тим, у теорії кримінального права України ще й дотепер залишаються не достатньо розробленими важливі положення, що стосуються особливостей розслідування кримінальних правопорушень вище вказаної категорії.

Викладене засвідчує відсутність на сьогодні комплексних кримінально-правових досліджень питання кримінальної відповідальності за вчинення правопорушень – проступків та злочинів, ознакою складів яких є застосування зброї, що свідчить про актуальність теми та зумовлює необхідність проведення відповідного комплексного наукового пошуку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до: Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2022 року, затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 942 від 07.09.2011 р.; Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки., схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.06.2021 р. № 756-р; тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затверджених наказом

Міністерства внутрішніх справ України від 11.06.2020 р. №454, та наукової теми кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ «Кримінально-правове та кримінологічне забезпечення протидії злочинності» (номер державної реєстрації 0123Ш 05015).

Мета і задачі дослідження. *Метою* роботи є розробка поняття зброя у кримінальному праві та формулювання рекомендацій щодо вдосконалення кримінального законодавства та практики його застосування. Реалізація поставленої мети зумовить постановку й вирішення таких *задач*:

- з’ясувати стан теоретичної розробки дефініції «зброя» у кримінально-правовій доктрині;
- проаналізувати історико-правовий розвиток використання поняття «зброя» у зарубіжному законодавстві;
- проаналізувати історико-правовий розвиток використання поняття «зброя» в українському законодавстві;
- охарактеризувати поняття «зброя» як ознаки, передбаченої Особливої частиною Кримінального кодексу України;
- визначити зміст та обсяг поняття будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає;
- проаналізувати проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень, ознакою складів яких є зброя;
- проаналізувати практичний досвід розгляду кримінальних справ, ознаками складу кримінальних правопорушень яких є зброя;
- дослідити особливості форм реалізації кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, ознакою складів яких є зброя;
- сформулювати пропозиції з удосконалення кримінального законодавства в частині кримінально-правової регламентації зброї та практики його застосування, а також виокремлення поняття «будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб».

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері кримінально-правового реагування з боку держави щодо вчинення особою кримінальних правопорушень із застосуванням зброї.

Предмет дослідження – поняття зброя за кримінальним правом України.

Методи дослідження. У дисертаційному дослідженні використано наступні методи: *діалектичний* – для дослідження поняття зброї як наскрізного кримінально-правового поняття (підрозділи 1.1., 2.2, розділ 3); *метод системного аналізу* – для вивчення норм чинного кримінального законодавства, що дозволило виявити недоліки та протиріччя у КК України та допомогло сформулювати пропозиції щодо модернізації окремих його статей (підрозділи 1.2, 2.1); *компаративістський* - для проведення історико-правового аналізу використання поняття «зброя» у зарубіжному законодавстві (підрозділ 1.3); *формально-логічний* – для вивчення практичного досвіду розгляду кримінальних справ, ознаками складу кримінальних правопорушень яких є зброя (усі підрозділи); *правового моделювання* - для формулювання пропозицій з удосконалення кримінального законодавства в частині кримінально-правової регламентації зброї та практики його застосування, а також виокремлення поняття «будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб» (усі підрозділи); *статистичний* – при вивченні емпіричної бази та ін.

Емпіричну базу дисертації становлять: матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень України; опубліковані статистичні дані МВС України, Офісу Генерального Прокурора щодо кількості облікованих протягом 2018–2024 рр. кримінальних правопорушень, ознакою яких є зброя.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим комплексним монографічним дослідженням, яке присвячене вивченню поняття зброя у кримінальному праві України та розробці відповідних пропозицій з удосконалення законодавства та практики його застосування. У роботі сформульовано ряд нових наукових положень і висновків, зокрема:

вперше:

- доведено, що дослідження поняття зброї в кримінальному праві, а саме визначення його складових та формулювання нормативної дефініції, слід здійснювати за такими вузловими моментами: 1) формування понятійного апарату; 2) запозичення певних формулювань та ознак з суміжних нормативних актів; 3) урахування вітчизняних та іноземних досліджень, а також законодавства; 4) наявність проблемних аспектів, пізнання складної природи зброї, яка робить необхідним подальший науковий пошук; 5) забезпечення обґрунтованості теоретичних висновків та їх перевірка емпіричними дослідженнями.

- сформульовано визначення поняття «зброя» у кримінальному праві України – це предмети, засоби або пристрої, за допомогою яких відбувається ураження живої цілі у вигляді заподіяння смерті або тілесних ушкоджень різного ступеню тяжкості людині, а також завдання матеріальної шкоди іншим об'єктам матеріального світу;

- обґрунтовано доцільність доповнення ст. 36 КК України приміткою, в якій точно та максимально повно вказати ознаки озброєності особи, що в подальшому полегшить кваліфікацію дій також і за іншими складами кримінальних правопорушень: озброєна особа – це особа, яка має при собі та не обмежена можливістю застосування вогнепальної, холодної, будь-яких інших видів військової зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв, будь-яких інших засобів чи предметів для захисту або іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень;

удосконалено:

- положення про те, що, враховуючи суспільну значимість вчинення кримінальних правопорушень із застосуванням зброї, доцільно включити таку ознаку до переліку обставин, які обтяжують покарання та внести відповідні зміни до статті 67 КК України;

- пропозицію про віднесення пристрою під патрон «Флобера» до категорії схожих з вогнепальною зброєю виробів, з огляду на досліджений європейський

досвід боротьби з незаконною торгівлею зброєю. Під час опрацювання питання про доцільність володіння цивільним населенням вогнепальною зброєю, запропоновано парламентарям врахувати настанови, вміщені в Директиві ЄС № 91/477 та в Регламенті ЄС № 258/2021 стосовно визначення поняття «зброя»;

дістало подальшого розвитку:

- положення про те, що закони про кримінальну відповідальність більшості європейських країн чітко формулюють поняття «зброя», не підміняючи його вищою категорією поняттям «вогнепальна зброя», що значно посилює кримінально-правову охорону потерпілих осіб, відносно яких застосовувалися різні предмети у якості зброї.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані пропозиції та висновки можуть бути використані у:

- *правотворчості* – для вдосконалення законодавства у частині кримінальної відповідальності за злочини, конститутивною ознакою яких є зброя;

- *правозастосовній діяльності* – для підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у частині кваліфікації кримінальних правопорушень, конститутивною ознакою яких є зброя;

- *науково-дослідній роботі* – під час подальших досліджень проблеми кримінальної відповідальності за злочини, конститутивною ознакою яких є зброя;

- *освітньому процесі* – для здобувачів вищої освіти при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства», інших спецкурсів.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднені у виступах на міжнародних конференціях: «Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття: яким воно є і яким йому бути», м. Харків, 21-22 жовт. 2022 р.; «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти», м. Дніпро, 17 бер. 2023 р.

Публікації. За темою дисертації опубліковано 5 праць, з них: 3 – статті у виданнях включених до переліку наукових фахових видань України, 2 – тези

доповідей.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають п'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатку. Загальний обсяг дисертації становить 226 сторінок, з них основного тексту – 187 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ВИКОРИСТАННЯ ПОНЯТТЯ «ЗБРОЯ» В ЗАГАЛЬНІЙ ЧАСТИНІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ КРАЇН

1.1. Дефініція «зброя» у кримінально-правовій доктрині України

Природнім правом людини за весь час існування людства є право на життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і особисту безпеку. Такі права підлягають захисту у сучасній правовій та демократичній країні загальним масивом нормативно-правових актів.

Норми статей 3, 27, 29, 30 Конституції України [1] відповідним чином забезпечують охорону таких прав, оскільки регламентують, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а кожна людина має невід'ємне право на життя, свободу та особисту недоторканність і кожному гарантується недоторканність житла.

Крім того, захист таких прав конкретизує і стаття 36 Кримінального кодексу України (далі – КК) [2] шляхом встановлення поняття, суть і ознак необхідної оборони, як обставини, що виключає злочинність діяння. В той же час вказана стаття визначає, що не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає [2]. На перший погляд виникає питання, яким же чином стаття 36 КК покликана захищати право, наприклад на життя та яким чином таке право пов'язане із застосуванням зброї.

Виявляється, що норми чинного КК ставлять на один щабель зброю та будь-які інші засоби чи предмети для захисту від нападу озброєної особи або

нападу групи осіб.

Крім того, два таких поняття, як «зброя» та «будь-які інші засоби чи предмети для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб» також межують і з поняттям «іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень», кримінальна відповідність при застосуванні якого може виникнути в разі кваліфікації дій за частиною 4 статті 296 КК [2].

Проте жодне законодавче визначення цих понять, на жаль, на сьогодні відсутнє, як відсутня і єдина судова практика з цього питання.

Тому такий стан речей є не достатнім для ефективного захисту права людини на життя, здоров'я, честь і гідність та особисту безпеку і потребує якомога скорішого правового врегулювання саме в частині законодавчого визначення поняття «зброя» та виокремлення такого поняття від інших суміжних з ним понять.

Зрозуміло, що одним із засобів, за допомогою якого найвище право людини – право на життя, в даний час у зв'язку з повномасштабною військовою агресією масово порушується в Україні або принаймні щодня ставиться під загрозу – є саме зброя.

Однак, не можна заперечувати проти того, що саме за допомогою зброї таке право і захищається. Зброя виготовляється для різних цілей та потреб. Наприклад для військових або комерційних. Зазвичай люди купують її для самозахисту, самооборони, для розважальної стрільби, мисливства або певних спортивних заходів. Через різноманітні характеристики та можливості зброї отримується ліцензія відповідно до законодавства на її покупку, володіння, транспортування та використання і навіть ремонт.

Прикро визнавати, проте обіг зброї в нашій державі сьогодні набирає значних обертів. Життя людини все частіше залежить саме від того, в руках якої людини воно опиниться. А ось тут вже виникає питання про правомірність володіння такою особою цією зброєю та про правомірність її застосування.

У сучасному світі саме вогнепальна зброя, не зважаючи на різноманітність її

видів, стала доступною багатьом. Дуже часто людина, яка має в руках карабін або рушницю, вважає себе не лише мисливцем під час полювання в лісі. Історично склалося так, що пращурами сучасної зброї, як не дивно, були камінь та палиця. Під час удосконалень вони трансформувались в інші види зброї або окремі її елементи, які відомі сучасному суспільству. Наприклад, камінь поступово замінився на метал, який в свою чергу став вже снарядом для вогнепальної та холодної металевий зброї, а палиця трансформувалася в кийки, як різновид спецзасобів, що застосовуються правоохоронними органами. Також добре знаємо і про сучасне поєднання та уособлення каменю та палиці, які в поєднанні з розвитком суспільства перетворилися в різні види рушниць та згодом трансформувалися в автомати і гармати. Але про еволюцію та історію виникнення зброї згадаємо трохи пізніше.

Отже, не зважаючи на динамічний розвиток зброї та її присутність в житті людини впродовж всієї епохи існування людства, на даний час в науці кримінального права визначення поняття «зброя» відсутнє, а його нормативне оформлення залишається досить дискусійним.

За наявності цілого ряду праць, які присвячені зброєзнавству, залишається відкритим питання: а що ж таке зброя в широкому розумінні? І як співвідноситься це поняття з будь-якими іншими засобами чи предметами для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення та з іншим предметом, спеціально пристосованим або заздалегідь заготовленим для нанесення тілесних ушкоджень? Спробуємо знайти відповідь на ці запитання шляхом аналізу низки нормативно-правових актів України.

Як зазначає Большаков В. Н. зараз, через досить високий рівень злочинності, особливо так званої «вуличної» – грабежів, розбійних нападів та навіть «неприхованих, відкритих вбивств», практичний інтерес до права на необхідну оборону із застосуванням зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи

інше приміщення та його реалізацію значно зріс. Не останнє місце в практичному здійсненні зазначеного права займає юридичне врегулювання обігу вогнепальної та холодної зброї, спеціальних засобів для самооборони [3].

Проте, перш ніж визначитися з межами застосування права на самооборону, доцільним слід законодавчо визнати предмет регулювання. Тобто спочатку слід виокремити зброю з поміж інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб та предметів, спеціально пристосованих або заздалегідь заготовлених для нанесення тілесних ушкоджень.

Отож, не вся зброя є вогнепальною. Таку зброю ще можна назвати зброєю несмертельної дії. Однак від поняття «зброя» ми не уникнемо. Зброєю несмертельної дії можна отримати у простіший спосіб, ніж вогнепальну. Часто її не потрібно навіть реєструвати або отримувати ліцензію для володіння та користування нею. Разом з тим від цього вона не стає чимось іншим, а залишається тим предметом, який ототожнюється насамперед потерпілою особою саме зі зброєю. Людині, яка від застосування проти неї такої зброї отримає принаймні легкі тілесні ушкодження, взагалі байдуже до якого виду чи класу, до зброї чи до іншого предмету або засобу вона відноситься. Такий людини важливо, аби кривдник отримав та поніс заслужене покарання.

Саме тому ми вважаємо, що від науково-обґрунтованого та нормативно-правового визначення поняття «зброя» і залежить правильність кваліфікації дій як злочинця, так і людини, яка перебуває в стані самооборони.

Проблема визначення поняття «зброя» стає ще більш складною через те, що у частині 5 статті 36 КК [2] закріплена норма, згідно якої не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб.

У свою чергу частина 4 статті 296 КК передбачає кримінальну відповідальність за хуліганство, якщо воно вчинено із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально

пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень.

Про диспозицію статті 263 КК годі й говорити. Судова практика по статті 263 КК коливається від виправдувальних до обвинувальних вироків.

Разом з тим жодна з перелічених диспозицій КК не містить визначення поняття «зброя».

Можливо саме тому так багато галасу наробив вирок Печерського районного суду міста Києва від 19 лютого 2018 року у справі № 757/7651/16-к за обвинуваченням К. у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною 2 статті 263 КК України.

Згідно пред'явленого обвинувачення К., перебуваючи на зупинці громадського транспорту зі сторони ТЦ «Оушен плаза» неподалік станції метро «Либідська» КП «Київський метрополітен», придбав у невстановленої досудовим розслідуванням особи холодну зброю, а саме: бойову військову клинкову холодну зброю – багнет-ніж з номером на рукоятці А4080 з написами на лезі «Gnutti» та з іншої сторони леза «СА», за гроші у сумі 2 300 гривень, який поклав до поліетиленового пакету синього кольору, який тримав у руках, і став його носити при собі без передбаченого законом дозволу. В подальшому, ОСОБА_2 переніс вказаний ніж в поліетиленовому пакеті до станції метро «Либідська» КП «Київський метрополітен [4].

Суд першої інстанції виправдав К., посилаючись на повну відсутність суспільної небезпеки у його діях та вказав, що обвинувачений закінчив Київський державний художній інститут, асистентуру – стажування Української академії мистецтва, склав кандидатські іспити із спеціальності «образотворче мистецтво» та є членом Спілки художників України, працює художником. Має колекцію старожитностей, зокрема, і зразки холодної зброї, які використовує у своїй творчості, а основною характерною ознакою зброї, зокрема, і холодної, як предмету злочину за частиною 2 статті 263 КК України, є її призначення для ураження живої цілі [4].

Чому б таку ознаку, як ураження живої цілі не взяти на озброєння для

нормативного формулювання поняття «зброя»?

У вказаному вирoku суд послався на те, що саме цією характерною ознакою і визначається суспільна небезпечність діяння, а особа, яка носить холодну зброю із собою з метою її застосування для ураження живої цілі не в залежності від правомірності чи неправомірності намірів, підлягає, за певних умов, відповідальності за частиною 2 статті 263 КК України. Досліджені докази прямо та беззаперечно стверджують про відсутність у обвинуваченого такої мети [4].

Цікаво було прослідкувати подальшу долю цього вирoku. Нами було з'ясовано, що ухвалою апеляційного суду міста Києва від 23 листопада 2018 року [5] останній був скасований та було призначено новий розгляд в суді першої інстанції. Ухвалою від 14 вересня 2022 року [6] обвинуваченого було звільнено від кримінальної відповідальності, передбаченої частиною 2 статті 263 КК України на підставі статті 49 КК України у зв'язку із закінченням строків притягнення до кримінальної відповідальності, а кримінальне провадження - закрито.

До речі, предмет схожий на багнет-ніж, який згідно висновку експерта № 49 від 21 січня 2016 року був вилучений у обвинуваченого є бойовою військовою клинковою холодною зброєю промислового виробництва, було постановлено знищити, що на нашу думку все-таки свідчить на користь того, що такий предмет віднесено до категорії вилучених з цивільного обороту, а отже приналежним до холодної зброї.

Здається що вирішенням питання про речовий доказ суд фактично погодився з висунутим обвинуваченням та не дозволив вільно володіти таким предметом.

У свою чергу Верховний Суд (далі – ВС) не залишився осторонь та також висловив позицію по диспозиції статті 263 КК України, яка іноді не витримує конструктивну критику та більш нагадує ситуацію, за якої всі члени демократичної та вільної держави усвідомлюють вагомість та необхідність дотримання принципу юридичної визначеності. Також усвідомлюється і

ступінь небезпеки дій, які кваліфікуються за вказаною статтею КК. Проте сучасна ситуація, а саме відсутність спеціального закону, який би не тільки регулював питання обігу цивільної зброї, а й закріпив би законодавче визначення зброї, складається таким чином, що судова практика йде двома шляхами – ухвалення обвинувальних та виправдувальних вироків.

Останні дуже часто ухвалюються саме через нормативну кризу, тобто через відсутність відповідного закону. І якби ВС в складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду не намагався врятувати ситуацію, розтлумачуючи в постанові від 04 грудня 2018 року у справі № 161/3885/16-к [7] поняття «закон» як «законодавство», очевидним є те, що від таких прогалин врятує лише прийняття Верховною Радою України спеціального закону, який вже існує, однак на жаль лише в якості проєкту.

У зв'язку з такою ситуацією, Шаблистий В. В. у своїй науковій статті пропонував заповнити прогалину у законодавстві в сфері обігу зброї шляхом реалізації принципу верховенства права до моменту прийняття Закону України «Про зброю», який також пропонує застосовувати виважено – не так, як це зробив Верховний Суд, визнавши наказ Міністерства внутрішніх справ та Постанову Кабінету Міністрів України законом [8].

З такою пропозицією ми цілком погоджуємося. Проте не можемо пройти і осторонь думки Великої Палати ВС на вказану проблему, яка своєю постановою від 03 липня 2019 року у справі № 288/1158/16-к [9] поставила так би мовити, умовну крапку.

Велика Палата ВС вказала, що «... слово «закон» вжито у статті 263 КК у розумінні цієї статті «передбаченим законом дозволом» на поводження зі зброєю варто вважати дозвіл, що може бути встановлений будь-яким нормативно-правовим актом, у тому числі підзаконним» [9].

До 15 грудня 2017 року, тобто до набрання законної сили Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147-VIII від 03 жовтня

2017 року [10], висновок Верховного Суду України щодо застосування норми права, викладений у його постанові, прийнятій за результатами розгляду справи з підстав, передбачених пунктами 1 і 2 частини першої статті 445 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК) КПК України [11], був обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності відповідну норму права та для всіх судів загальної юрисдикції, які зобов'язані були привести свою судову практику у відповідність із судовим рішенням Верховного Суду України. Зазначалося, що суд має право відступити від правової позиції, викладеної у висновках Верховного Суду України, з одночасним наведенням відповідних мотивів [10].

Чинний КПК вже не містить таких вимог до всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності відповідну норму права, та для всіх судів загальної юрисдикції.

Частина 6 статті 368 КПК України говорить, що обираючи і застосовуючи норму закону України про кримінальну відповідальність до суспільно небезпечних діянь при ухваленні вироку, суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановах Верховного Суду [11].

Отож у вирішенні питання яким законом керуватися, виявляється, що все ж таки необхідно застосувати загальні засади кримінального права, серед яких верховенство права, законність та рівність перед законом і судом. На даний час судам надана можливість застосувати так би мовити норми прямої дії, та не залежати від висновків судів вищих інстанцій у вирішенні тієї чи іншої правової проблеми, а лише враховувати їх.

Шляхом доктринального аналізу обговорюваних норм кримінального права нами з'ясовано, що останні ставлять на один щабель таке поняття як «зброя» і такі поняття як «будь-які інші засоби чи предмети для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення» та «інший предмет, спеціально пристосований або заздалегідь заготовлений для

нанесення тілесних ушкоджень».

Аналізу розв'язання спірних питань під час кваліфікації кримінальних правопорушень, склади яких передбачають вчинення суспільно-небезпечного діяння із застосуванням зброї, присвячено чимало наукових праць. Висвітленню вказаних питань приділили увагу О. М. Бокій, В. Большаков, О. А. Гуменський, А. В. Корнієць, А. Кофанов, М. Г. Пінчук, Б. Ринажевський, О. Скакун, М. П. Федоров, О. С. Фролов, В. В. Шаблистий.

Між тим, у теорії кримінального права ще й дотепер залишаються не достатньо розробленими важливі положення, що стосуються особливостей розслідування кримінальних правопорушень вище вказаної категорії, в тому числі кваліфікованих за статтею 263, частиною 4 статті 296, статтями 401- 447 КК.

Склади кримінальних правопорушень, які передбачені статтями 401-477 КК останнім часом частіше зустрічаються в судовій практиці через воєнний стан, а предметами таких злочинів є як зброя, так і інші предмети, спеціально пристосовані або заздалегідь заготовлені для нанесення тілесних ушкоджень.

Наприклад, диспозиції частини 1 статті 294, частини 4 статті 296 КК повторюють такі визначення, як «інші предмети, які використовувалися як зброя» та «інший предмет, спеціально пристосований або заздалегідь заготовлений для нанесення тілесних ушкоджень» [2].

Тому можна вважати такі поняття суміжними зі зброєю, оскільки очевидно законодавець мав на увазі, що застосування як зброї, так і вказаних суміжних засобів має охоплюватися умислом злочинця на завдання як мінімум тілесних ушкоджень жертві, а як максимум для заподіяння смерті.

Певно для того, щоб розмежувати поняття «зброя» від інших суміжних понять, слід конкретно визначитися з першим поняттям, більш вузьким. А потім вже, відкидаючи всі притаманні такому визначенню ознаки та характеристики, можна буде виокремити так звані «інші предмети».

З часів незалежності України, питання про закріплення на законодавчому рівні поняття «зброя» впевнено займає перші місця на ланці законодавчих

ініціатив. Однак, всі спроби виявляються чомусь марними. Дискусії щодо вільного володіння зброєю в Україні тривають вже довгий час. За період з 1998 року по сьогоднішній день Верховній Раді України було запропоновано приблизно 20 законопроектів із регулювання виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення, використання вогнепальної зброї та володіння нею [12].

Останні 10 років народні обранці пропонують проекти законів, які містять в собі різноманітні визначення поняття «зброя». Одні з них є лаконічними, без зайвої деталізації. Наприклад таким є проект Закону «Про обіг зброї невійськового призначення» № 2105 від 09 лютого 2009 року [13], який визначає зброю як пристрої, прилади, предмети, спеціально виготовлені, конструктивно призначені та технічно придатні для неодноразового ураження живої або іншої цілі, які не мають іншого виробничого чи господарсько-побутового призначення.

Проте цей проект не отримав схвальної простої більшості голосів народних обранців. Інші законопроекти містять більш розгорнуте визначення цього поняття.

Найактуальнішим на сьогоднішній день є законопроект «Про право на самозахист та володіння цивільною вогнепальною зброєю» від 25 червня 2021 року № 5708 [14].

Вказаний проект закону надає визначення зброї як пристрою або предмету, спеціально виготовленого, конструктивно призначеного та технічно придатного для знищення, ураження, ушкодження або заподіяння іншого руйнівного впливу на живі чи неживі об'єкти та цілі, та який не має іншого прямого виробничого чи господарсько-побутового призначення [14]. Здавалося б, проблема – вирішена. Поняття сформульоване. Але...

З приводу прийняття такого закону все ж таки точаться запеклі дискусії. Одні експерти наголошують на відсутності внутрішньої, національної культури поводження зі зброєю, що може спровокувати певні ризики та привести до негативних наслідків.

Наприклад В. Большаков зазначає, що право громадян на володіння вогнепальною зброєю закріплено в конституціях США, Мексики та Швейцарії. Остання вважається однією з найбільш озброєних країн Європи і світу. У цивільного населення цієї країни (а це більше восьми мільйонів осіб) зареєстровано близько трьох мільйонів одиниць вогнепальної зброї. З числа європейських держав зброю легалізували в Естонії. Мільйон жителів цієї невеликої країни володіють сто двадцятьма тисячами одиниць зброї. При цьому, як свідчить статистика, з 2001 року, коли в країні дозволили вільний обіг зброї, кількість убивств скоротилася у п'ять разів, а штат поліції був зменшений удвічі. Подібна динаміка, як кажуть експерти, спостерігається і в Латвії, Литві та Молдові, де також були введені в дію закони, що дозволяють населенню купувати зброю [15]. Отож ми можемо спостерігати позитивний міжнародний досвід щодо дозволу на обіг цивільної зброї, якому хочеться довіряти. Крім того, такі країни на рівні Основного закону закріпили право на зброю, зважаючи на те, що життя людини є основною та головною цінністю, яку треба в тому числі і захищати.

Повертаючись до аналізу вітчизняних законопроектів, можна дійти висновку, що більше ніж за 10 років визначення поняття «зброя», яке формувалося в проектах, принципово не змінилося. Тобто воно має чітко виражене поняття притаманних рис зброї, які їй характерні. Значить труднощів у законодавчому закріпленні цього поняття не буде. В той же час видів зброї стало набагато більше, що можливо обумовлено активністю розвитку зброярства, розвитком промисловості, інженерії та попитом на різні види зброї.

Якщо законопроект в 2009 році містив в собі визначення вогнепальної, газової, травматичної, нарізної та гладкоствольної вогнепальної, вогнепальної комбінованої, пневматичної та холодної зброї, то останній за часом законопроект додатково ще містить і поняття вихолощеної, гладкоствольної короткоствольної вогнепальної зброї (це зброя менш летальної дії), довгоствольної (довга) вогнепальної, зброї учбово-розрізної, напівавтоматичної вогнепальної, нейтралізованої зброї, пістолета та револьвера газового,

револьвера, розрядженої та сигнальної службової зброї [14].

Здавалося б, що такий масив визначень лише може заплутати під час формулювання загального поняття «зброя» та під час його відмежування від суміжних понять. Проте не можна не погодитися і з тим, що наряду з таким детальним визначенням і розмаїттям понять видів зброї, у вказаному проєкті з'являються і такі визначення як, «конструктивно схожі із вогнепальною зброєю вироби» [14]. Вказане не можна не вважати прогресивним кроком для відокремлення поняття «зброя» від так званих «інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи» та «іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень», оскільки чим більше ознак буде у суміжних понять, тим легше буде виокремити ексклюзивні ознаки зброї.

Отож згідно ст. 6 вказаного проєкту [14] такими предметами є пневматична зброя калібру до 4,5 мм (включно) і швидкістю польоту металевих елементів до 100 м/с (включно) та бойові припаси до неї; пристрої під патрон «Флобера» калібру до 4,0 мм (включно), якщо енергія кулі становить менше 0,5 Дж/мм² (включно) та патрони до таких пристроїв; пристрої для подачі звукових або світлових сигналів; нейтралізована зброя; предмети, що імітують вогнепальну або пневматичну зброю [14]. У свою чергу також розкрито поняття «предмети, що імітують вогнепальну або пневматичну зброю». Тут Україна йде на крок попереду навіть європейського законодавства. До таких предметів віднесено електропневматичні, пневматичні та інші пристрої, які зовні та конструктивно нагадують, копіюють та відповідають принципам дії вогнепальної або пневматичної зброї, металеві елементи яких служать для імітації чи фіксації влучення без застосування бойового припасу, або містять оптичний пристрій для фіксації влучень без застосування металевих елементів» [14].

З огляду на таку деталізацію дефініції «зброя» та суміжних понять, у нас виникає пропозиція про внесення змін до чинного КК, після прийняття відповідного закону, шляхом включення приміток до статей 36, 263, 296 цього

Кодексу, які б містили в собі таке визначення, і що важливо – містили посилання на відповідний закон. Вважаємо внесення таких змін у вигляді прийняття приміток до вказаних статей усуне існуючу на даний час проблему щодо кваліфікації дій, хоча б за статтею 263 КК України.

Дещо зупинимося на пристроях під патрон «Флобера» та зазначимо, що у 2020 році в Європі активізувалася тенденція перероблення таких моделей зброї на зброю більшого калібру, що в свою чергу має більш убивчу силу. Для цього легальні майстри беруть вогнепальну зброю, яка призначена, наприклад для стрільби бойовими патронами 9 калібру і цілком законними способами перетворюють її на пристрій під патрон «Флобера» 6 калібру, а така зброя дозволена в багатьох країнах-членах Європейського Союзу (далі – ЄС). Згодом такі пристрої під патрон «Флобера» можна відкрито та легально продавати в цих державах-членах без жодних дозволів, оскільки покупець має бути лише старшим за 18 років і показати посвідчення особи. Проте умисел переробника на цьому не зупиняється і після продажу такої «безпечної зброї» можна легко знову переробити на зброю для стрільби бойовими патронами калібру 9 мм. Схожа ситуація складається останніми роками також з попереджувальною, сигнальною та вихолощеною зброєю. Такий спосіб переробки є одним з напрямків незаконної торгівлі зброєю. Тому, відповідно до законодавства ЄС така зброя повністю підпадає під визначення вогнепальної зброї.

Законопроект «Про право на самозахист та володіння цивільною вогнепальною зброєю» від 25 червня 2021 року № 5708 все-таки відносить пристрій під патрон «Флобера» до конструктивно схожих зі зброєю виробів, хоча і зазначає менший калібр – 4 мм в порівнянні з європейським калібром 6 мм. Однак, враховуючи те, що на практиці вдосталь талановитих нелегальних інженерів-зброярів, які досить легко можуть перетнути межу схожості, є пропозиція все ж таки вважати пристрій під патрон «Флобера» не конструктивно схожою, а все-таки вогнепальною зброєю з огляду на легкість його переробки.

До речі, існують і протилежні думки, які обґрунтовуються тим, що патрони

для такої зброї за своєю кінетичною енергією не перевищують межу віднесення патронів до боєприпасів для вогнепальної зброї (7,5 дж). Отже вказане питання є дискусійним та на даний час досі ще не вирішеним.

Крім описаної пневматичної зброї та пристроїв під патрон «Флобера» до конструктивно схожих зі зброєю виробів проектом закону віднесено: пристрої для подачі звукових або світлових сигналів; нейтралізована зброя; предмети, що імітують вогнепальну або пневматичну зброю. Це пристрої, які в силу відсутності чи малозначності вражаючої сили або наявності іншого виробничого чи господарсько-побутового призначення не вважаються зброєю (стаття 1 проекту №5708) [14]. В статті 6 проекту вказано, що повний перелік конструктивно схожих зі зброєю виробів затверджується Кабінетом Міністрів України.

Якщо звернутися до європейського досвіду регулювання обігу зброї, то відповідно до Директиви «Про контроль за придбанням зброї та володінням нею» (91/477/ЄЕС) від 18 червня 1991 року (далі - Директива про вогнепальну зброю 91/477/ЄЕС) [16], вогнепальна зброя визначається як «будь-яка переносна ствольна зброя, яка призначена або може бути перероблена (пристосована) для викидання дробу, кулі або снаряду за рахунок згорання металюї вибухової речовини». Вважається що об'єкт можна переробити (пристосувати) для викидання кулі, дробу або снаряду за рахунок згорання металюї вибухової речовини, якщо: він має вигляд вогнепальної зброї; він може бути таким чином перероблений (пристосований) завдяки його конструкції або матеріалу, з якого він виготовлений. Через те, що доступ до вогнепальної зброї в державах-членах ЄС є обмеженим та жорстко регулюється законодавством таких держав, то злочинці використовують різні методи отримання вогнепальної зброї для захисту свого незаконного бізнесу та сприянню злочинної діяльності. Такі методи включають пограбування приватних осіб, національних запасів або збройних магазинів, а також наймання «інсайдерів» серед працівників компаній-виробників зброї. Злочинці легко адаптуються та проявляють високий рівень винахідливості. Наприклад,

використовуючи прогалини у законодавстві злочинці купують зброю, що стріляє холостими патронами (газову чи попереджувальну зброю), яку можна придбати законним шляхом та перероблюють її на летальну вогнепальну зброю або навіть виготовляють саморобну вогнепальну зброю в імprovізованих майстернях із використанням різних методик (наприклад, 3D-друку (3D-принтіngu)).

Вкрай важливо належним чином розрізняти не летальну зброю та вогнепальну зброю, як в частині законодавства, так і в частині технічних аспектів для того, щоб успішно протидіяти феномену переробленої вогнепальної зброї. Останніми роками як перероблена, так і відновлена вогнепальна зброя застосовувалась в багатьох перестрілках, в тому числі і під час терактів (наприклад, Париж, січень 2015 року). Завдяки нещодавнім змінам у законодавстві ЄС, відновлення де-активованої вогнепальної зброї стало складнішим, а переробка сигнальної та попереджувальної зброї – практично неможливою.

Ці положення законодавства включають Імплементацийний регламент комісії (ЄС) 2015/2403 «Про запровадження спільних настанов щодо стандартів і методів де-активації для забезпечення того, що де-активована вогнепальна зброя не зворотно приведена у непридатний стан» від 15 грудня 2015 року (далі - «Стандарти де-активації») [17], Директиву про вогнепальну зброю 91/477/ЄЕС) [16] та прийняту пізніше Директиву 2019/69 від 16 січня 2019 року (далі – Директива 2019/69) [18], в якій викладені технічні специфікації для попереджувальної та сигнальної зброї. Всі держави-члени ЄС несуть спільну відповідальність за внесення відповідних змін до національного законодавства так, щоб воно відповідало законодавству ЄС, для забезпечення успішної протидії незаконному володінню, торгівлі та використанню вогнепальної зброї [19].

Повертаючись до питання про визначення поняття «зброя» в кримінальному праві України, нами встановлено, що таке поняття в Загальній частині КК застосовується лише двічі в статті 36. У той же час в Особливій

частині кодексу таке поняття, включно з похідними значеннями (наприклад озброєний, збройний конфлікт), використовується (без врахування у назві статей) 47 раз. Найбільше, звичайно в Розділах XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» та в Розділі XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» [2]. І якщо в цих розділах для кваліфікації кримінальних правопорушень застосовується лише поняття «зброя», то в інших розділах Кодексу вживаються і тотожні визначення.

У доступному для вивчення тексті проекту КК України станом на 14 вересня 2023 року таке поняття в називному відмінку в якості визначення та опису окремих видів, вживається 16 разів.

Проект кодексу є більш прогресивним в питанні конкретизації поняття «зброя», оскільки містить сформоване визначення зброї, закріплене в пункті 16 статті 1.4.1. В цьому пункті вказано декілька характерних ознак, які має зброя та зазначено, що зброєю є предмет (засіб, пристрій), крім гладкоствольної мисливської зброї, який: а) придатний або може бути пристосований без використання спеціального обладнання для спричинення смерті людини, шкоди її здоров'ю, поєднаного або не поєднаного зі знищенням чи пошкодженням матеріального об'єкта, б) має спеціальний правовий режим – вилучений з цивільного обігу або є предметом дозвільної системи та в) належить до одного з таких видів: вогнепальна стрілецька зброя, здатна вистрілити кулю, снаряд, стрілу діаметром більше 4,5 мм із початковою швидкістю 100 чи більше м/сек; артилерійська зброя, ракетна зброя; холодна зброя, метальна зброя [20].

Варто зауважити, що над визначенням поняття «зброя» розробники працюють динамічно, оскільки ще попередня редакція проекту КК відносила до складу зброї також і бойову отруйну речовину та пристрій, вражаюча дія якого базується на використанні фізичних факторів (електромагнітного випромінювання, ультра- чи інфразвуку, лазерного проміння, плазми, радіаційного або теплового випромінювання), дії хімічних речовин чи

біологічних агентів [20].

Необхідно також відмітити, що в статті 7.3.1 проєкту КК окремо містяться визначення автоматичної переносної вогнепальної ствольної зброї, гладкоствольної мисливської зброї.

Автоматичною вогнепальною стрілецькою зброєю є вогнепальна стрілецька зброя, яка може здійснювати кілька пострілів при одному натисканні на спусковий гачок, а гладкоствольною мисливською зброєю є вогнепальна зброя, що має гладкий (без нарізів) канал ствола довжиною не менше 450 мм при загальній довжині зброї не менше 800 мм та конструкція якої призначена для здійснення одного пострілу за одне натискання спускового гачка. До такої зброї не належать мисливські карабіни, гладкоствольні рушниці зі свердловиною «парадокс» або «сюпра», комбіновані рушниці з одним чи кількома нарізними стволами, а також обрізи [20].

Варто зауважити, що досліджуване поняття «зброя» є динамічним. Нещодавно третя ознака зброї, вказана в статті 1.4.1 проєкту КК включала до ознаки вогнепальної зброї таку характеристику як вага кулі чи снаряду понад 1 грам, а також в проєкті КК в попередній його редакції було деталізовано поняття холодної та металевної зброї.

Було вказано, що холодна зброя – предмет, спеціально виготовлений для спричинення тілесних ушкоджень і призначений для нападу чи активного захисту в рукопашному бою, який приводиться у дію м'язовою силою людини при безпосередньому контакті з іншою особою, включаючи ріжуче чи колюче знаряддя з довжиною леза понад 8 см та товщиною леза біля руків'я понад 4 мм (зокрема, шабля, меч, штик, кинджал, ніж) та ударне чи роздроблююче знаряддя (кастет, нунчаки, булава тощо). Металева зброя – це зброя яка здатна вражати на відстані, без безпосереднього контакту з іншою особою та заснована на використанні м'язової сили людини, пружних властивостей металу, дерева, пластику або енергії скручених волокон, що забезпечує кінетичну енергію на момент вильоту кулі, металевого снаряду, стріли 10 Дж і більше (лук, арбалет, металевий спис, праща, бумеранг та подібні знаряддя)

[20].

На даний час проєкт КК містить більш лаконічне визначення поняття зброї, що свідчить про динамічність процесу визначення та про існування дискусій з приводу такої дефініції. Такі поняття як «холодна» та «метальна зброя» не згадуються в проєкті. На наш погляд виключення цих дефініцій з тексту проєкта КК є недоцільним з огляду на відсутність їх визначення в законі. У той же час проєкт КК фактично унормував у собі всі положення, які має містити спеціальний закон про обіг зброї, якого з часів затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, згідно Наказу Міністерства внутрішніх справ України від 21 серпня 1998 року № 622 (далі – Інструкція) [21] не існує і на теперішній час.

Нами було встановлено, що проєкт КК у частині 6 статті 2.9.2 містить положення, що не є перевищенням меж правомірного захисту спричинення будь-якої шкоди особі, яка вчиняє протиправне посягання, у випадках, якщо особа: 1) здійснювала захист від протиправного посягання особи, яка застосувала зброю, небезпечний предмет (пункт 32 частини 2 статті 1.4.1 цього Кодексу) чи інший предмет, який має властивості зброї або небезпечного предмета, 2) здійснювала захист від нападу двох чи більше осіб, 3) припиняла протиправне вторгнення у житло чи інше володіння або 4) здійснювала захист від зґвалтування. Також у статті 2.9.5 зазначено, що правомірним є вимушене спричинення шкоди такій особі, якщо при цьому не були перевищені межі спричинення шкоди, необхідної для її затримання. Особа, яка перевищила межі спричинення шкоди особі, необхідної для її затримання, тобто спричинила з прямим умислом особі, яка затримується, смерть або тяжку шкоду здоров'ю, що явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці затримання,

підлягає кримінальній відповідальності лише у випадках, передбачених статтями 4.1.5 і 4.2.6 цього Кодексу. Не є перевищенням меж спричинення будь-якої шкоди особі, яка при її затриманні здійснює збройний опір. [20].

Тобто тут вже йдеться не про будь-які інші засоби чи предмети для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, а зазначено, що можливо і застосування зброї, небезпечного предмету, чи іншого предмету, який має властивості зброї або небезпечного предмета. Тобто проєкт КК містить більш точні визначення, що слід сприймати за прогресивний крок.

Окремо Розділ 7.3. проєкту КК – «Кримінальні правопорушення проти загальної безпеки» містить визначення автоматичної вогнепальної стрілецької зброї, гладкоствольної мисливської зброї та травматичного засобу.

До такої зброї не належать мисливські карабіни, гладкоствольні рушниці зі свердловиною «парадокс» або «сюпра», комбіновані рушниці з одним чи кількома нарізними стволами, а також обрізи [20].

Така класифікація видів зброї можливо полегшить питання кваліфікації діянь із її застосуванням, що дійсно є прогресом для кримінального права.

Поки проєкт відчуває на собі плідну працю розробників, згідно чинного на сьогодні КК, зброя поділяється лише на вогнепальну та холодну [2]. Виникає логічне запитання, що ж тоді являють собою тотожні значення, тобто предмети і засоби, які використовуються для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення та інші предмети, спеціально пристосовані або заздалегідь заготовлені для нанесення тілесних ушкоджень? І за якими критеріями особу слід вважати озброєною в контексті понять чинного КК та положень кримінального права?

Шляхами вирішення проблеми ідентифікації на законодавчому рівні поняття зброї, відмежування такого поняття від будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб та які спеціально пристосовані або заздалегідь заготовлені для нанесення тілесних

ушкоджень, на нашу думку є врегулювання на законодавчому рівні питання чіткої ідентифікації, класифікації видів зброї та її властивостей для правильної правової кваліфікації дій, бездіяльності особи із застосуванням таких засобів, предметів.

Можливо більш детальне опрацювання та відмежування між собою таких понять і дасть змогу виокремити інші предмети, які використовуються як зброя та спеціально пристосовані або заздалегідь заготовлені для нанесення тілесних ушкоджень та чітко відмежувати їх від поняття «зброя».

На даний час певні питання у кримінальному праві викликає і поняття озброєної особи. Що саме така особа повинна мати про собі, щоб вважатися озброєною? Лише зброю? А може також і інші будь-які засоби чи предмети? Чи можна вважати особу з пристроєм під патрон «Флобера» в руках озброєним? Навряд чи під час нападу на жертву зловмисник буде виголошувати розмір калібру кулі або повідомляти про дійсний умисел нападу.

З'ясовуючи питання про відмежування зброї від будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи, які використовувалися як зброя, можна звернутися до науково-практичного коментаря КК (далі – коментар), в якому вказано, що до вогнепальної зброї належать усі види бойової, спортивної, нарізної мисливської зброї як серійно виготовленої, так і саморобної чи переробленої, для проведення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється при згоранні вибухової речовини (пороху або інших спеціальних горючих сумішей) [22, с.867].

У коментарі до статті 296 КК зазначено, що предметами, спеціально пристосованими для нанесення тілесних ушкоджень, є будь-які предмети, що не належать до зброї, пристосовані винною особою для нанесення тілесних ушкоджень наперед або під час учинення хуліганських дій [22, с.868].

Проте, навіть коментар до КК не містить визначення поняття «зброя», а вказує лише на ознаки вогнепальної, пневматичної, холодної та інших видів зброї. Тобто не містить визначення родового поняття «зброя».

Дещо детальніше про наявність в діях винної особи такої кваліфікуючої

ознаки хуліганства, як застосування вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень зазначено в пункті 9 постанови Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 2006 року № 10 «Про судову практику у справах про хуліганство» (далі – Постанова) [23].

Верховний Суд України зазначив, що ця ознака має місце лише в тих випадках, коли винний за допомогою названих предметів заподіяв чи намагався заподіяти тілесні ушкодження або коли використання цих предметів під час учинення хуліганських дій створювало реальну загрозу для життя чи здоров'я громадян [23].

У Постанові вказано, що спеціально пристосованими для нанесення тілесних ушкоджень слід визнавати предмети, які пристосовані винною особою для цієї мети наперед або під час учинення хуліганських дій, а заздалегідь заготовленими – предмети, які хоч і не зазнали якоїсь попередньої обробки, але ще до початку хуліганства були приготовлені винним для зазначеної мети. Використання при вчиненні хуліганства ножів, які не належать до холодної зброї, інших предметів господарсько-побутового призначення, спеціальних засобів (гумового кийка, газових пістолета, балончика, гранати, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії), пневматичної зброї, сигнальних, стартових, будівельних пістолетів, ракетниць, вибухових пакетів, імітаційно-піротехнічних та освітлюваних засобів, що не містять у собі вибухових речовин і сумішей, а також інших спеціально пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень знарядь злочину є підставою для кваліфікації дій винної особи за частиною 4 статті 296 КК не тільки в тих випадках, коли вона заподіює ними тілесні ушкодження, а й тоді, коли ця особа за допомогою зазначених предметів створює реальну загрозу для життя чи здоров'я громадян. Застосування або спроба застосування предметів, підібраних на місці злочину, які не були спеціально пристосовані для нанесення тілесних ушкоджень, не дає підстав для кваліфікації дій винного за частиною 4

статті 296 КК [23].

Аналізуючи вказану Постанову та коментар до КК можна дійти висновку, що крім зброї, злочинці під час вчинення злочину можуть використовувати будь-що, будь-які предмети з метою завдання тілесних ушкоджень або навіть з метою народження психічної уяви у потерпілого про реальну можливість отримати такі ушкодження.

Тобто, приходимо до висновку, що зброя першочергово призначена безпосередньо для летального ураження цілі, але може і не завдати такого ураження, а от інші предмети не мають такого безпосереднього призначення, проте можуть заподіяти його. Все залежить від спрямованості умислу того, у кого такі види предметів опиняться в руках та від обстановки події [24, с.278-284].

Вказане настановує на думку, що виокремлення зброї від інших предметів задача не з легких, в якій є маса невідомих та умовних складових. Проте, її слід вирішити, оскільки від конкретного визначення таких понять залежить правильність кваліфікації дій тієї чи іншої особи згідно норм кримінального права, що також в свою чергу ставить в залежність і науку криміналістику, і нарешті долю злочинця та потерпілого, тобто переслідує мету захисту прав людини.

Тому до ще однієї з ознак, яка притаманна зброї можемо віднести її безпосереднє призначення – летальне ураження цілі, але може і не завдати такого ураження, оскільки інші предмети не мають такого безпосереднього призначення, проте можуть заподіяти його. Про таку ознаку ми згадуємо вже втретє, а тому вона набуває статусу головної ознаки зброї.

Ситуація складається таким чином, що питання обігу зброї, з часів затвердження Інструкції № 622 [21], регулюється владою всього однієї особи – міністра внутрішніх справ. Від його одноосібної волі на даний час залежить і кримінальне право в частині предмета дослідження, і криміналістика, і судова практика в частині кваліфікації діянь та бездіяльності, пов'язаних з обігом зброї, будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної

особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення [25].

Отже, прийняття відповідного закону обумовлене необхідністю законодавчого регулювання відносин, що виникають під час обігу в Україні цивільної вогнепальної зброї, бойових припасів до неї, а також конструктивно схожих зі зброєю та бойовими припасами виробів та задля визначення правового режиму власності на цивільну зброю, встановлення основних прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб щодо виробництва, набуття, володіння, відчуження, носіння, транспортування, ремонту, застосування цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів [25].

Тим більше, що проєкт КК визначає спеціальний правовий режим як одну з ознак зброї. Тому питання про врегулювання вилучення зброї з цивільного обороту або чітке визнання як предмету дозвільної системи буде також сприяти ідентифікації цього поняття.

На даний час вже маємо дві ознаки зброї, які виокремилися в процесі практики застосування положень чинного кримінального законодавства: призначення для ураження живої цілі та спеціальний правовий режим.

Вважаємо, що визначення поняття «зброя» саме в проєкті КК найбільше враховує ці дві ознаки. Проєкт закону №5708 дещо програє в цьому сенсі та не містить таких кваліфікуючих ознак.

Вважаємо, що за допомогою саме закону, який може бути втілений як у вигляді кодифікованого нормативного акту, тобто кодексу або закону можливо вирішити питання щодо ідентифікації поняття зброї для кримінального права. Хоча на нашу думку, для цього необхідно розробити таке поняття саме в поєднанні з криміналістикою. Така можливість з'явиться також у зв'язку з тим, що виключиться існування проблем кваліфікації дій із застосуванням будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, що тісно пов'язано з перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність та з іншими предметами, спеціально пристосованими або заздалегідь заготовленими для нанесення

тілесних ушкоджень.

Єдиною можливістю на даний час вирішити проблему відсутності чіткого визначення поняття «зброя» в кримінальному праві вбачається саме через прийняття спеціального закону. Якщо в ньому буде міститися чітке визначення поняття «зброя», а також будуть наведені критерії її відмежування від інших суміжних предметів та засобів, то вказане дасть змогу найбільш раціонально, чітко і правильно застосовувати таку дефініцію у кримінальному праві.

Слід враховувати, що забезпечення громадянам права на особистий захист свого життя та здоров'я, а також життя та здоров'я близьких осіб від злочинних посягань за допомогою, в тому числі і цивільної вогнепальної зброї, поняття якої також міститься у згадуваному в даній статті законопроекті, а також приведення існуючого нормативного регулювання в питанні обігу цивільної вогнепальної зброї, необхідно здійснювати у відповідності до норм Конституції України. Тут необхідно зважати на те, що частиною першою статті 92 Конституції України визначено перелік сфер, регулювання яких здійснюється виключно законами України, серед яких є правовий режим власності (пункт 7). Важливість врегулювання правового режиму власності саме на законодавчому рівні підтверджується також низкою юридичних позицій Конституційного Суду України (рішення Конституційного Суду України від 11 травня 2005 року № 4-рп/2005; від 15 грудня 2004 року № 21-рп/2004; від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005; від 28 жовтня 2009 року № 28-рп/2009 тощо) [25].

Отже, вогнепальна зброя являє собою об'єкт власності на який поширюється особливий режим регулювання, який може бути здійснений виключно Законом України [25].

На сьогодні обіг цивільної вогнепальної зброї законодавчо врегульовано спеціальними законами у всіх країнах Європи. В той же час, Україна – єдина держава в Європі, у якій відсутнє законодавче регулювання обігу цивільної вогнепальної зброї [25].

За інформацією Міністерства внутрішніх справ України, громадяни України легально володіють вогнепальною зброєю у загальній кількості

близько 1,3 мільйонів одиниць. Незважаючи на таку значну кількість вогнепальної зброї в обігу, ці правовідносини в країні досі не врегульовані жодним законом. Усі питання, пов'язані з обігом цивільної зброї, вирішуються виключно підзаконними нормативними актами Міністерства внутрішніх справ України та інших міністерств і відомств. Більше того, нормативні акти МВС України, що регулюють обіг вогнепальної зброї в державі, фактично дублюють основні положення колишнього радянського законодавства. Переважна більшість норм є тепер анахронізмом та не регламентує навіть усталених суспільних відносин у сфері обігу зброї. У свою чергу, відсутність узгодженої термінології та класифікації призводить, з одного боку, до вільного трактування і неузгодженості, а з другого – створює підґрунтя для зростання корупції у цій сфері [12].

Загальне правило оборотоздатності речей, встановлене статтею 178 Цивільного кодексу визначає, що все може вільно перебувати у володінні, використовуватися чи відчужуватися, за виключенням предметів, обіг яких заборонено законом або, обіг яких обмежений законом і можливий лише за наявності дозволу, теж передбаченого законом [25].

Зазираючи в законодавче минуле, слід зазначити, що правила оборотоздатності речей Україна успадкувала з радянського минулого разом із Цивільним кодексом УРСР [26]. Стаючи незалежною державою з ринковою економікою, де громадянам гарантується право приватної власності, у 1991 було ухвалено Закон УРСР «Про власність» [27]. Стаття 13 цього закону встановлювала: «Склад, кількість і вартість майна, що може бути у власності громадян, не обмежується, крім випадків, передбачених законом. Законодавчими актами України може бути встановлено спеціальний порядок набуття права власності громадянами на окремі види майна, а також види майна, що не може перебувати у власності громадян» [25].

На виконання положень цього закону була прийнята постанова Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17 червня 1992 року (далі – Постанова) [28], якою було встановлено спеціальний порядок

набуття права власності громадянами на окремі види майна. Постанова відносила зброю та боєприпаси до переліку майна, що не може перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України. Виняток було встановлено лише для вогнепальної гладкоствольної та нарізної мисливської зброї (мисливські карабіни, гвинтівки, комбінована зброя з нарізними стволами), яку громадяни набувають у власність з дозволу, що надається органами внутрішніх справ [25].

З того часу Закон УРСР «Про власність» втратив чинність, а спеціальний порядок набуття права власності громадянами на окремі види майна, в тому числі і на зброю регулюється нормативними актами 30-річної давнини. Можна також пригадати і Указ Президії Верховної Ради Української РСР № 6758-XI від 25 жовтня 1988 року «Про вилучення вогнестрільної зброї і бойових припасів у деяких категорій громадян» [29], який припинив свої дії в Україні лише 07 травня 2022 року відповідно до Закону України «Про де радянізацію законодавства України» № 2215-IX від 21 квітня 2022 року [30].

Як з'ясувалося, відповідно до цього Указу Президії Верховної Ради Української РСР питання про вилучення зброї у певних категорій громадян вирішувалися лише за постановою начальника або заступника начальника відділу (управління) внутрішніх справ виконавчого комітету районної, міської, районної в місті Ради народних депутатів. І жодних змін до Указу з 1988 року не вносилося. Це схоже на прокрастинацію національного законодавства зокрема в питанні обігу зброї.

Порядок обліку та видачі дозволів на зазначені види зброї було визначено вже згаданою Інструкцією № 622, якою і донині користується Міністерство внутрішніх справ, поліція та мисливські магазини, що продають зброю [25].

Підсумовуючи викладене можна сказати що на даний час в Україні, на жаль, не існує єдиного критерію визначення поняття «зброя».

Крім того, таке поняття досить широко межує з суміжними поняттями, що в свою чергу достатньо ускладнює кваліфікацію дій осіб через призму статті 36

КК та за частиною 4 статті 296 КК.

Українське законодавство сьогодні залишається без єдиного нормативно-правового акту у формі закону який би регулював суспільні відносини, пов'язані з обігом та використанням зброї. Тому, формулювання поняття «зброя», його наукове обґрунтування слугуватиме основою для прийняття відповідного закону та врегулювання питань кваліфікації кримінальних правопорушень.

Прогалину до прийняття відповідного закону або схвалення проєкту КК пропонуємо вирішити шляхом реалізації загальних засад кримінального провадження, до яких зокрема відносяться верховенство права, законність та рівність перед законом і судом.

Також пропонуємо до прийняття відповідних приміток до статей 36, 263 та 296 чинного КК або до прийняття відповідного спеціального закону чи схвалення проєкту КК використовувати визначення «зброя», яке міститься в Інструкції про застосування зброї, бойової техніки, озброєння, кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України, затвердженій наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від 21 жовтня 2003 року № 200 [31]. У вказаному документі поняття зброя сформульовано наступним чином «зброя – предмети та пристрої, що призначені для ураження живих цілей, кораблів, літаків (вертольотів) та інших об'єктів і не мають іншого призначення».

На нашу думку таке визначення хоча і включає в себе лише одну з виокремлених нами ознак зброї, таких як ураження живої цілі, все ж таки і єдиним на даний час визначенням цього родового поняття.

1.2. Історія розвитку використання поняття «зброя» у зарубіжному законодавстві

Сьогодення диктує умови за яких зброя, в тому числі і у загальноновживаному широкому розумінні, набирає обертів в дискусіях щодо її володіння та застосування.

Відомо, що Україна лише намагається законодавчо оформити право пересічних громадян на самозахист шляхом врегулювання їх прав на цивільну вогнепальну зброю, набої до неї, а також конструктивно схожих зі зброєю та набоями виробів.

Наш Президент – Володимир Зеленський 28 лютого 2022 року підписав заявку на членство України в Європейському Союзі (далі – ЄС), а у квітні 2022 року передав главі представництва ЄС – Матті Маасікас заповнену анкету для набуття статусу кандидата. Європейська комісія підтримала рекомендацію надати Україні статус кандидата на вступ до ЄС та 23 червня 2022 року відбулася історична подія, оскільки було схвалено резолюцію Європарламенту, в якій йшлося про те, що Україні необхідно невідкладно надати статус кандидата у члени ЄС.

Україна одночасно отримала від Єврокомісії і сім умов, за невиконання яких наша держава може втратити кандидатство. Серед них – прийняття комплексного стратегічного плану реформування всього правоохоронного сектору, як частини середовища безпеки України.

На нашу думку, до цього розділу «європейських умов» можна з упевненістю віднести і питання щодо впорядкування обігу зброї. Якщо ґрунтовно підходити до вирішення такого найсерйознішого питання, то доцільним буде врахувати досвід зарубіжного законодавства, який надасть можливість врегулювати на законодавчому рівні питання набуття та володіння громадянами зброї для захисту свого життя та здоров'я від злочинних посягань, а також для захисту життя та здоров'я своїх близьких та близького оточення без

допущення помилок, які могли би спіткати на цьому шляху. Поготів для нашої держави це надто важливо в умовах воєнного стану.

Не варто забувати про те, що у ЄС діє митний союз. Це територія без внутрішніх кордонів, у межах якої люди і товари можуть вільно переміщатися. Звичайно що такі умови не можуть не полегшувати також і переміщення злочинців та заборонених товарів. Наслідком впровадження такої свободи пересування стало вироблення спільних для всіх членів ЄС правил, які б виключали можливість «обрання законодавства на свій смак» та отримання певних переваг у тих країнах, де національні закони та норми були б найм'якшими. Такі спільні правила запроваджуються у ЄС на законодавчому рівні у формі директив. Про них ми вже коротенько згадували у попередньому розділі та з'ясували, що останні не ратифіковані Україною. Так, от вказані директиви мають бути транспоновані у національне законодавство, особливо у формі регламентів, які є актами прямої дії у всіх державах-членах [19].

Починаючи з 1964 року законодавство ЄС має переважну силу над національним законодавством, оскільки Європейським судом з прав людини рішенням по справі №6/64 «Фламінію Коста проти ENEL» від 15 липня 1964 року [32] договір про заснування ЄС був визнаний «конституційним договором», що вводить у силу нову самостійну «європейську правову систему», а також була дана досить повна й чітка характеристика права ЄС як особливої правової системи. У рішенні вказано, що: «Право, що впливає з Договору (про ЄС) як незалежного джерела права, в силу своєї первинної специфічної природи не могло би бути підпорядкованим примату національних правових положень, хай там як би вони були сформульовані, без того, щоб це право не втратило своєї суті як право Спільноти, і без того, щоб правову основу Спільноти не було поставлено під сумнів» [33].

Отже, усі держави-члени ЄС мають повністю виконувати вимоги законодавства ЄС і не вживати односторонніх заходів, які б могли створити в ньому «лазівки». Як наслідок, у разі виявлення суперечності між національним законодавством і законодавством ЄС суди та всі державні службовці, включно з

працівниками правоохоронних органів, зобов'язані тлумачити національне законодавство таким чином, щоб воно узгоджувалося із законодавством ЄС, а якщо це неможливо, просто відмовитися від застосовування відповідних положень національного законодавства. За умови що Україна вже отримала статус кандидата на вступ до ЄС, то національне законодавство, слід якомога скоріше привести у відповідність до європейського задля усунення випадків ігнорування положень національних нормативних актів.

Законодавство ЄС про вогнепальну зброю регулює імпорт, експорт, придбання, володіння і переміщення цивільної вогнепальної зброї в межах ЄС. У законодавстві ЄС реалізовано, зокрема, Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (далі – Протокол ООН про вогнепальну зброю) [34]. До вказаного протоколу ООН приєдналася і Україна в 2013 році.

Важливим принципом законодавства ЄС про вогнепальну зброю є те, що держави-члени загалом мають право встановлювати на своїй території суворіші правила, ніж ті, що передбачені законодавством ЄС. Наприклад, зброя, що підлягає лише декларуванню згідно із законодавством ЄС, може в деяких державах-членах буди доступною лише за наявності спеціального дозволу. Аналогічним чином, попереджувальна та сигнальна зброя (яка не підпадає під визначення вогнепальної зброї і, як наслідок, не підпадає під дію Протоколу) може бути предметом суворого контролю та вимагати отримання дозволу в деяких державах-членах [19].

У законопроекті № 5708 пристрої під патрон «Флобера», як і предмети, що імітують вогнепальну або пневматичну зброю, включені до більш об'ємного на нашу думку поняття, конструктивно схожих із вогнепальною зброєю виробів. Ми вважаємо, що термін «вогнепальна зброя» є більш вузьким ніж термін «конструктивно схожі із вогнепальною зброєю вироби».

З огляду на суворий контроль ЄС навіть щодо сигнальної зброї, вважаємо,

що Україні слід переглянути свою позицію стосовно віднесення пристроїв під патрон «Флобера» до категорії конструктивно схожих із вогнепальною зброєю виробів.

Ми пропонуємо віднести такі пристрої все ж таки до вогнепальної зброї, оскільки європейський досвід говорить про досить простий шлях в переробці такої зброї на вогнепальну.

Отже обіг цивільної вогнепальної зброї вже сьогодні законодавчо врегульовано спеціальними законами у всіх країнах Європи.

Так, обіг короткоствольної вогнепальної зброї дозволений зокрема в Естонії, Латвії, Литві, Молдові. В той же час Україна лишається без відповідного нормативно-правового акту, в якому б не тільки врегульовувалося питання обігу зброї, а хоча б на законодавчому рівні визначалося її поняття.

Задля обрання правильного вектору в питанні подолання проблеми відсутності чіткого визначення дефініції «зброя» в національному законодавстві, слід спрямувати наш погляд на європейський досвід.

Досвід західних держав щодо регулювання обігу зброї та її є більш тривалішим, завдяки чому і більш зрілим. З огляду на європейську спрямованість нашої держави, доцільним вважаємо враховувати саме такі знання у питанні формування дефініції «зброя». Тому в цьому дослідженні будемо занурюватися в розвиток європейського законодавства з питання регулювання обігу та визначення нормативного статусу зброї.

Піддаючи ретельному розгляду наукові опрацювання та нормативні акти, в яких дослідники аналізують поняття зброї, доцільність її легалізації, шляхи вдосконалення законодавства та дискутують про позитивні і негативні наслідки ухвалення певних спеціальних законів, з подивом з'ясувалося, що згадка про зброю міститься навіть у Святому письмі – Біблії.

В 36 вірші 22 глави Євангеліє від Луки записано так: «А тепер – каже їм – хто має калитку, нехай візьме, теж і торбу; хто ж не має, нехай продасть одіж свою та й купить меча» [35]. Отож питання озброєння турбувало людство ще за часів Христа.

Очевидно, що Біблія спеціально не займається питанням управління зброєю, оскільки вогнепальна зброя, яку ми використовуємо сьогодні, не виготовлялася в давнину. Але відомості про ведення війни та використання зброї, такі як мечі, списи, луки та стріли, дротики та стропи, були добре зафіксовані на сторінках Біблії. Досліджуючи біблійні перспективи щодо права носити зброю, знаходимо в Старому Заповіті, що «Ізраїльтяни очікували мати власну особисту зброю. Кожну людину призвуть до зброї, коли нація зіткнеться з ворогом. Вони не відправляють у піхотинців. Народ захищався» [35]. Це ми чітко бачимо в такому уривку, який записаний в Першій книзі Царів 25:13: «І сказав Давид до людей своїх: кожен ремінь на мечі! І кожен із них прив'язаний до меча. Давид також прив'язав меч. А за Давидом пішло близько чотирьох сотень чоловіків, а двісті залишилися з багажем» [35]. Отож, у кожного чоловіка був меч, готовий його вбирати та використовувати, коли потрібно. Окрім знарядь бойових дій, у Біблії згадується про зброю для самооборони; ніде в Святому Письмі це заборонено. У Старому Заповіті (Вихід 22: 2) ми знаходимо такий приклад того, як Бог санкціонує самозахист: «Якщо злодія впіймають в акті вторгнення в будинок і його вдаряють і вб'ють у процесі, то особа, яка вбила злодія, не є винною у вбивстві» [35]. У Новому Заповіті Ісус санкціонував використання зброї для самозахисту. І навпаки, коли солдати схопили Ісуса під час арешту, Господь попередив Петра (у Матвія 26: 52-54 та Івана 18:11) відпустити меч: «Бо всі, хто бере меч, загинуть від меча» [35].

Деякі вчені вважають, що це твердження було закликком до християнського пацифізму, а інші розуміють, що це просто означає в загальному сенсі, що «насильство породжує ще більше насильства».

Меч, як і з пістолетом чи будь-якою вогнепальною зброєю, сам по собі не є агресивним чи жорстоким. Це просто об'єкт, його можна використовувати або для добра, або для зла. Будь-яка зброя в руках того, хто має намір зло, може бути використана в насильницьких або злих цілях. Насправді зброя не потрібна для насильства. Біблія не говорить нам про те, яку зброю перший вбивця Каїн використовував для вбивства брата Авеля в Книзі Буття. Каїн міг використати

камінь, дубину, меч або, можливо, навіть голі руки. Зброя в обліковому записі не згадувалася.

Зброя в руках законних, миролюбних громадян може використовуватися для хороших цілей, таких як полювання, рекреаційні та змагальні види спорту та збереження миру. Окрім самооборони, людина, яка має належну підготовку та підготується до застосування вогнепальної зброї, може насправді стримувати злочин, використовуючи зброю для захисту невинних життів та запобігання насильницьким злочинцям успіху в своїх злочинах.

Якщо повернутися до вивчення Виходу 22:2 та читати вірш 3: «Якщо злодія впіймали в акті вторгнення в будинок і його вдарили та вбили в процесі, людина, яка вбила злодія, не є винною у вбивстві. Але якщо це станеться при денному світлі, винен той, хто вбив злодія. вбивства ...» [35]. Чому вважається вбивством, якщо злодія вбито під час денного пробою?

Можливо тому, що це добре - захищати себе і свою сім'ю. У темряві неможливо побачити і знати напевно, що хтось має на меті. Не можливо визначитися: чи прийшов зловмисник, щоб вкрати або заподіяти шкоду чи вбити. При денному світлі все зрозуміліше. Ми можемо побачити, чи прийшов злодій просто для того, щоб пронести хліба через відкрите вікно, або зловмисник прийшов з більш жорстокими намірами. Бог не робить спеціального розпорядження вбивати когось за крадіжку. Це було б вбивством.

В даному випадку стаття 36 КК тісно переплітається з положеннями Біблії частині обґрунтування стану необхідної оборони.

Нам, як відомо, Писання не сприяє помсти (Римлянам 12:17-19) чи пильності, але воно дозволяє віруючим займатися самообороною, протистояти злу та захищати беззахисних. Ще одна чітка основа цієї ідеї знаходиться в Книзі Неемія. Коли євреї-вигнанці повернулися до Ізраїлю, щоб відновити стіни храму, їхній лідер Неемія написав: «З цього дня половина моїх людей робила роботу, а інша половина була обладнана списами, щитами, луками та обладунками. Офіцери розмістили позаду всіх людей Юди, які будували стіну. Ті, хто перевозив матеріали, робили свою роботу в одній руці, а в другій

тримали зброю, а кожен із будівельників носив свій меч поруч, коли працював.(Неємія 4: 16-18) [35].

Зброя, можна зробити висновок, не є проблемою. Ніде Біблія не забороняє християнам носити зброю. Але мудрість і обережність мають надзвичайно важливе значення, якщо хтось вирішить носити смертельну зброю. Кожен, хто володіє і носить вогнепальну зброю, повинен бути належним чином навчений, знати та ретельно дотримуватися всіх правил безпеки та законів, що стосуються такої відповідальності.

Зрештою, рішення носити зброю - це особистий вибір, визначений власними переконаннями.

Положення національного закону про кримінальну відповідальність, як і Святе письмо в розділі 13 до Римлян, попереджає та встановлює, що у всяких справах слід підкорятися закону. А отже і питання про зброю має бути належним чином законодавчо упорядковане. «Якщо ж робиш зло, то бійся, адже він не даремно носить меча: він Божий слуга, месник тому хто чинить зло» (Римлянам 13:3,4) [35].

У законодавстві ЄС гармонізовано норми, що регулюють обіг цивільної зброї. Головні акти ЄС у цій сфері – це Директива про вогнепальну зброю № 91/477/ЄЕС, яка регулює переміщення, придбання та володіння зброєю всередині ЄС і Регламент Європейського Парламенту і Ради ЄС № 258/2012 від 14 березня 2012 року про імплементацію статті 10 Протоколу ООН проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (Протокол ООН про вогнепальну зброю), та про встановлення дозволів на експорт і заходів щодо імпорту та транзиту вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї (далі – Регламент № 258/2012) [36], який регулює імпорт, експорт і дозволи на транзит.

Законодавство ЄС не регулює: носіння зброї, мисливську стрільбу або стрільбу по мішенях; придбання збройними силами, поліцією чи державними

органами зброї та боєприпасів і володіння ними; придбання, володіння і передання попереджувальної та сигнальної зброї або страйкобольної зброї, яку не можна пристосувати для стрільби снарядами; міждержавні транзакції або передання зброї з однієї держави в іншу; експорт вогнепальної зброї, спеціально призначеної для військового використання, і, в будь-якому випадку, повністю автоматичної вогнепальної зброї [19].

Директива про вогнепальну зброю № 91/477/ЄЕС (стаття 1.1.1) і Регламент № 258/2012 визначають вогнепальну зброю як «будь-яку переносну ствольну зброю, яка призначена або може бути пристосована для викидання дробу, кулі або снаряду за рахунок згорання металюї вибухової речовини», зокрема якщо об'єкт «має вигляд вогнепальної зброї та може бути таким чином пристосований завдяки його конструкції або матеріалу, з якого він виготовлений». Отже, газова, сигнальна і вихолощена зброя має вважатися вогнепальною зброєю, якщо вона була перероблена з вогнепальної зброї або може бути перероблена на вогнепальну зброю. Будь-яка попереджувальна та сигнальна зброя, що не відповідає вимогам щодо неможливості її перероблення на інший вид зброї, встановлені Директивою № 2019/69 з технічних характеристик попереджувальної та сигнальної зброї, є вогнепальною зброєю.

Відповідно до статті 1.1.2 Директиви, «основна частина» означає ствол, рамку, ствольну коробку, включно з верхньою і нижньою частинами ствольної коробки, за їх наявності, барабан, затвор чи інший пристрій для запирання ствола. Основні частини належать до категорії вогнепальної зброї, на якій вони закріплені або призначені для закріплення. «Незаконний обіг» визначено в Директиві (стаття 1.1.12) та Регламенті як імпорть, експорт, придбання, продаж, постачання, перевезення або передання вогнепальної зброї, її основних частин або боєприпасів до неї з території або через територію однієї держави-члена на територію іншої держави-члена чи третьої країни, що не входить до складу ЄС, якщо відповідна держава(-и)-член(-и) не надає(-ють) дозволу на це і якщо вогнепальна зброя не маркована відповідно до вимог Директиви [36].

На даний час сформована практика Європейського суду з прав людини

(далі – ЄСПЛ) на основі статті 7 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, яка спрямована на захист людей від покарання за відсутності закону. Українські суди при ухваленні своїх рішень повинні враховувати таку практику ЄСПЛ.

За відсутності національного базового регуляторного закону, у цій сфері діє велика кількість неузгоджених підзаконних нормативних актів, які фактично створюють видимість регулювання обігу зброї, хоча відповідно до Конституції та ЦК України обіг зброї має регламентуватися виключно законом. Наслідком застосування таких нормативних актів, а не законів є свавільне обмеження права власності на певні речі, незаконне притягнення осіб до кримінальної відповідальності за правомірну поведінку. Також неналежне правове регулювання обігу зброї є величезним корупційним ризиком як безпосередньо в питаннях придбання, зберігання, носіння та використання зброї, так і в сферах суспільного життя, які безпосередньо із зброєю пов'язані, як то – виробництво чи ремонт зброї, функціонування стрілецьких тирів та стрільбищ, навчання поводження зі зброєю, спорт тощо.

Відсутність чіткої законодавчо встановленої класифікації та термінології не дозволяє узгодити підзаконні нормативні акти та сприяти розвитку законних суспільних відносин у сфері обігу цивільної зброї та боєприпасів, а в 15 вірші 5 глави Послання до Римлян написано так: «адже закон викликає кару за порушення закону, а де немає закону, нема і порушення його» [35].

Повернемося до сучасного іноземного досвіду у вирішенні цієї проблеми.

Отож, питання про озброєння дуже давнє. Так, Томас Джефферсон – третій президент США зазначав, що головна причина, по якій громадянам дано право вільного володіння зброєю, – це використання її, у разі потреби, в якості останнього засобу, щоб захистити себе від державної тиранії. Найбільш вагомий внесок у дослідження даної проблеми вніс д.ю.н, професор юридичного інституту Чикагського університету Джон Лот. Він зібрав дані про злочинність по усіх графствах Сполучених Штатів за останні вісімнадцять років. Аналіз цих даних і свої висновки професор опублікував в книзі з

парадоксальною назвою «Більше зброї – менше злочинів» [37]. В американському суспільстві навіть сформувався усім відомий афоризм: «Бог створив людей різними, а містер Кольт зробив їх рівними» [37].

В Україні питання про легалізацію зброї є досить складним та спірним. Точки зору різняться діаметрально як серед населення, так і серед політиків. У національному застосунку «Дія» 01 червня 2022 року завершилося опитування стосовно ставлення громадян України до вільного володіння зброєю. Опитування стартувало 25 травня 2022 року та в ньому прийняли участь 1 млн 726 тисяч 452 особи. Результати опитування оприлюднив міністр цифрової трансформації Михайло Федоров та голосування показало, що:

- 59% опитаних вважають, що всі громадяни, які відповідають вимогам закону, можуть мати пістолет та вільно носити його з собою в громадських місцях;

- 22% опитаних зазначають, що пістолети категорично не повинні бути в обігу серед цивільного населення;

- 19% опитаних відзначили, що пістолети можуть мати всі громадяни, які відповідають закону та використовувати їх тільки в тирах чи на стрільбищах. У такому разі носити зброю з собою заборонено.

За результатами опитування більшість громадян підтримують право на вільне володіння зброєю. Однак ця проблема все ж не полишає поліцію надважливих у суспільстві сфер державного регулювання і тому слід зважити всі «за» та «проти».

Почати можна з історичного дослідження питання про стан дотримання прав іноземних громадян після прийняття відповідних законів, якими б володіння зброєю обмежувалося або заборонялося.

Наприклад в Туреччині за період 1915 - 1917 років 1,5 мільйона вірмен були вбиті після прийняття в 1911 році статті 166 Кримінального кодексу. В СРСР у 1929 - 1953 роки 20 мільйонів чоловік стали жертвами сталінських репресій після прийняття в 1929 році статті 182 Кримінального кодексу (виготовлення, зберігання, купівля та збут вибухових речовин або снарядів, а

також зберігання вогнепальної (не мисливської) зброї без відповідного дозволу). У Німеччині за 1933 - 1945 роки мільйони людей були вбиті після прийняття Указу про вогнепальну зброю і боєприпаси 1929 року і Указу про зброю 1938 року. В Китаї у 1949 - 1976 роки 20 мільйонів антикомуністів і прореформістів пали жертвами режиму Мао Цзедуну після прийняття статей 186 - 187 Кримінального кодексу в 1935 році і Закону про безпеку в 1957 році. В Уганді у 1971 - 1979 роки 300 тисяч християн і політичних конкурентів були убиті після прийняття Указу про вогнепальну зброю 1971 року, а в Камбоджі у 1975 - 1979 роки більше мільйона представників інтелігенції були вбиті після прийняття статей 322 - 328 Кримінального кодексу [38].

Всі вказані статті та нормативні акти забороняли вільне володіння вогнепальною зброєю. Проте таке обеззброювання мирного населення мало наслідком лише загибель більшої його частини.

На підставі таких історичних фактів можна зробити лише один висновок, що позбавлення громадян права на володіння зброєю мало негативні наслідки.

У сучасному світі тройку лідерів з кількості легально озброєних громадян на 100 осіб населення впевнено займають США – 90 осіб, Швейцарія – 46 та Норвегія – 36 осіб відповідно. Завершують список з 24 країни четвірка, де кількість озброєного населення становить 2 особи на 100 чоловік – Гватемала, Гондурас, Парагвай, Ямайка. Останню вважають найнебезпечнішою державою в світі, а індекс злочинності тут складає 77,33.

Отож повернемося до тих країн, де рівень злочинності значно нижчий і розглянемо ситуацію зі зброєю саме там.

В США кількість загиблих від вогнепальної зброї на 100 тисяч чоловік у середньому складає 11,3. В країні, в залежності від штату, різне законодавство щодо права купівлі, зберігання, відкритого та прихованого носіння зброї. Надзвичайно цікавою є порівняльна статистика штатів де дозволено та заборонено володіння зброєю. Наприклад, за 2007 рік на 100 000 жителів у штаті Колумбія було зареєстровано 30,8 вбивств із застосуванням вогнепальної зброї, у Вірджинії – 5,3, а у Вермонті – 1,9. Парадоксальним є те, що в штаті

Колумбія заборонено володіння зброєю, її купівля продаж чи ввіз з інших штатів. Існують місця де зі зброєю заборонено перебувати навіть поліцейським, а рівень убивств в шість разів вищий ніж у сусідньому штаті Вірджинія, де кожен громадянин досягнувши 21 року і пройшовши спеціальні курси вартістю 50 доларів має право приховано носити короткоствольну зброю. А от у штаті Вермонт можна вільно носити будь-яку вогнепальну зброю, а рівень вбивств у 15 разів менший, ніж у штаті Колумбія. У місті Кенессо штату Джорджія у 1980 році був прийнятий закон, що зобов'язує громадян міста мати у кожній квартирі як мінімум одну одиницю вогнепальної зброї. У результаті рівень злочинності в 1982 році знизився на 74 %, а в 1982 ще на 45% і залишається дуже низьким і сьогодні. За період з 1980 по 2000 роки у місті було скоєно лише одне вбивство із застосуванням вогнепальної зброї. Аналогічний закон був прийнятий у місті Верджин, штат Юта. У штаті Вермонт взагалі пропонували запровадити податок з громадян, які не мають вогнепальної зброї у сумі 500 доларів на рік. Кожного року в США громадяни під час самооборони вбивають в два рази більше злочинців ніж поліція, але при цьому процент випадково постраждалих в три рази менший ніж при діях поліції [38].

Уряд Великобританії в 1997 році заборонив вільне володіння вогнепальною зброєю в результаті чого число злочинів зросло на 88 %, озброєних пограбувань на 101%, зґвалтувань - 105%, вбивств - 24% [38].

У Латвії, Литві та Естонії після розпаду СРСР були прийняті закони які дозволили громадянам володіти вогнепальною зброєю. В результаті в усіх країнах відбувся значний спад злочинності. А в Естонії рівень тяжких злочинів знизився на 80%, в результаті чого навіть штат поліції було скорочено вдвоє [38].

У Швейцарії кількість загиблих від вогнепальної зброї на 100 тисяч чоловік у середньому складає 3,7. В цій державі з 18 років громадяни мають право на придбання як цивільних, так і армійських зразків зброї. Окремо видається дозвіл на носіння зброї, якщо громадянин країни зможе довести необхідність носіння зброї для самозахисту або захисту інших людей або

майна. Армія Швейцарії комплектується за принципом ополчення, що накладає певні особливості на володіння громадянами зброєю. Кілька разів на рік резервісти виїжджають на армійські збори, а в час між зборами табельна зброя солдата (штурмова рушниця М-57 і 24 магазини патронів до неї) зберігається у нього вдома. Після досягнення 60 років громадяни здають табельну зброю або за бажанням залишають її собі [38].

У Молдавії кількість загиблих від вогнепальної зброї на 100 тисяч чоловік у середньому складає 1,9. Право на володіння і носіння зброї громадянин Молдавії отримує в 18 років, якщо для цього немає медичних протипоказань. Перший закон в Молдавії про зброю був ухвалений 18 травня 1994 року. Поправки до нього приймалися п'ять разів в 1998-2005 роках. До володіння і носіння в країні дозволені пістолети і револьвери калібру не більше 9 мм, під патрон «Магнум». Закон не обумовлює спосіб носіння зброї: приховано або відкрито. На кожну нову зброю, що придбавалася, необхідно отримувати новий дозвіл, а число таких дозволів законом не обмежене. На сьогоднішній день загальний рівень злочинності в Молдавії знизився на 50%, а рівень убивств з використанням вогнепальної зброї знизився втричі у порівнянні з періодом коли володіння зброєю було заборонене [38].

Якщо заринути в історичне минуле України, то наприклад за часів правління Богдана Хмельницького кожен українець мав шаблю і два пістоля. Відповідно до бази даних органів поліції, станом на 01 жовтня 2021 року на території нашої держави зареєстровано 707 117 власників вогнепальної зброї, які мають в особистому користуванні 790 055 одиниць мисливської гладкоствольної та 170 195 одиниць мисливської нарізної і комбінованої зброї. У власності громадян також перебувають майже 220 000 одиниць травматичних пістолетів і револьверів. Загальна кількість зброї, пристроїв, газових пістолетів і револьверів становить 1 225 353 одиниці [39].

Тобто теоретично в Україні на 100 осіб зброю мають 2-3 особи (2,798 одиниць на 100 осіб). Фактично це рівень Гватемали, Гондурасу, Парагвая та Ямайки. Про рівень злочинності в цих державах ми вже знаємо, а загальний

рівень злочинності в Україні упродовж перших півроку 2022 року зменшився на 25% у порівнянні з минулим періодом. Так, станом на червень 2022 року повідомлялося, що криміногенна ситуація у воєнний час в Україні значно покращилася: зареєстровано 65 тис. кримінальних правопорушень, що на 16% менше, ніж за аналогічний період мирного часу. Також удвічі зменшилася кількість злочинів проти власності, пограбувань, розбійних нападів тощо. Кількість ДТП стала втричі меншою. А кількість загиблих у них знизилася на чверть [40].

Попри те що окремі види вогнепальної зброї нині є у власності цивільних громадян, а в перші дні війни тільки в Києві Національна поліція роздала 20 тисяч автоматів, правове регулювання здійснюється лише на рівні наказу МВС України від 21 серпня 1998 року № 622. Такий стан правового регулювання можливий у перехідний період, коли відбувається розроблення спеціального закону щодо забезпечення регулювання відповідної сфери суспільних відносин, проте його не можна сприймати як стабільну правову практику. Можливо рівень злочинності зменшився через активну фазу воєнного вторгнення та насиченість зброєю порівняно з мирним часом? Чи не варто замислитися тоді над позитивним ефектом такого «озброєння», коли він відчувається безпосередньо, а не з огляду на досвід інших країн? Будемо вважати це певним знаком у вирішенні питання доцільності володіння вогнепальною зброєю.

Не варто також забувати, що вражаюча здатність мисливської рушниці за дульною енергією в 10 разів перевищує ці ж показники пістолета чи револьвера. Тому при пораненні з пістолета, при вчасному наданні допомоги людина як правило виживає, а при пораненні з мисливської зброї – гине. Тому з іншого боку легалізація травматичної зброї в Україні може не впоратися з тим що від неї чекають, а навпаки загострить ситуацію. Досвід ряду країн пострадянського простору свідчить, що громадяни використовують необдуману травматичну зброю. Вважають, що вона не може спричинити летальні випадки. Але це не так, оскільки при попаданні у скроню, в око, а в деяких випадках і в серце – людина гине і від гумової кулі. Тому не слід применшувати силу

пострілу з травматичної зброї.

З іншого боку гумова куля не завжди стримує нападника та дає йому можливість все-таки скоїти злочин. Крім того, гумовій кулі неможливо провести балістичну експертизу, а це значно ускладнює слідчі дії. Використання ж бойових набоїв від травматичних є більш ефективним, оскільки будь-яке поранення буде нести стримуючий ефект для нападника. В свою чергу громадяни не стануть використовувати бойовий набій без крайньої необхідності, а по летальній дії свинцева куля має ті ж місця ураження що й резинова. Невже коло замкнулося? На нашу думку ні, оскільки все ж таки використання вогнепальної зброї стримує від необдуманих наслідків не лише адресата її застосування, а й її володільця. Тому ми підтримуємо ідею надання дозволу на вільне володіння вогнепальною зброєю, звичайно за умови дотримання процедури отримання дозволів або ліцензій.

Науково-технічний прогрес вніс свої певні корективи у справу виробництва зброї та її використання. У 2013 році американській компанії Defense Distributed, засновником якої є юрист та винахідник Коді Уілсон, вдалося надрукувати на 3D принтері перший у світі вогнепальний пістолет із пластику Liberator (Визволитель). Надійність пістолета була вкрай низькою, але сама подія сколихнула громадськість – ще б пак, виходить, що тепер кожен зможе зробити собі зброю, яку не покаже жодна експертиза. Але на цьому винахідник не зупинився. Вже у 2015 році його компанія пропонувала всім бажаючим придбати автоматичні фрезерні верстати Ghost Gunner. Це програмовані верстати загального призначення, але вони рекламуються як пристрої для виготовлення в домашніх умовах ствольної коробки для гвинтівки AR-15. Інші частини гвинтівки є у вільному продажу в США. Тому виготовивши цю недостатню запчастину, «гаражний Кулібін» отримує повністю функціональну зброю. Дізнавшись про це, компанія FedEx відмовилася робити доставки цього верстата покупцям старт апу та взяла час на обмірковування своїх подальших дій.

Враховуючи те що 3D друк стає все доступнішим, дане питання з часом

стане актуальним і для України. Тому проблему збройової реформи необхідно вирішувати вже тепер, поки не наступив хаос [38].

Отже, обеззброєння громадян призводить до тоталітарного режиму та терору. Не зважаючи на превалюючу збройну допомогу нам на етапі війни з сусідньою державою саме від США, Україна має все ж таки європейський напрямок законодавчих поглядів.

Напевне можна сказати, що легалізація цивільної зброї не збільшує кількість збройних нападів чи пограбувань, адже злочинці навряд чи будуть використовувати з цією метою зареєстровані пістолети та гвинтівки. Але доступність зброї негативно впливає на рівень побутового насильства. Зброя є фактором ризику передусім у родинах, коли, наприклад, чоловіки вбивають своїх жінок через те, що ті хочуть їх покинути. Дослідження підтверджують також прямий зв'язок між доступністю зброї та ризиком спробувати вкоротити собі віку [41].

У різних країнах такі норми, які регулюють право громадян на озброєний захист, суттєво різняться. Це і не дивно, з огляду на різницю культур та історію становлення держав. Наприклад, Чехія належить до тих країн, де придбати пістолет з метою самозахисту за певних умов можна цілком легально. У Чехії це відбувається, як в автошколі. Людина навчається в тирі, здає тест у присутності поліцейського, відповідає на велику кількість складних теоретичних питань, в тому числі юридичного характеру. Процедура передбачає також і медичне обстеження. Загалом, це достатньо ліберальна за європейськими мірками, але все одно достатньо за регульована процедура озброєння цивільного населення. На відміну від США, де у деяких штатах зброю можна купити, «як булочку в крамниці» [41].

У порівнянні із Чехією, закони щодо зброї у Німеччині є значно суворішими. Для німецьких громадян придбання та володіння зброєю є непростою задачею. Для цього потрібні особливі підстави. Вони перевіряються й іноді запит задовольняється. Через те, що правила є суворими, кількість власників зброї у Німеччині є досить невеликою. Однак деякі дослідники

вважають, що така суворість виправдана. З кримінологічної точки зору, володіння зброєю не збільшує рівень безпеки в суспільстві [41].

З урахуванням статистичних даних, більшість українців підтримують ідею озброєння. Досвід європейських країн також свідчить про позитивні зміни на тлі зменшення рівня злочинності через надання права громадянам на володіння зброєю. Ми вважаємо, що за умови належного регулювання обігу легальної зброї, остання не перетворить вулиці міст на поле бою всіх проти всіх, як цього побоюються супротивники легалізації цивільної зброї. Наше суспільство цілком готове до володіння зброєю з огляду на майже десятирічний досвід воєнних дій та високу насиченість армійською зброєю всіх куточків держави. Попри таке насичення зброєю зросла і громадська внутрішня відповідальність за безпеку та мир. Однак не варто забувати що пістолет чи гвинтівка в руках цивільного не стане ефективним інструментом запобігання всієї злочинності. У демократичній країні з нормальним режимом управління вільна людина повинна мати право захистити себе. Яким чином вона зможе реалізувати таке право залежить від самої країни. Позитивним є те, що досвід легалізації зброї існує. Нехай він є як негативним так і позитивним. Україна від цього лише виграє, оскільки може вибирати до якого саме досвіду слід прислухатися, а який відкинути та обрати найкращий.

З огляду на європейську спрямованість, перед Україною стоїть питання щодо повної узгодженості національного законодавства з законодавством ЄС, особливо в питанні зброї. Тому під час ухвалення Верховною Радою України спеціального довгоочікуваного закону, слід ретельно дослідити питання щодо його відповідності Директиві про вогнепальну зброю №91/477/ЄЕС та Регламенту №258/2012, в якому зазначено, що об'єкт вважають вогнепальною зброєю, якщо його можна пристосувати для здійснення пострілу чи прискорення кулі або снаряду за рахунок енергії вибухової речовини, якщо: він має вигляд вогнепальної зброї та через його конструкцію або матеріал, з якого він зроблений, він може бути відповідно пристосований.

Ми вважаємо, що таке визначення вогнепальної зброї дає певний напрямок

і ознаки для того, щоб дати певну характеристику та вказати ознаки, як і притаманні будь-яким іншим засобам чи предметам для захисту від нападу озброєної особи та іншому предмету, спеціально пристосованому або заздалегідь заготовленому для нанесення тілесних ушкоджень. Шляхом опрацювання та формулювання визначень вказаним предметам ми досягнемо мети в формуванні більш точного та чистого нормативного визначення поняттю «зброя».

1.3. Історія розвитку використання поняття «зброя» в українському законодавстві

Як будь-який факт або будь-яка подія чи винахід – все має свою історію. Те, над виникненням чи застосуванням чогось ми на даний час не замислюємося – все має муки виникнення, радість винаходу та довгі кроки і роки, а може і століття випробувань, застосування та вдосконалення.

Не оминуло це і зброю. Над її користю для людства, чи над її шкодою для кожної окремої людини замислюєшся лише тоді, коли зброя надто близько, коли вона вражає в ціль та приносить або задоволення для мисливця або страх та страждання для жертви.

Незважаючи на те, що на даний час вся Україна потерпає саме від зброї, від прогресу її удосконалення та розвитку, пропри все цікаво зазирнути в минуле та дізнатися про історію її розвитку, а особливо в розрізі розвитку України. Можливо через вивчення шляхів її виникнення, з аналізу передумов її появи та обставин розвитку, збагнуть певні причини та цілі її використання. А вже потім, висвітливши всі передумови її появи в історії та сучасному світі, можна буде намагатися сформулювати поняття «зброя» в сучасному правому полі.

Слово зброя, очевидно є запозиченням з польської мови – від польського слова «zbroja», що означає «обладунок», «спорядження», яке в свою чергу утворене від «broić», тобто «броїти» (первісне значення – «рубати»). В свою чергу значення «рубати» веде своє походження від праслов'янського «brъjъ»/«briti». Звідси також українською «брити». Від слова «zbroja» походить також слово «збруя», застаріле значення якого – «оружжя» від давньоруського «оружіє». Найдревнішими археологічними знахідками, які можна без сумніву класифікувати як зброя є шенінгські списи, виникнення яких датується приблизно 400 тисячами років тому [42].

Шенінгські списи дозволяють припустити, що гейдельберзькі люди,

тобто найдавніші відомі викопні люди, що проживали 600 тисяч років тому поблизу міста Гейдельберг, полювали за допомогою дерев'яних копій навіть на слонів, проте м'ясо їли сирим, оскільки слідів вогню на стоянках не виявлено. Гейдельберзька людина (лат. *Homo heidelbergensis*) – це викопний вид людей, європейський різновид людини прямо ходячої (родинний східно азіатському синантропу та індонезійському пітекантропу), що мешкав у Європі (від Іспанії та Британії до Білорусії) 800-345 тисяч років тому. Мабуть, є нащадком європейського *Homo antecessor* (до перехідної форми можна віднести *Homo cepranensis*) та безпосереднім попередником неандертальця [43].

Палиці, необроблене каміння, які люди, мабуть, використовували раніше, не збереглися й не можуть бути однозначно класифіковані як зброя. Використання ж металу для виготовлення зброї почалося вже з енеоліту, а до того основними матеріалами для виготовлення зброї служили дерево, кістка, оброблений камінь. Тому з винаходом бронзи розпочалася бронзова доба, в період якої з'явилися також перші фортифікаційні споруди, а з ними й засоби руйнування мурів – тарани, згодом катапульти. Тобто, з початком залізної доби почалося виробництво зброї вже також і із заліза. Перші залізні вироби поступалися бронзовим за якістю, однак вони були доступнішими завдяки більшій поширеності залізної руди. Перші зразки сталі зброї з'явилися в IV столітті до Різдва Христового. Луки, як різновид зброї, з'явилися в епоху пізнього палеоліту, раннього мезоліту, 12-11 тисяч років тому. Приручення коней і винахід колісниць приблизно 4 тисячі років, тому стало важливою в історичному плані зміною в мистецтві ведення воєн. З VII століття до Різдва Христового на морі стали використовувати бойові кораблі на зразок трирем, а широке застосування вогнепальної зброї почалося в кінці Середньовіччя [42].

Вважається, що батьківщиною саме стрілецької зброї є Схід, і вже з початку XIV століття стрілецька зброя починає свою довгу історію, оскільки використання енергії пороху для пуску снарядів ознаменувало початок нової ери у військовій справі. Тепер з'явилася ціла гілка системи озброєння – пістолети та ручна вогнепальна зброя. Отож поняття «зброя» часто

використовується як узагальнююча назва знарядь, які використовуються в процесі ведення збройної боротьби з метою нанесення ушкоджень, матеріальних втрат супротивникові, його ліквідації, поразки [44].

Як продукт суспільного виробництва, що увібрав в себе новітні досягнення техніки, об'єкт обміну і торгівлі, пам'ятка матеріальної культури і мистецтва, зброя є носієм історичної інформації, необхідної для вивчення матеріальної та духовної культури суспільства, соціально-економічних та політичних відносин, рівня його розвитку.

Однак спочатку пропонуємо зупинитися на історії виникнення зброї в національній культурі, оскільки розмірковуючи над виникненням зброї в державі, яка є нащадком козацької слави, неможливо виокремити зброю від багатства культури нашої держави.

З найдавніших часів все людство намагалося знайти такий засіб, за допомогою якого можна було б легше вразити ціль з якомога більшої відстані, якою б вона не була та якою б її для себе не уявляла конкретна особа – будь-то мисливська чи то бойова ціль.

Часто під час використання поняття «зброя» як в повсякденному житті, так і під час правової кваліфікації дій, в уяві завжди виникає чомусь саме вогнепальна зброя.

Однак видів та класифікацій зброї надто більше і тому у практичній діяльності, а зокрема під час кваліфікації дій та бездіяльності осіб і при застосуванні положень Особливої частини КК України, досить часто виникають проблеми та питання, чи є той чи інший засіб або пристрій саме зброєю та до якого виду він відноситься. Але про це поговоримо дещо пізніше, оскільки для розуміння відокремлення інших засобів, пристосованих для ураження цілі від зброї, насамперед слід розібратися саме зі зброєю, з історією її розвитку.

Отож, наукові праці, присвячені озброєнню козацтва, почали з'являтися ще наприкінці XIX століття. Від того часу вчені неодноразово зверталися до цієї проблематики у спеціальних військових та загальноісторичних дослідженнях. Перші вагомі наукові розвідки, які присвячені комплексу козацького озброєння

та його окремих різновидів, можна знайти серед праць видатних українських вчених та колекціонерів: О. Лазаревського, Д. Яворницького, В. Тарновського, О. Поля, Т. Легоцького та інших. Зброєзнавчий доробок знаменитого історика, етнографа, фольклориста і археолога Д. Яворницького пов'язаний з його діяльністю як етнографа та збирача козацьких старожитностей. Ще у 1888 році у першій частині своєї праці «Запорожъе в остатках старины и преданиях народа», він виконав декілька зброєзнавчих описів окремих зразків козацьких шабелъ, а деякі навіть проілюстрував. Втім одну з перших в історії зброєзнавства спроб науково дослідити цілий комплекс козацького озброєння вчений здійснив у першому томі своєї знаменитої «Історії запорозьких козаків». Ставши класичним, цей опис досі не втрачає актуальності, навіть незважаючи на те, що частина наукової інформації в ньому вже застаріла. Наприклад, під час вивчення гармат Д. Яворницький приділяє увагу класифікації (за матеріалом виготовлення та конструкцією), конструкції та розмірам відомих йому зразків. Переходячи до історії артилерії, вчений приймає усталену в ті часи думку про появу гармат в Україні у XV столітті, вважаючи їх польськими, турецькими, генуезькими та російськими за походженням. Ним також уперше опубліковано статистику наявності та надходження артилерії на Запоріжжя у другій половині XVII століття. При описі ручної вогнепальної зброї вчений приділив підвищену увагу термінам, що зустрічаються в писемних джерелах для її визначення (рушниця, самопал), способу носіння та загальному стилю оздоблення, традиціям, пов'язаним з використанням зброї. Нарешті – документальним свідченням її застосування. Втім повністю оминув проблему класифікації. Те ж стосується холодної та метальної зброї, зокрема списів і шабелъ, келепів, а також луків зі стрілами. Їхня конструкція та різновиди описані лише в загальних рисах. Д. Яворницький також приділяє увагу іншим елементам озброєння та оснащення козаків – якірцям, порохівницям, кінському убору. Наприкінці розділу вчений висловлює деякі міркування стосовно тактичних переваг козацького озброєння у порівнянні з західноєвропейським. [45, с. 323-324].

Так, у першому томі «Історії запорізьких козаків» Д. Яворницького є цілий розділ, присвячений одягу та озброєнню. Згідно дослідженням історика, у вжитку запорізьких козаків були гармати, рушниці, пістолети, списи, шаблі, келепи, стріли, сагайдаки, якірці, кинджали, ножі, панцери. Інший історик – Зеделлер стверджує, що рушницями, як і шаблями, запорізьких козаків першим озброїв у 1511 році Остафій Дашкович. Наприкінці XVI століття Еріх Лясота зі зброї запорізьких козаків називає лише гармати, пострілами з яких Запорізьке Військо зустрічало й проводжало посла германського імператора. Яків Собеський на початку XVII століття каже, що багато хто з козаків не користувався шаблями, але рушниці були у всіх. У тому ж столітті про зброю козаків пише Боплан: за його словами, у запорожців були у вжитку фальконети, ядра, порох, пищалі й шаблі, а вирушаючи в похід, кожен козак брав одну шаблю, дві пищалі, шість фунтів пороху, причому важкі боєприпаси складав у човен, а легкі залишав при собі. Пищалі, як зауважив Боплан, були «звичайною» зброєю козаків, з якої вони дуже влучно стріляли. У 1648 році запорізькі козаки вітали Богдана Хмельницького пострілами з мушкетів. У тому ж XVII столітті у актах, які дійшли до нас, є вказівка, що запорізькі козаки застосовували гармати й пищалі для охорони фортець [46, том 1, с. 123-124].

Рушниці (правильніше ручниці, від слова «рука»), або ж самопали, у запорізьких козаків були найрізноманітніші: більшість була з довгими стволами, оправлена сріблом з насічками й черню на ложах, стріляла завдяки покладеному на полицю порохові й припасованому до полиці й курка кременю. Так само виглядали й менші за розмірами, з «просторними» стволами пістолети, звані запорізькими козаками пістолями; кожен козак мав при собі чотири пістолети й носив два з них за поясом, а два у шкіряних кобурах (від татарського «кубур» – шкіряний чохол), причеплених ззовні до шароварів. Рушницями, пістолетами й шаблями запорожці особливо любили шикувати і звертали на них велику увагу, оздоблюючи дорогою оправою та прикрасами й завжди намагалися утримувати їх у великій чистоті (через що й побутував вислів «ясна зброя»): «зброя у них вся була прикрашена золотом та сріблом, на

зброю вони витрачали все своє багатство: то й не козак, коли в нього погана зброя»; тільки перед походами запорожці змочували рушниці й пістолети розсолем, щоб вони приіржавіли й не «грало враже око на ясній зброї». Списи й ратища (від слова «рать») також широко використовували запорожці: «козакові без ратища, як дівчині без намиста». Зі списів, що дійшли до нашого часу, видно, що всі вони виготовлялися з тонкого й легкого дерева завдовжки в п'ять аршинів, спірально помальованого червоною й чорною фарбою. На кінці ратища був залізний наконечник, а на нижньому дві невеличкі, одна під одною, дірочки для ремінної петлі, що одягалася на ногу. На деяких ратищах робили ще залізну перетинку, щоб пронизаний списом ворог зопалу не просунувся по спису аж до рук козака і не зчепився знову битися з ним, адже бувало, що комусь розпанахають живота, а з нього навіть кров не бризне, він цього навіть не помічає, далі лізучи в бійку. Деякі списи робили з вістрями на обох кінцях, ними можна було класти ворогів і сюди й туди. Списи часто служили запорожцям замість мостів при переході через болота: дійшовши до грузького місця, вони відразу кладуть один за одним два ряди списів – в кожному ряду спис і вздовж та впоперек, і переходять по них; коли перейдуть через один ряд, відразу стають на другий, а перший знімуть і з нього мостять третій, та так і перебираються [46, том 1, с. 123-124].

Далі Д. Яворницький зазначає, що шаблі козаки використовували не надто криві й не дуже довгі, середньою довжиною в п'ять четвертей, зате дуже гострі: «як рубоне кого, то так надвоє й розсіче,— одна половина голови сюди, а друга туди». Леза шабель вкладали у дерев'яні обшиті шкірою чи обкладені металом піхви (від слова «пхати»), часто прикрашені на кінці, біля руків'я, якимось вирізаним із дерева звіром чи птахом; на самих лезах часто робили золоті насічки. Шаблі носили при лівому боці й прив'язували за два кільця, одне вгорі, а друге нижче середини, вузьким ремінцем за пояс. Шабля була настільки необхідною запорізьким козакам, що в їхніх піснях завжди називалася «шаблею-сестрицею, ненькою рідненькою, панночкою молоденькою».

«Ой панночка наша шаблюка!

З басурменом зустрівалась,

Не раз, не два цілувалась».

Як справжній «лицар», запорожець віддавав шаблі перевагу перед усілякою іншою зброєю, особливо кулею, і називав її «чесною зброєю»; використовувати її слід було лише проти чесних воїнів, а проти такого, наприклад, «бусурманського народу», як татари, треба було діяти «не шаблями, а нагаями».

Келепи, чи бойові молотки, чекани – ручна зброя, що складалася з дерев'яної ручки, завдовжки з аршин, із залізним молотком, що мав з одного боку тупий обушок, а з другого гострий ніс. Як бойова зброя келепи використовувалися «воровскими» козаками Стеньки Разіна, й водночас турками в XVII столітті та запорізькими козаками: «Сегож де, государь, числа (3 вересня 1658 року) в ночи пришли в село Крупец из Глухова черкасы пеши и его – драгуна Ваську Кондратова – били и мучили: бит он чеканом по голове и рука правая отшиблена». В народних козацьких думках є двовірш, у якому келепові приписується значення бойової зброї:

«А козак козачий звичай знає

- Келепом по ребрах торкає».

Стріли запорізькі козаки використовували, мабуть, у дуже ранній період їхнього історичного існування, запозичивши у татар і турків; відомий запорізький кошовий і гетьман українських козаків 1605–1622 років Петро Конашевич-Сагайдачний на старій гравюрі XVII століття зображений верхи на коні з булавою у руці, сагайдаком при боці й стрілами в ньому за спиною. Віце-адмірал К. Крюйс 1699 року писав про запорізьких козаків, що вони використовували луки й стріли, котрими дуже влучно стріляли. Нарешті, у літописця Самійла Величка є розповідь, як козаки супроводжували Хмельницького з Січі: за ним їхали кінні добровольці «мушкетеры» і «сайдакеры».

До всього описаного озброєння запорізьких козаків слід ще додати ятагани, кинджали, ножі й панцери, котрі також були у вжитку запорізьких

козаків, хоча й не становили їхнього, так би мовити, національного озброєння, їх заносили з віддалених від запорізьких вольностей земель і країн. Панцери, зокрема, носилися дуже небагатьма. Нарешті, до озброєння запорізьких козаків слід віднести також роги, ладівниці й череси. Роги для пороху запорізькі козаки використовували в давніші часи; тому на військовій печатці, наданій козакам ще Сигізмундом I і Стефаном Баторієм, козака зображено з мушкетом, ратищем і рогом за поясом. Пізніше запорожці почали носити готові патрони в так званих ладівницях. Ладівниці у запорожців були різними: кістяними, металевими, шкіряними, у вигляді гарбуза, серця, фляжки тощо; їх зберіглося до нашого часу дуже багато по приватних музеях збирачів козацьких старожитностей. Крім того, запорожці використовували ще широкі шкіряні череси, котрі вони носили на грудях, заповнюючи у два чи в три ряди патронами з кулями й порохом, мов сучасні патронташі [46, том 1, с. 123-124].

Запорізькі козаки володіли своєю зброєю із вражаючою майстерністю, так, що, за словами українського літописця, і «найлучшій польській гусарин и рейтарин примірен им быти не может». Загалом про озброєння запорізьких козаків слід сказати, що все низове військо було озброєне вогнепальною та холодною ручною зброєю; козак-піхотинець, зокрема, мав мушкет, шаблю й ратище, кінний козак мав мушкет, шаблю, ратище й чотири пістолети, два з яких носив за поясом, а два в кобурі біля передньої луки сідла; порох і кулі піший носив у чересі навколо пояса, кінний – у ладунці через плече. До цього слід додати кинджали, ятагани, ножі, сокири, стріли й дротики, які використовували ті й інші. Своім озброєнням запорізькі козаки переважали навіть Західну Європу. «Згадаймо, – зауважує щодо цього Коховський, – що в описаний час у європейських військах ручна вогнепальна зброя ще не була такою поширеною». Особливо примітне на Запоріжжі те, що там «мушкет не виключав списа, котрий замінював собою багнет, а в Західній Європі мушкетери були відокремлені від пікінерів, з чого в бою виникала дуже суттєва незручність, оскільки воїн мав або лише наступальну зброю, або лише оборонну» [46, том 1, с. 123-124].

Науковий доробок інших відомих збирачів козацької давнини представлений переважно у каталогах, що стали першими детальними описами їх зібрань, найвизначніші з яких пізніше перетворилися на музейні колекції. Так, в основу колекцій Чернігівського обласного історичного музею покладено збірку В. Тарновського, Дніпропетровського історичного музею – О. Поля та Д. Яворницького, Мукачівського історико-археологічного музею – Т. Легоцького тощо. На жаль, більшість із цих давніх каталожних описів виконано занадто спрощено, навіть фрагментарно. У результаті атрибутувати за ними реальні експонати здебільшого неможливо. Втім трапляються й інші приклади, коли автори каталогу відзначають надзвичайно характерні притаманні зразку прикмети, які важко сплутати з чимось іншим. Зрідка тексти супроводжуються ілюстраціями. Звичайно, наприкінці XIX – початку XX століття існувало чимало менш відомих колекцій про склад та власників яких до нашого часу збереглися лише окремі згадки [45, с. 324].

Наприклад, у першому випуску «Каталог колекцій древностей А. Н. Поль вЪ Екатеринославѣ» мається Розділ VIII «Зброя» [47], в якому детально описано 241 зразок з його колекції. Серед них були рушниці, мушкети, аркебузи, самопали, пістолети, штуцери, ручна маленька гармата, порохівниці, шаблі, ятагані, кинджали, ножі та клинки, арбалети, кольчуги та навіть бойова сокира залізна. Усі предмети були ретельно описані із вказівкою обладунків, написів на них, з якого матеріалу виготовлені, зазначена їх маса та навіть зазначений калібр. Нажаль відсутня ілюстрація зібраної О. М. Полем зброї.

Отож навіть вказана колекція та її каталог свідчить про неабиякий інтерес до зброї саме з боку як представника судової влади, так і науковця, оскільки О. М. Поль довгий час був як почесним мировим суддею Верхньодніпровського округу так і членом Єкатеринославської губернської училищної ради.

Серед професійних істориків-теоретиків козацьку зброю вивчав О. Лазаревський. У величезне коло наукових інтересів видатного вченого потрапляли джерела різного походження, серед яких було чимало речових. Він один з перших українських дослідників, який описував окремі зразків зброї,

віднаходив місця зберігання раритетів та вводив у науковий обіг документи, що стосувалися комплексу козацького озброєння першої половини XVIII століття, оснащення та складу окремих військових підрозділів. Блискучий науковий рівень описів зброї О. Лазаревського справляє враження не лише на тлі недосконалої зброєзнавчої методології свого часу. Маючи можливість порівняти один з них із сучасним аналізом того самого зразка (шаблі, що нині зберігається в Державному Ермітажі, м. Санкт-Петербург, Росія Інв. № 30-6986) приходимо до висновку про надзвичайну ретельність та високу компетентність вченого у питанні загальної характеристики речових джерел. Залишається лише пошкодувати, що частка наукових праць, спеціально присвячених проблемам козацького озброєння в науковій спадщині О. Лазаревського досить мізерна. [45, с.323-341].

Він досліджував типи зброї козаків та наводив у своїх наукових роботах атрибути окремих зразків холодної зброї. Також історику належать і перші спроби класифікації клинкової, ударної та древкової зброї, що була поширена на Лівобережній Україні. Отож, ще у запорізьких козаків відбувалося розмежування видів зброї, а вже згодом історики та вчені класифікували її. Стосовно вогнепальної зброї Д. Яворницький зазначав, що загалом все низове козацьке військо було озброєне вогнепальною та холодною ручною зброєю. А от вже татари вогнепальною зброєю не користувалися, віддаючи перевагу перед сумнівними пострілами рушниць влучним пострілам луків. Уся вогнепальна й холодна зброя, що була у вжитку в козаків, була частково власного виробу, а частково чужого. Холодну ручну зброю найчастіше виготовляли в Січі, де жили для цього майстерні зброярі, але власна ручна зброя не виключала й привізної. У приватних колекціях запорізької старовини є безліч ручної зброї східного виробу, як і російської зброї з Тули, з клеймом імператриці Катерини II. За свідченнями багатьох письменників минулих століть, кожен запорожець, ідучи в похід, брав із собою 5 чи 6 рушниць. Отже, якщо взяти середній запорізький похідний загін чисельністю в 6 тисяч і найбільший у 15 тисяч козаків, то отримаємо 30 і 90 тисяч рушниць. Немало було в запорожців і рухомих гармат.

Так, якщо запорожці виступали в морський похід середньою кількістю в 60 і найбільшою у 300 чайок, кожна з яких була озброєна 4-6 фальконетами, то отримаємо від 240 до 1800 залізних пересувних фальконетів. Слід, зрештою, зауважити, що певну частину зброї спеціально присилали козакам з України в Запоріжжя перед спільними походами гетьманських і запорізьких козаків проти ворога. Армата, тобто гармати й мортири, у запорізьких козаків були виключно привізними, оскільки власного виробництва артилерії у них, здається, зовсім не було. Гармати козаки частково отримували, на знак особливої милості, від польських королів, наприклад Сигізмунда I, Стефана Баторія. Частково як подарунки від українських гетьманів, наприклад Богдана Хмельницького, який прислав у Січ замість узятих там трьох гармат шість, а частково від російських царів, наприклад Олексія Михайловича, але переважно здобували на війні у поляків, татар і турків. Щодо цього є кілька історичних вказівок. Так, 1556 року відомий гетьман князь Дмитро Вишневецький, захопивши турецьке місто Іслам-Кермен, узяв у ньому гармати й перевіз їх на острів Хортицю. Коли запорожці виходили на своїх чайках у відкрите море, зчіплювалися з турецькими галерами, то вони завжди намагалися судна потопити, а гармати захопити на свої чайки. Таким чином запорожці якимось перевезли в Січ понад 100 мідних гармат [46, том 1, с. 127, 180, 200],

60-ті роки XX століття стали знаменними для зброєзнавства України. Цей період відзначений найвідомішими працями О. М. Апанович та В. О. Сидоренко, дослідниками, що по суті стали фундаторами сучасного українського зброєзнавства як спеціальної історичної дисципліни. Знаменита дослідниця козацької давнини О. М. Апанович вперше створила національну історичну концепцію Збройних сил України XVII - першої половини XVIII століття. Нею детально проаналізовано принципи комплектування, організації, забезпечення, військової тактики, мобілізації українського козацтва, його бойове і фортифікаційне мистецтво [45, с.323-341].

У своїй монографії «Збройні сили України першої половини XVIII ст.» [48, с. 72-73.] дослідниця зазначає, що з кінця XII століття озброєння козака

складалося з рушниці, шаблі та списа. З такою зброєю козак мав з'являтися на збірний пункт згідно з гетьманськими універсалами. Окрім того серед козацького озброєння подибуємо пістолі, мушкети, гаківниці, ятагани, навіть лук та стріли.

У 1735 році Топальська сотня Стародубського полку вирядила в похід 14 озброєних козаків, кожен з яких мав мушкет, шаблю, спис, два-три фунти пороху і 50-100 куль. В 1736 році за відомістю, поданою до Ніжинської полкової канцелярії Борзнянським сотенним правлінням, із десяти міст і сіл, а також містечка Борзни було споряджено в похід 160 однокінних та 6 двокінних козаків. 164 з них мали по одному мушкетові, шаблі, списові та гаківниці. За даними 1739 року ця сотня, як і всі інші сотні Ніжинського полку, вирядила у похід козаків, забезпечених мушкетами (або рушницями), шаблями та списками. Проте такої цілковитої комплектності щодо озброєння воєнний період не в кожному полку міг досягти. Особливо безвідрадна картина спостерігалася, коли заможне козацтво висилало замість себе «дітей, братів, свояків і наймитів», не турбуючись про належне забезпечення їх харчем, зброєю та набоями. У 1737 році в Полковій сотні Чернігівського полку на 30 козаків припадало 9 рушниць і 9 шабель, а в Седнівській на 61 козака - 20 рушниць і 9 шабель, в Білоуській на 23 козаки - 6 рушниць і 5 шабель. Таке ж співвідношення було і в Роїській сотні. Із Березинської і Столинської сотень в похід спорядили по 32 козаки. У першій з них налічувалося 13 рушниць і 9 шабель, у другій - 7 рушниць і 7 шабель. Козаки трьох сотень з'явилися взагалі без зброї. Як завше, це були «брати і наймити». Виробництво холодної зброї було добре налагоджено на Україні. В усякому разі ми не віднаходимо відомостей про постачання шабель або списів з Росії або завезення їх з-за кордону, тим більше, що в російській армії списи зняли з озброєння ще в 1716- 1717 роках. Щоправда, з поновленням рогаток у російській армії за наказом Мініха було знову введено і списи. Через це кожен полк мав брати з собою в похід 288 пікінерних та 1200 рогаткових списів і 48 брусків. Вогнепальна зброя також вироблялася на Україні. Але в 30-х років XVIII століття українське козацьке військо значною мірою одержувало

її від російської військової промисловості. Хоч фахівців-зброярів серед українських ремісників по великих українських містах було немало, вони не могли задовольнити того велетенського попиту на зброю, який виникав у зв'язку з активною участю козацтва у війнах і воєнних акціях Росії. Крім того, розвиток металургійної промисловості у Росії спонукав до появи казенних та приватних мануфактур по виробництву вогнепальної зброї. Російське мануфактурне виробництво постачало стільки зброї, що забезпечувало не лише поточні потреби військ, але й створювало запас. Російські рушниці мали велику вбивчу силу, заряджалися з дула, мали ударно-кремінний замок, а кількість пострілів досягала трьох на хвилину. Термін слугування їх перевищував 40 років. Є свідчення, що на тульських заводах виготовлялися рушниці для козацьких військ за поданим ними зразком. Отже, навіть відходячи від принципу типізації вогнепальної зброї, який був необхідною умовою для створення постійної регулярної армії, російський уряд ішов на зустріч побажанням козаків зберегти традиційну і звичну конструкцію зброї, яка враховувала специфіку козацької служби [48, с. 72-73.]

У напрямку історико-зброєзнавчої класики працював знаний фахівець, досвідчений музейний працівник В. О. Сидоренко. Саме йому належить перша в українській історичній науці характеристика зброєзнавства як спеціальної історичної дисципліни. Окрім теорії науки дослідник розробляв проблеми озброєння козацької піхоти середини XVII століття та виробництва зброї на Україні. Комплексно досліджуючи військову справу козацтва, вчений характеризує вогнепальну та холодну зброю, детально пояснюючи, які саме різновиди криються за історичними назвами в писемних джерелах, а також розглядає її технічні особливості. Так вченим проаналізовані типи замків ручної вогнепальної зброї поширеної на Україні та основні форми шабельних клинків. Ним також залучені писемні джерела з метою більш детальної реконструкції зовнішнього вигляду та матеріалів застосованих при виробництві окремих старшинських шабель. Вчений виокремив у документах так звані «сабли черкаського дела», обґрунтував їх українське походження та одним із перших

зробив зауваження щодо їх художнього оздоблення. На жаль у невеликій загалом науковій спадщині науковця ми так і не знаходимо відповіді на питання автентичності морфології холодних й вогнепальних різновидів козацької зброї. При дослідженні місцевого виробництва зброї В. О. Сидоренко переосмислює та зводить до купи розпорошений матеріал, присвячений цеховому виробництву зброї в українських містах. Вчений вперше серед істориків зброї широко залучив у свої дослідження іноземну (зокрема польську) історіографію де класична зброєзнавча проблематика була вже на той час ґрунтовно розроблена. Аналізуючи писемні джерела, В. О. Сидоренко вперше залучає матеріали майнових описів українських замків для зброєзнавчих досліджень. Започаткована вченим робота пізніше призвела до значних досягнень його наступниками у вивченні вогнепальної та холодної козацької зброї [45, с.323-341].

На початку 1990-х років зусиллями українських археологів, насамперед І. К. Свешнікова, відбувся справжній прорив у вивченні козацької зброї. Почавши з розкопок на місці битви 1651 року під Берестечком у процесі широкомасштабних, майже чвертьсотлітніх досліджень, вчений вийшов далеко за межі суто археології, створивши цілу низку наукових праць, увінчаних знаменитим археологічним, військово-історичним й зброєзнавчим дослідженням «Битва під Берестечком». Праця І. К. Свешнікова фактично стала першим в Україні серйозним зброєзнавчим дослідженням, в якому не тільки впроваджено в науковий обіг величезну кількість нових археологічних артефактів, але й проведено чималу роботу з українізації зброєзнавчої термінології. Його робота сприяла інтенсифікації вивчення козацького озброєння у наукових працях, присвячених широкій проблематиці військової історії України [45, с.323-341].

Свешніков І. К. зазначає, що розкопками козацької переправи під Берестечком виявлено майже всі види й типи ручної вогнепальної зброї першої половини XVII століття і, таким чином, стверджено їх співіснування в озброєнні козацького війська. Знайдено 11 мушкетів і аркебуз, карабін і

бандолет з повністю або частково збереженими дерев'яними частинами, стволи восьми мушкетів, трьох аркебуз, одного карабіна та одного пістолета. Найдавнішим серед цих знахідок є ствол мушкета з готовим замком, від якого зберіглась лише полиця перед запальним отвором у бічній стінці ствола. Мушкет був гладкоствольним без мушки і прицілу, мав калібр 16 мм. Ствол, довжиною 1,10 м, майже на всю довжину восьмигранний. Гак до затискування гноту, спусковий гачок, дерев'яні частини ложа та приклад не збереглись. До ранніх типів належить також мушкет з колісним замком, знайдений на початку козацької переправи у 1977 році. Наявність мисливських рушниць серед зброї козаків слід, очевидно пояснити тим, що ці аркебузи потрапили в руки козаків з магнатського арсеналу. За своїми бойовими якостями вони не відрізнялись від військових рушниць, були навіть більш дбайливо виготовлені і давали кращі результати пострілу, отже, нарівні з іншою зброєю могли використовуватися не лише на полюванні, а й у бою. Обслуговування ручної вогнепальної зброї вимагало багатьох путніх предметів. Перш за все слід підкреслити, що більшість виявлених розкопками рушниць знайдено у шкіряних футлярах, про наявність яких у XVII столітті взагалі не згадується в працях зі зброезнавства. Відсутні вони й у музейних колекціях за винятком одного футляра на бандолет, що знаходиться у музеї зброї в Празі (Чехія). Мабуть ці засоби зберігання зброї ніде, крім місця Берестецької битви, не збереглись. Футляри пошиті кожний із кількох смужок шкіри. Ствол рушниці заходив у трубчасту частину футляра, замок і приклад в його лійчасто розширену частину, що прикривалась ззовні широким шкіряним клапаном. До футлярів були пришиті широкі ремені для ношення рушниці на спині. Доволі часті на переправі також знахідки ольстрів - трубчастих шкіряних частин футлярів на пістолети. Верхні їх частини, що прикривали замок і руків'я пістолета, виготовлялись із тканини і в умовах вологого ґрунту не збереглись. Наявність у козацькому війську шкіряних футлярів на рушниці є доказом дбайливого ставлення козаків до своєї зброї, ладу і культури військової справи. [49 с. 243-244].

З 2000-го року у збірнику наукових праць «Спеціальні історичні

дисципліни: питання теорії та методики» започатковано рубрику «Зброезнавство». Цього ж року Центральний музей Збройних Сил України заснував спеціалізований часопис «Військово-історичний альманах», в якому дослідженням козацького озброєння незмінно приділяють пильну увагу. З 2002 та відповідно 2003 років в Україні почали виходити науково-популярні часописи «Воєнна історія» та «Клинок», що зробили досі вузькопрофільну зброезнавчу проблематику надбанням широкого загалу науковців, колекціонерів, всіх зацікавлених у розвитку науки про зброю. Ці видання стали основним місцем публікації як популярних так й серйозних матеріалів, що через різні обставини не були надруковані в наукових виданнях. Серед авторів фахівці-реставратори, ковалі, металознавці, засновники приватних музеїв та відомих колекцій зброї. До нашого часу невирішеними залишається чимало питань, що стосуються як походження й розвитку так і поширення прийнятих у козацькому середовищі зразків озброєння. Зокрема досі не створено наукової праці, присвяченої еволюції комплексу козацького озброєння. Залишається незаповненою лакуна спеціальних досліджень, присвячених окремим різновидам козацької зброї, а величезна кількість їх зразків, розпорошених по музейних колекціях України потребують сучасної атрибуції. Нині в українській історичній науці не тільки створена достатня теоретична, методична та методологічна база, але й зроблені перші практичні кроки в напрямі комплексного вирішення актуальних проблем зброезнавства на сучасному науковому рівні [45, с.323-341].

Для полегшення сучасної атрибуції козацької зброї доцільно розглянути питання щодо використання поняття «зброя» у історичних правових джерелах права.

Так, найвизначнішою пам'яткою давньоруського права є Руська Правда, оскільки в ній найбільш повно відобразилося приватне юридичне життя Київської Русі. У Руській Правді, як зазначає Ю. П. Мателешко, охоплено майже всі сфери тодішнього права. Тут досить детально відображено договори (купівлі-продажу, позики, найму), чітко регулюється правове становище

окремих груп населення, здійснення судочинства, систем злочинів та покарань. Багато положень Руської Правди стали джерелом формування литовсько-руського та козацького права [50, с. 159-163].

У Руській Правді багато говориться про крадіжку – татьбу, тобто таємне викрадення чужого майна. Згідно зі статтею 13 Руської Правди передбачався штраф за крадіжку зокрема зброї. Крім крадіжки зброї, покарання очікувало також тих, що її знищить та пошкодить. Отже, в часи Київської Русі зброя розглядалася як предмет крадіжки, що говорить про віднесення її до цінних предметів, схоронність яких охоронялася законом.

Текст цієї видатної пам'ятки права містять літописи, пізніші юридичні збірники. Збереглися понад 100 списків Руської Правди, котрі мають відповідну класифікацію і назву, наприклад, Синодальний, Троїцький, Академічний, Карамзінський, Татищевський, Археологічний списки. Назви списків Руської Правди залежать від місцезнаходження списків, осіб, які їх знайшли тощо. Списки Руської Правди залежно від їх змісту прийнято поділяти на три редакції: Коротка Правда, Поширена Правда, Скорочена Правда. Коротка Правда є давньою її редакцією і відображає руське право періоду становлення феодального ладу в Київській Русі. Коротка Правда містить кілька частин, котрі були складені у різні часи. Найдавнішою з них є Правда Ярослава, часом появи якої вважають 10-30-ті роки XI століття [51, с.222-232].

Значного застосування в Київській Русі набула Поширена Правда. Це був збірник норм досить розвинутого феодального права. Його укладення науковцями датується XII - початком XIII століття. Третя редакція Руської Правди – Скорочена. На думку більшості дослідників цієї пам'ятки права, є переробленням одного зі списків Поширеної Правди, що зумовлюється потребами централізованої держави і датується XV століттям. Руська Правда виникла на місцевому ґрунті та була результатом розвитку юридичної думки Київської Русі і відбивала ті суспільні відносини, які склалися в цій державі, закріплюючи у своїх нормах ті порядки, що були обумовлені природою давньоруського феодального суспільства. На право Київської Русі впливало

введення християнства, яке вимагало урегулювання відносин між церквою і державою. Для цього були прийняті церковні статuti князів Володимира Святославича і Ярослава Володимировича (Мудрого). Крім того, православна церква широко використовувала різноманітні норми канонічного права, передусім візантійського. До пам'яток канонічного права належать Еклога, Прохірон, Помоканон. На основі зазначених та деяких інших джерел права в Київській Русі формувались засади найважливіших галузей і інститутів права. Речове право Київської Русі включало право володіння та право власності. Такий поділ впливав зі змісту статей 13 і 14 Короткої Правди. Причому від насильства і самоправства захищалося як право власності, так і право володіння. Так, стаття 14 Короткої Правди вимагала: «Аще познаеть кто, не емлетъ его, то не рци ему: мое, нь рци ему тако: поиди на свод, где еси взяло». Так, Руській Правді відоме право власності на рухоме і нерухоме майно (перш за все на землю). Панування в Київській Русі права приватної власності обумовлювало розвинутість тут і зобов'язального права. Із здійсненням права власності і його захистом Руська Правда пов'язує зобов'язання з приводу заподіяння шкоди. Загальна норма про зобов'язання відшкодувати заподіяну шкоду міститься у статті 18 Короткої Правди: «А иже изломить копье, либо щит, либо порт, а начнетъ хотети его дерожати у себе, то приати скота у него; а иже есть изломил, аще ли начнетъ приметати, то скотом ему заплатити, колько дал будетъ на нем». Тобто особа, яка зламала чужий спис або щит, зіпсувала одяг, зобов'язана була відшкодувати вартість зіпсованої речі [51, с.222-232].

Тобто, тут ми можемо побачити, як у визначній пам'ятці права для нашої держави з'являється згадування про зброю, яка наділялася такими властивостями як цінність, охоронюваність та відшкодовуваність. Бачимо, що зброя згадується у таких видах, як «спис» та «щит». Однак, у питанні про заподіяння шкоди, в Руській Правді також є згадування, на нашу думку, про інші предмети, спеціально пристосовані для нанесення тілесних ушкоджень. Такими наприклад, вказані батіг, жердина, чаша, ріг, меч, як вийнятий так і не вийнятий із мехів та навіть його руків'я.

На нашу думку, автори цього історичного правового документа робили досить мудро та правильно, загадавши про всі відомі та існуючі в той період види зброї, тим самим позбавивши населення можливості довільного трактування положень Руської Правди. Чому б не перейняти досвід давньоруського права та не вказати у визначення поняття «зброя» всі його види? Проте, сучасний технічний та криміналістичний світ містять в собі таку кількість видів та різновидів зброї, що все ж таки цей підхід не є доцільним та зручним під час вирішення поставленої проблеми. Отож, висновок про те, що визначення відшукуваного поняття повинно формуватися не лише правниками та бути якомога універсальним і встигати за сучасними технічними процесами та прогресом все більше охоплює думку авторів роботи.

Проте, знову зануримося в історію, оскільки у Литовських статутах, які вважаються основним кодексом права Великого князівства Литовського, Руського, Жемайтійського, одним з джерел якого були і Руська Правда, види злочинів вже поділялися залежно від об'єктів злочинного посягання та способу порушення справ у суді [52, с. 291-294].

Із даної класифікації злочинів також можна виділити і такі, в яких зброя була об'єктом їх вчинення. До вказаних складів злочинів слід віднести: з військових злочинів – продаж і вивіз до ворожих країн зброї, заліза, кіс, ножів, стріл тощо і під час війни, і в мирний час. Ці злочини регламентовані розділом другим, який має назву «Про оборону земську». З посеред майнових злочинів можна згадати про викрадення чи привласнення зброї, псування зброї тощо. Тобто у Литовських статутах зброя була предметом таких складів злочинів, які передбачали крадіжку, псування та привласнення майна. У часи козаччини на території України діяли різні правові джерела (Руська Правда, Литовські статuti, акти королівської та царської влади, магдебурзьке право тощо), але в Січі передусім чинним було звичаєве (козацьке) право. Воно становило собою сукупність правових звичаїв, які утворилися та стихійно утвердилися без будь-якої санкції у сфері козацьких суспільних відносин. За звичаєвим (козацьким) правом, також виділяються злочини, у яких зброя є об'єктом злочину.

Наприклад, найтяжчими злочинами вважали вбивство козаком свого товариша; побої, заподіяні козаком козаку у тверезому чи нетверезому стані (образа честі); крадіжка у товариша і переховування краденого. При цьому, коли крадіжку цінної речі (коня, зброї) підтверджували два свідки, на винного чекала страта.

З цього можна зробити висновок, що злочини, які посягали на зброю, а саме викрадення зброї, були одними із найтяжчих та тягли за собою найсуворіші покарання.

В часи, коли Україна входила до складу Російської імперії, на території України відповідно діяла і Російська правова система. Основними нормативно-правовими актами, що діяли на території України в ті часи, були «Зібрання малоросійських прав» 1807 року, які базувалися переважно на нормах Литовських статутів, Магдебурзького права та Нормах «Саксонського Зеркала». Пізніше було складено «Звід законів Російської імперії» та «Уложення про покарання кримінальні та виправні». Ці правові джерела визначали поняття «злочин» як дію, заборонену законом під загрозою покарання. Такі дії поділялися на тяжкі злочини, злочини і проступки. В принципі сучасний КК має ту ж саму класифікацію кримінальних правопорушень. Серед злочинів, виділялися злочини проти власності (крадіжки, пошкодження або привласнення майна тощо). Відповідно до цього, і викрадення та пошкодження чужої зброї було злочином. Більш детально злочини, в яких саме зброя є об'єктом, висвітлено у Військовому статуті 1869 року, після прийняття до нього змін 14 листопада 1914 року. Зокрема, з'явилась стаття, яка передбачала відповідальність за постачання і збут недоброякісної зброї, боєприпасів, продовольства, медикаментів і т. п. За такі дії передбачалась сувора кримінальна відповідальність, зокрема, позбавлення усіх прав стану, виселення на каторжні роботи на термін від 4 до 20 років чи довічно або засудження до страти. Після революційних подій 1917 року, більшовики почали вилучати зброю у громадян, а тих хто її таємно утримував почали притягувати до жорстокої відповідальності, аж до вищої міри покарання – розстрілу. Це було пов'язано з нестабільними настроями у суспільстві і побоюваннями

більшовиків з приводу виникнення нових повстань. Право мати зброю мали лише партійні керівники різних рівнів, військовослужбовці та співробітники правоохоронних органів.

При цьому склалась парадоксальна ситуація, при якій навіть оперативний склад МВС міг отримати зброю виключно на підставі спеціального рапорту і то лише на короткий час. Застосування зброї у будь-якому випадку розглядалось керівництвом як надзвичайний випадок і підлягало розслідуванню. Результатом такого ставлення стало те, що оперативні працівники відмовлялись отримувати зброю і фактично йшли на затримання (часто навіть озброєного злочинця), як кажуть, «з голими руками». Лише в останні роки горбачовської перебудови становище трохи виправилось. Причиною цього став вал злочинності, з одного боку, і послаблення в наслідок цього підходів до практики застосування зброї співпрацівниками МВС з боку керівництва. У Кримінальному кодексі 1922 року також присутні склади злочинів, у яких зброя являлась предметом злочинного посягання, зокрема: протизаконне відчуження військовослужбовцям виданих йому (для носіння) предметів казенного обмундирування, амуніції, зброї, навмисне псування їх або залишення без нагляду і в неналежному місці (стаття 207); зберігання вогнепальної зброї без належного дозволу (стаття 220). Тож у Кримінальному кодексі 1922 року, кримінально караними були діяння, що пов'язані з відчуженням зброї, її псуванням, а також зберіганням без належного дозволу. Що стосується Кримінального кодексу 1927 року, то в ньому перелік злочинів, у яких зброя виступала предметом, дещо збільшився, серед них можна виділити: виготовлення, зберігання, придбання й збут вибухових речовин або снарядів, а так само зберігання вогнепальної (не мисливської) зброї без належного дозволу (стаття 182); протизаконне відчуження військовослужбовцем виданої йому для користування холодної або вогнепальної зброї, патронів і коней (стаття 193.10); самовільний відступ військового начальника від даної йому диспозиції чи іншого розпорядження, відданого для бою, здача їм ворогові ввірених йому загонів, укріплень або військового судна, а так само знищення або приведення в

непридатність укріплень, судів, знарядь, складів зброї, продовольчих припасів та інших предметів, що належать до засобів ведення війни, в тих випадках, якщо вони учинені були в цілях сприяння ворогові (стаття 193.13) [52, с. 291-294].

З'ясовано, що склади злочинів, у яких зброя виступала саме їх предметом у кримінальних кодексах 1922 та 1927 року, є досить схожими. Однак, у кодексі 1927 року більш конкретизується та розширюється склад злочину, що передбачає незаконне зберігання зброї. В ньому вказана не будь-яка зброя, а вся вогнепальна, окрім мисливської.

Прийнятий у 1960 році Кримінальний кодекс, також визначав злочини, предметом яких була саме зброя. Проаналізувавши Особливу частину кодексу, можна виділити наступні склади злочинів: контрабанда вибухових, наркотичних, сильнодіючих і отруйних речовин, зброї та військового спорядження (стаття 70); носіння, зберігання, виготовлення або збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів або вибухових речовин без відповідного дозволу. Носіння, виготовлення або збут кинджалів, фінських ножів або іншої холодної зброї без відповідного дозволу, за винятком тих місцевостей, де носіння холодної зброї є приналежністю національного костюма або пов'язане з мисливським промислом (стаття 222); недбале зберігання вогнепальної зброї, яке створило умови для використання цієї зброї іншою особою, якщо це спричинило тяжкі наслідки (стаття 224); Розкрадання вогнестрільної зброї, бойових припасів або вибухових речовин (стаття 223); втрата або зіпсування ввірених для службового користування зброї, боєприпасів, засобів пересування, предметів технічного постачання або іншого військового майна внаслідок порушення правил їх зберігання (стаття 244); умисне знищення або пошкодження зброї, боєприпасів, засобів пересування, військової техніки чи іншого військового майна (стаття 245) [52, с. 291-294].

Здійснивши аналіз вищевказаних складів злочинів, можна дійти висновку, що в Кримінальному кодексі 1960 року злочинів, у яких зброя виступала

предметом, значно більше ніж у кодексах 1922 та 1927 років. Також розмежовано вогнепальну, мисливську та холодну зброю [52, с. 291-294].

До речі цікавим є те, що вогнепальна зброя в Кримінальному кодексі 1960 року [53], яким сучасні правники користувалися всього трохи більше 20 років назад, згадується саме як «вогнестрільна». Такий переклад терміну можливо пов'язаний з осучасненням української мови та відмежуванням від русизму. Отож, в площині, що цікавить нас саме в межах досліджуваного питання, не можна не згадати про те, що в статті 15 КК «Необхідна оборона» зброя порівнюється так само з будь-якими іншими засобами чи предметами. Проте таке порівняння виникло не так давно, а лише в 1993 році у зв'язку з прийняттям Закону України «Про зміну статті 15 Кримінального кодексу України» від 26 січня 1993 року № 2933-XII [54]. До цієї дати стаття 15 не містила посилання на зброю та будь-які інші засоби чи предмети.

Нашу увагу також привернув склад злочину, який був передбачений частиною 2 статті 166 КК – Перевищення влади або посадових повноважень. Так, перевищення влади або посадових повноважень, якщо воно супроводжувалось насильством, застосуванням зброї або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, каралося позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права займати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років.

Тобто, в даному складі злочину до застосування зброї прирівнювалися також болісні і такі, що ображають особисту гідність потерпілого, дії. Чесно кажучи таке ототожнення зброї здається не досить логічним та справедливим, оскільки не вказано про наслідки, які могли бути заподіяні окремо зброєю, а окремо вказаними діями. Тому вважаємо, що дане порівняння не є досить вдалим.

Прототипом сучасної частини 4 статті 296 КК є частина 3 статті 206 КК 1960 року, яка передбачала кримінальну відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до семи років за особливо злісне хуліганство, тобто дії, передбачені частинами 1 або 2 цієї статті, якщо вони вчинені з застосуванням

чи спробою застосуванням вогнестрільної зброї або ножів, кастетів чи іншої холодної зброї, а так само інших предметів, спеціально пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень.

Варто зазначити що вказаний особливо кваліфікований склад зі згадуванням зброї під час вчинення злочину з'явився не одразу, а лише в 1966 році у зв'язку з прийняттям Указу Президії Верховної ради Української РСР «Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу Української РСР» [55], який був прийнятий через необхідність захисту держави та правопорядку.

В принципі було непогано виписано, та зазначено, що застосуванню зброї дорівнює застосування ножів, кастетів чи іншої холодної зброї, а так само інших предметів, спеціально пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень.

Сучасний кодекс є більш лаконічним та вміщує в даній диспозиції і фактично три визначення: вогнепальна зброя, холодна зброя та інший предмет, спеціально пристосований або заздалегідь заготовлений для нанесення тілесних ушкоджень.

Тобто вогнестрільна зброя стала згадуватися як вогнепальна. Ножі, кастети, а також все інше що має схожість з ними отримали визначення – холодна зброя. А от з іншими предметами, спеціально пристосованими для нанесення тілесних ушкоджень так і не визначилися. Лише додали, що такі предмети можуть бути не лише спеціально пристосованими, але є й заздалегідь заготовленими.

З вказаного аналізу можна прослідкувати тенденцію до конкретної визначеності. Тобто на цьому прикладі ми бачимо динаміку, як перелік певних видів зброї отримав правове визначення – холодна зброя. Значить ми перебуваємо на вірному шляху та проблема щодо пошуку окремого визначення поняттю «зброя» є такою, що можна вирішити.

Більше того, отримання результату у визначеному пошуку розкриє поняття суміжних видів, тобто «інших предметів», які кримінальне право ставить на один щабель зі зброєю.

Таким чином, досліджуючи питання про історичний розвиток використання поняття «зброя» в українському законодавстві, можна дійти висновку про те, що зброя з історичних давніх часів була невід'ємним елементом як право свідомого життя наших пращурів, так і злочинного.

Поява згадки про зброю пов'язана саме з викладенням перших диспозиції злочинів, проступків, де зброя виступала як предметом злочинного посягання, так і його об'єктом.

З плином історичного розвитку таких складів злочинів, більш детально розмежовувалися поняття вогнепальної, мисливської та холодної зброї.

Отож історія розвитку кримінального права розвивалася в напрямку диференціації понять в області зброї.

На нашу думку не варто зупинятися і зараз. На жаль розвиток промисловості не стоїть на місці в питаннях удосконалення існуючих видів зброїв та в питання винайдення її нових видів. Те саме стосується і розвитку здібностей злочинців в частині застосування як зброї, так і предметів, спеціально пристосованих або заздалегідь заготовлених для нанесення тілесних ушкоджень, якими не обов'язково повинна бути саме зброя в її класичному розумінні. Попри це у пересічного громадянина, професійна діяльність якого не пов'язана з кримінальним правом, криміналістикою, та навіть у такого професіонала, який випадково може стати жертвою будь-якого злочину, під час використання злочинцем вказаних предметів, які лише зовні схожі на зброю, в уяві виникає як раз саме вогнепальна зброя, хоча остання за результатами проведення експертизи зброї може зовсім не належати до такої категорії.

Зброя в історії виникла саме як засіб для захисту, полювання чи нападу. Її історичний розвиток призвів до вдосконалення, в результаті чого виникло безліч видів зброї, а згодом з'явилася імітація, фальсифікація та в решті надання навіть іншим предметам та засобам властивостей зброї.

У сучасному кримінальному законі поняттю «зброя» не надано певної законодавчої ідентифікації. Фахівці в галузі кримінального права, прокурори, судді, адвокати та навіть науковці під час вирішення питання про кваліфікацію

того чи іншого діяння, злочинного посягання, неодмінно звертаються до експертів, які в свою чергу проводять дослідження відповідно до наказу Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року №53/5 «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» [56].

У той же час, відповідно до вказаного наказу об'єктами досліджень є вогнепальна зброя та подібні до неї стріляючі пристрої з ураженням цілі за рахунок кінетичної енергії стріляного снаряда як фізичного тіла, а також бойові припаси до вогнепальної зброї.

Тобто, експертиза досліджує вже те, що має ознаку вогнепальності та подібні до неї стріляючі пристрої. Звичайно ж не будь-який об'єкт експертизи є вогнепальною зброєю, оскільки саме таку ознаку визначає лише експерт. Тому, на нашу думку визначення «зброя» в національному законодавстві значно полегшить як роботу органів дізнання, так і судову та правозастосовну практику.

Узагальнюючи досвід минулого і сьогодення, як вітчизняний, так і закордонний, слід звернути увагу також ще на ряд дискусійних положень. Це стосується понять «вогнепальна» і «вогнестрільна» зброя, які використовуються в наукових працях, дослідницькій літературі, а також в законодавчих актах. Так, в Кримінальному кодексі України 1960 року використовувався термін «вогнестрільна» зброя, і ніяких дискусій чи протиріч стосовно доцільності та правильності використання цього терміну в спеціальній літературі не було. В чинному Кримінальному кодексі України, який введений в дію з 01 вересня 2001 року, законодавець по-іншому підійшов до визначення цього поняття і ввів новий термін - вогнепальна зброя. При цьому пояснення такої зміни не надається. Виникає питання, яким чином треба ставитись до таких різних підходів законодавчого визначення і тлумачення одного й того ж терміну, але різного за змістом і суттю, в минулому і сьогоденні Тут також слід підкреслити, що в підручнику «Криміналістика» (1947 року) ведеться мова про

механізм пострілу, а не про вогнепалення. Про вогнестрільну зброю йдеться і в спеціальному монографічному дослідженні В. М. Плєскачевського «Зброя в криміналістиці: поняття та класифікація» (2001 року), в підручнику «Криміналістика» під загальною редакцією Р. С. Бєлкіна (2002 року) тощо. Таким чином, здається, що термін «вогнестрільність», як критерій відношення зброї до вогнестрільної є більш правильним. Те саме відноситься і до визначення самої зброї як вогнестрільної, а не вогнепальної. Наприклад, якщо ушкодження спричинено полум'ям вогнемету і є вогнепальним в буквальному значенні (воно виникло у результаті дії вогню - надвисоких температур), то чи відносити вогнемет до вогнепальної зброї? Як може бути, що наслідок (пошкодження) ми визнаємо «вогнепальним», а об'єкт (вогнемет), що спричинив цей наслідок виходячи з існуючих методик досліджень, вважається військовою зброєю спеціального призначення [15] [136].

Тому крім питання про пошук загального поняття «зброя» слід замислитися над тим, чи вірним є визначення «вогнепальна зброя» чи все-таки слід змінити її дефініцію на «вогнестрільна», як це було в КК 1960 року.

Висновки до Розділу 1

Під час опрацювання матеріалу, який покладено в основу цього Розділу, нами було з'ясовано, що сучасні норми національного закону про кримінальну відповідальність не містять сформованого поняття «зброя». Таке поняття є родовим та узагальнюючим, оскільки законодавство в цілому на один щабель ставить зброю та «будь-які інші засоби чи предмети для захисту від нападу озброєної особи або від нападу групи осіб». Останнє поняття тісно межує з «іншим предметом, спеціально пристосованим або заздалегідь заготовленим для нанесення тілесних ушкоджень».

Жодне законодавче визначення усіх цих трьох понять відсутнє. Відсутня також і єдина судова практика в розмежуванні цих визначень. Такий стан речей є незадовільним і потребує якомога швидшого правового врегулювання.

Статті 1 та 6 проєкту Закону України «Про право на самозахист та володіння цивільною вогнепальною зброєю» від 25 червня 2021 року № 5708 [14] у порівнянні з сучасними нормами кримінального права, в даному питанні є найбільш прогресивними, оскільки містять визначення як поняття «зброя», так і поняття «конструктивно схожі зі зброєю вироби».

Згідно статті 1 проєкту Закону України «Про право на самозахист та володіння цивільною вогнепальною зброєю» від 25 червня 2021 року № 5708 [14] зброєю є – пристрій або предмет, спеціально виготовлений, конструктивно призначений та технічно придатний для знищення, ураження, ушкодження або заподіяння іншого руйнівного впливу на живі чи неживі об'єкти та цілі, та який не має іншого прямого виробничого чи господарсько-побутового призначення.

Відповідно до ст. 6 проєкту Закону України «Про право на самозахист та володіння цивільною вогнепальною зброєю» від 25 червня 2021 року № 5708 [14] конструктивно схожі зі зброєю вироби, до яких відноситься: пневматична зброя калібру до 4,5 мм (включно) і швидкістю польоту металевого елемента

до 100 м/с (включно) та бойові припаси до неї; пристрої під патрон «Флобера» калібру до 4,0 мм (включно), якщо енергія кулі становить менше 0,5 Дж/мм² (включно) та патрони до таких пристроїв; пристрої для подачі звукових або світлових сигналів; нейтралізована зброя; предмети, що імітують вогнепальну або пневматичну зброю. Повний перелік конструктивно схожих зі зброєю виробів затверджується Кабінетом Міністрів України. Вироби, наведені в частині першій цієї статті, можуть бути введені в цивільний обіг без спеціального порядку оформлення документів власності виключно за умови їх відповідності чинним в Україні вимогам безпеки та технічним вимогам, встановленим для відповідних виробів. Особливості обігу пристроїв для подачі звукових або світлових сигналів встановлюються Міністерством внутрішніх справ України [14].

Також законопроектом розкрито поняття «предмети, що імітують вогнепальну або пневматичну зброю». В даному випадку Україна йде на крок попереду навіть європейського законодавства.

До таких предметів віднесено електропневматичні, пневматичні та інші пристрої, які зовні та конструктивно нагадують, копіюють та відповідають принципам дії вогнепальної або пневматичної зброї, металеві елементи яких служать для імітації чи фіксації влучення без застосування бойового припасу, або містять оптичний пристрій для фіксації влучень без застосування металевих елементів» [14].

Таким чином законопроект під терміном «зброя» розуміє пристрій або предмет, спеціально виготовлений, конструктивно призначений та технічно придатний (або може бути легко пристосований) для знищення, ураження, ушкодження або заподіяння іншого руйнівного впливу на живі чи неживі об'єкти та цілі, та який не має іншого прямого виробничого чи господарсько-побутового призначення [14].

Не треба бути правовим пророком, щоб стати впевненим у тому, що цей проєкт буде схвалений законодавцями в найближчий час. Принаймні у нас немає сумнівів в цьому. Саме тому треба крокувати з ним в ногу та в КК

перебачити крім дефініції «зброя» також і дефініцію «конструктивно схожі зі зброєю вироби», оскільки Кодекс розрізняє на даний час лише вогнепальну та холодну зброю. Крім того, фактично прирівнює до такої зброї і інші предмети, спеціально пристосовані або заздалегідь заготовлені для нанесення тілесних ушкоджень і будь-які інші засоби чи предмети для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб.

Тому у нас виникає обґрунтована пропозиція замінити вказані всеосяжні визначення на чітко сформульовані та сформовані в проєкті визначення.

Оскільки питання про ухвалення вказаного проєкту залишено на законодавчій паузі, тому ми пропонуємо віднести до ознак, які характеризують родове поняття «зброя» наступні ознаки: це предмет (засіб або пристрій) який має цільове призначення – летальне ураження живої цілі, який має спеціальний правовий режим.

Досліджуючи та аналізуючи нормативні положення чинного КК слід вказати, що в його Особливій частині поняття «зброя» згадується включно з похідними значеннями (наприклад озброєний, збройний конфлікт) використовується (без врахування у назві статей) 47 раз. Найбільше, звичайно в Розділах XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» та в Розділі XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». І якщо в цих розділах для кваліфікації кримінальних правопорушень застосовується лише поняття «зброя», то в інших розділах Кодексу вживаються і тотожні визначення.

У доступному для вивчення тексті проєкту КК України станом на 14 вересня 2023 року таке поняття в називному відмінку в якості визначення та опису окремих видів, вживається 16 разів. Проєкт кодексу, як і проєкт згадуваного закону, є більш передовим у питанні конкретизації поняття «зброя».

Сформоване визначення зброї закріплене в пункті 16 статті 1.4.1 проєкту КК. В цьому пункті вказано декілька характерних ознак, які має зброя та

зазначено, що зброєю є предмет (засіб, пристрій), крім гладкоствольної мисливської зброї, який: а) придатний або може бути пристосований без використання спеціального обладнання для спричинення смерті людини, шкоди її здоров'ю, поєданого або не поєданого зі знищенням чи пошкодженням матеріального об'єкта, б) має спеціальний правовий режим – вилучений з цивільного обігу або є предметом дозвільної системи та в) належить до одного з таких видів: вогнепальна стрілецька зброя, здатна вистрілити кулю, снаряд, стрілу діаметром більше 4,5 мм із початковою швидкістю 100 чи більше м/сек; артилерійська зброя, ракетна зброя; холодна зброя, метальна зброя [20].

Варто зауважити, що над визначенням поняття «зброя» розробники працюють динамічно, оскільки ще попередня редакція проекту КК відносила до складу зброї також і бойову отруйну речовину та пристрій, вражаючи дія якого базується на використанні фізичних факторів (електромагнітного випромінювання, ультра- чи інфразвуку, лазерного проміння, плазми, радіаційного або теплового випромінювання), дії хімічних речовин чи біологічних агентів [20].

Необхідно також відмітити, що в статті 7.3.1 проекту КК окремо містяться визначення автоматичної переносної вогнепальної ствольної зброї, гладкоствольної мисливської зброї.

Автоматичною вогнепальною стрілецькою зброєю є вогнепальна стрілецька зброя, яка може здійснювати кілька пострілів при одному натисканні на спусковий гачок, а гладкоствольною мисливською зброєю є вогнепальна зброя, що має гладкий (без нарізів) канал ствола довжиною не менше 450 мм при загальній довжині зброї не менше 800 мм та конструкція якої призначена для здійснення одного пострілу за одне натискання спускового гачка. До такої зброї не належать мисливські карабіни, гладкоствольні рушниці зі свердловиною «парадокс» або «сюпра», комбіновані рушниці з одним чи кількома нарізними стволами, а також обрізи [20].

Нами з'ясовано, що досліджуване поняття «зброя» є динамічним. Нещодавно третя ознака зброї, вказана в статті 1.4.1 проекту КК включала до

ознаки вогнепальної зброї таку характеристику як вага кулі чи снаряду понад 1 грам, а також в проєкті КК в попередній його редакції було деталізовано поняття холодної та металльної зброї.

Було вказано, що холодна зброя – предмет, спеціально виготовлений для спричинення тілесних ушкоджень і призначений для нападу чи активного захисту в рукопашному бою, який приводиться у дію м'язовою силою людини при безпосередньому контакті з іншою особою, включаючи ріжуче чи колюче знаряддя з довжиною леза понад 8 см та товщиною леза біля руків'я понад 4 мм (зокрема, шабля, меч, штик, кинджал, ніж) та ударне чи роздроблююче знаряддя (кастет, нунчаки, булава тощо). Метальна зброя – це зброя яка здатна вражати на відстані, без безпосереднього контакту з іншою особою та заснована на використанні м'язової сили людини, пружних властивостей металу, дерева, пластику або енергії скручених волокон, що забезпечує кінетичну енергію на момент вильоту кулі, металного снаряду, стріли 10 Дж і більше (лук, арбалет, металний спис, праща, бумеранг та подібні знаряддя) [20].

На даний час проєкт КК містить більш лаконічне визначення поняття зброї, що свідчить про динамічність процесу визначення та про існування дискусій з приводу такої дефініції. Такі поняття як «холодна» та «метальна зброя» не згадуються в проєкті. На наш погляд виключення цих дефініцій з тексту проєкта КК є недоцільним з огляду на відсутність їх визначення в законі. У той же час проєкт КК фактично унормував у собі всі положення, які має містити спеціальний закон про обіг зброї, якого з часів затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металними снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, згідно Наказу Міністерства внутрішніх справ України від 21 серпня 1998 року № 622 (далі – Інструкція) [21] не існує і

на теперішній час.

З огляду на таку розгалужену деталізацію дефініції «зброя» та деяких суміжних понять, у нас виникає пропозиція про внесення змін до чинного КК, після прийняття відповідного закону, шляхом включення примітки до статей 36, 263, 296 цього Кодексу, які б містили в собі таке відповідне визначення, і що важливо – посилання на відповідний нормативно-правовий акт.

Також ми ініціюємо здійснити заміну в частині 5 статті 36 КК слова «будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб» словами «конструктивно схожі зі зброєю виробу», а в частині 4 статті 296 КК слова «чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень» на слова «конструктивно схожих зі зброєю виробів».

Висловлюємо пропозицію про віднесення пристрою під патрон «Флобера» до категорії схожих з вогнепальною зброєю виробів, з огляду на досліджений нами європейський досвід боротьби з незаконною торгівлею зброєю.

Під час опрацювання питання про доцільність володіння цивільним населенням вогнепальною зброєю, на нашу думку парламентарям слід врахувати настанови, вміщені в Директиві ЄС № 91/477 та в Регламенті ЄС № 258/2021 стосовно визначення поняття «зброя.»

Вважаємо, що внесення описаних змін до чинного КК у вигляді прийняття приміток та виключення з тексту Кодексу згадуваних визначень з одночасною заміною поняттям «зброя», яке пропонується в цій роботі, усуне існуючу на даний час проблему.

РОЗДІЛ 2

ЗАСТОСУВАННЯ ПОНЯТТЯ ЗБРОЯ В ОСОБЛИВІЙ ЧАСТИНІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

2.1. Кримінально-правова характеристика зброї, її види

Шляхом аналізу положень чинного законодавства в попередньому Розділі нашої роботи було з'ясовано, що нормативно визначене, кримінально-правове поняття «зброя» відсутнє в сучасному кримінальному праві.

Однак для розв'язання вузла правової дефініції в частині пошуку найкращого формулювання цього поняття, вважаємо за доцільне продовжити дослідження даного правового терміну з точки зору необхідності його подальшого практичного застосування.

Отож, ми досліджували згадуваність розшукуваного поняття в Загальній частині чинного КК. Прийшов час провести оцінку застосування такого поняття в Особливій частині закону про кримінальну відповідальність.

На нашу думку саме правова конструкція формулювання диспозицій окремих складів кримінальних правопорушень може надати ясності стосовно властивостей предметів, засобів, пристроїв, приладів та знарядь, які можна віднести до зброї в її широкому розумінні. Таким чином, через виявлення вказаних властивостей та характеристик, якими Особлива частина КК наділяє саме зброю, нами буде напрацьований напрямок, який допоможе сформулювати чітке, повне та якісне поняття для потреб кримінального права.

На нашу думку, з урахуванням аналізу історичного досвіду застосування поняття «зброя» у вітчизняній науці кримінального права, в сучасному кримінально-правовому полі зброя може виступати як предметом так і засобом, і навіть знаряддями вчинення кримінальних правопорушень.

Розберемося спочатку окремо з кожним з цих теоретичних понять, які

мають неабияке практичне значення, особливо під час вирішення питання про кваліфікацію злочинних діянь.

Так, предметом кримінальних правопорушень, якими відповідно до Особливої частини КК є як злочини так і проступки, виступають майже всі об'єкти матеріального світу. Якщо таким об'єктам завдається шкода через небезпечний вплив та якщо вони охороняються від такого поштовху законом, то вони є предметом кримінальних правопорушень. У свою чергу такий злочинний поштовх здійснюється саме суб'єктом кримінального правопорушення. Тобто, предметом кримінального правопорушення є конкретизований елемент – об'єкт матеріального світу, а шкідливий вплив на нього посягає на суспільні відносини, які врегульовані та охоронювані законом і спрямовані саме на охорону такого об'єкта матеріального світу. Тому можна сказати, що предмет злочинного посягання є родовою основою складу будь-якого кримінального правопорушення. Від його класифікації залежить і класифікація злочинів та проступків з точки зору визначення категорії суспільних відносин, на які чиниться посягання.

Професор А. А. Піонтковський доводив тотожність предмета та об'єкта злочинного посягання. Вчений стверджував, що про предмет злочину можна говорити лише тоді, коли на нього не відбувається посягання. У тих випадках, коли на предмет здійснюється посягання, на думку вченого, матеріальна річ вже є не предметом, а стає об'єктом посягання. Наприклад, крадіжка передбачає посягання на чуже майно як об'єкт посягання. Тож безпосередній об'єкт і є предметом, на який здійснюється вплив [57].

Поважаючи думку професора, висловлюючи своє бачення в цій сфері, будемо намагатися вступити в невелику дискусію щодо цього питання. На нашу думку, предмет та об'єкт існують самостійно в Особливій частині КК. Однак не можна виключати і випадки їх поєднання лише у епізодичності збігу предмету та об'єкту злочинного посягання. В інших випадках вони є окремими кримінально-правовими поняттями.

У теорії кримінального права існує точка зору про те, що предмет

кримінального правопорушення не залежить від об'єкта суспільних відносин, на які здійснюється посягання. В окремих вітчизняних сучасних підручниках з кримінального права йдеться про те, що безпосередній об'єкт злочинного посягання в окремих складах кримінального правопорушення доповнюється юридично-визначеним предметом, якому в конкретному посяганні відповідає фактичний предмет – структурний, відносно самостійний компонент об'єкту, через який винна особа безпосередньо здійснює вплив на конкретне суспільне відношення. Стверджується, що предмет кримінального правопорушення може бути передбачений у кримінальному законі у виді: продуктів діяльності людини; інформації (в тому числі у вигляді відповідних документів); біологічних організмів та органів; хімічних речовин; фізичних утворювань навколишнього середовища. За сутністю ця дискусія є додатковим підтвердженням тісного взаємозв'язку предмету кримінального правопорушення з об'єктом посягання, а отже з суспільними відносинами. Практично є доведеним, що без суспільних відносин будь-яка річ не може бути предметом кримінального правопорушення, оскільки в такому разі вплив на цю річ не може змінити суспільних відносин, тобто об'єкт посягання. Наприклад, знищення речей, які не мають жодного господарського значення, речей, які є непотребом, не може становити склад кримінального правопорушення, оскільки ці дії не входять до сфери суспільних відносин, які охороняються законом. Тож предмет кримінального правопорушення є самостійною і в той же час взаємозалежною ознакою від об'єкта посягання. Предмет поряд із об'єктом кримінального правопорушення утворюють самостійний елемент складу кримінального правопорушення. Але об'єкт є обов'язковою ознакою для будь-якого кримінального правопорушення, а предмет – факультативною. До того ж, об'єкту завжди спричиняється шкода або створюється можливість завдання шкоди. В той час як предмету шкода завдається, якщо кримінальне правопорушення вчиняється шляхом його знищення, пошкодження, змінення. Наприклад, знищення або пошкодження зброї, бойових припасів, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна,

втрата або зіпсування ввірених для службового користування зброї, бойових припасів, засобів пересування, предметів технічного постачання або іншого військового майна, незаконна порубка лісу, вбивство тварин при незаконному полюванні, порушення порядку рибного промислу тощо [2, 57]. Все це є яскравим прикладом коли певні речі матеріального світу є предметами злочинних посягань поряд з різними кримінально-охоронюваними об'єктами.

В. Я. Тацій вказував, що предметом злочину слід вважати будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу злочину. Центральним у цьому аспекті вважаємо поняття «властивості речі», які (матеріальна цінність, небезпечний характер використання тощо), на нашу думку, і є підставою для законодавчого закріплення кримінально-правової кваліфікації, що особливо яскраво відображається в складах злочинів, предметом яких є вогнепальна зброя та бойові припаси до неї [66].

Засобами вчинення злочину є предмети матеріального світу до яких належать знаряддя, пристосування, підроблені документи, формений одяг та певні процеси і явища, якими наприклад може бути навіть електричний струм, радіація тощо. Вказані інструменти злочинець використовує з метою впливу на об'єкт посягання, його елементи, завдаючи їм шкоди. Знаряддя є більш вузьким поняттям, оскільки є лише різновидом засобів вчинення злочину, що охоплюють собою різні предмети матеріального світу, які зазвичай здійснюють більш руйнівний вплив на об'єкт посягання. Такими знаряддями може бути вогнепальна, холодна зброя; інструменти, транспортні засоби, пристрої тощо за допомогою яких полегшується вчинення злочинного посягання. Знаряддя, як предмети матеріального світу, треба відрізнити від предмету злочину, яким є також предмети матеріального світу але з певними властивостями яких пов'язується наявність у діях особи складу злочину, з приводу яких найчастіше вчиняються злочини. Функціональне значення засобів (знарядь) вчинення злочину полягає в тому, що вони є обов'язковою ознакою основного складу злочину, без якої злочину немає як такого. Так, зброя є обов'язковою ознакою

бандитизму, а наявність певного виду знарядь є підставою для визначення кваліфікованого або особливо кваліфікованого складу злочину. Вчинення хуліганських дій із застосуванням вогнепальної та холодної зброї, інших предметів, які спеціально пристосовані або заготовлені для нанесення тілесних ушкоджень є також кваліфікованим складом хуліганства. Тобто одні і ті ж самі предмети матеріального світу в залежності від того яким чином вони використовувалися під час події кримінального правопорушення, можуть виступати як предмети або як засоби чи знаряддя його вчинення.

На підставі з'ясованого проаналізуємо положення Особливої частини КК з метою відшукування відповіді на питання, чим же є зброя в злочинних посяганнях, склади яких задекларовані в національному кримінальному законі: об'єктом, предметом чи лише засобом або знаряддям злочинних зазіхань?

У кримінальному праві не існує будь-якого вичерпного списку знарядь і засобів вчинення злочину або хоча б загальноприйнятого їх переліку. Це і не дивно, оскільки інтелектуально-спрямований умисел кожного злочинця є унікальним, а тому і набір знарядь та засобів вчинення кримінальних правопорушень буде варіюватися в залежності від вказаних вихідних даних.

У межах криміналістики є різні спроби класифікації окремих видів знарядь, зокрема, зброї. Таких типологій і класифікацій налічується більше тридцяти. Це зрозуміло, тому що з розвитком інших наук з'являються нові види знарядь (атомна зброя тощо) і засобів (нові отрути, наркотичні речовини). Зрозуміло, що багато що з них створюється з суспільно-корисною метою, але потім включаються суб'єктами кримінальної діяльності до процесу заподіяння збитку суспільним відносинам. Наявність однорідних об'єктивних властивостей в усіляких формах матерії пояснює розмаїття знарядь і засобів вчинення злочину. Наприклад, камінь, вогнепальна зброя, радіація – виявляються однаково придатними для здійснення умисного вбивства. Отже, предмет або явище отримують «призначення» знаряддя або засобу «через безліч властивих їм властивостей, які суб'єкт злочину може застосувати у процесі заподіяння шкоди». Суб'єкт складу злочину нічим не обмежений у

виборі цих знарядь, і згодом з'являтимуться усе нові види. Тому необхідно провести класифікацію знарядь і засобів вчинення злочину, враховуючи не будь-яку предметну ознаку, а використовуючи інші критерії. Незважаючи на різноманіття класифікацій не можна говорити, що вони цілком відповідають запропонованим вимогам формально-логічної теорії класифікацій. Допускаються погрішності у виборі підстави підрозділу об'єктів, не дотримуються правила вимірності і єдності підстави або ж порушується вимога безперервності розподілу. Знаряддя й засоби вчинення злочину є складними системними утвореннями. У процесі класифікації необхідно охарактеризувати їх з різних позицій, відмежувати усі існуючі зв'язки й взаємини, що мають значення не тільки для теорії, але й для практичної діяльності. В основу повинні бути покладені єдині, вихідні (базові) ознаки, властиві усім видам знарядь і засобів вчинення злочину. У цьому випадку можлива побудова багаторівневої системи, що відповідає рядам класифікації. Стане можливим розгляд класифікації й окремих знарядь і засобів та їхніх груп за ознаками, що визначають специфіку й їх відносну самостійність. Подібний підхід дає змогу побудувати систему, що впливає із двох підвидів: загальна класифікація знарядь і засобів вчинення злочину; приватна класифікація окремих видів знарядь і окремих видів засобів вчинення злочину. У теорії криміналістичної класифікації злочинів висловлено ідею про доцільність побудови загальних і приватних систем класифікацій не тільки ізольовано, з урахуванням власних ознак злочинів, але й за ознакою їх співвідношення з іншими системними утвореннями. Ці положення запропоновано застосовувати й під час класифікації знарядь як одного із центральних механізмів вчиненого й процесу його відбиття: «злочинець - знаряддя злочину - предмет впливу». Ці положення застосовні й під час класифікації засобів вчинення злочину. Як правило, класифікації мають практичне значення для правозастосування, даючи змогу правильно розібратися у тих чи інших властивостях досліджуваного об'єкта, оскільки у логічну їхню основу повинен бути покладений єдиний критерій розмежування, залежно від якого буде побудована уся система. Зважаючи на ці

положення, потрібно враховувати кримінально-правову класифікацію. Вона буде необхідною передумовою достовірного розуміння сутності досліджуваного явища, ефективності пізнання його правової природи й виявлення закономірностей розвитку, які необхідні для його практичного застосування. Розробка теорії кримінального права й криміналістики, положення формально-логічної теорії дають змогу визначити види класифікацій досліджуваних об'єктів. Основною можна вважати класифікацію знарядь і засобів, враховуючи їхні кримінально-правові характеристики. Залежно від того, як вони закріплені у нормах кримінального законодавства, визначається роль знарядь і засобів як конструктивних ознак об'єктивної сторони основного складу злочину, факультативні ознаки об'єктивної сторони складу злочину, що впливають на кваліфікацію; обставин, що впливають на ступінь суспільної небезпеки злочинного діяння; що виявляють вплив на визначення виду та терміну покарання; таких, що виступають у ролі пом'якшувальних і обтяжуючих обставин. Ця класифікація має не тільки загальнотеоретичне значення, але й практичне. Безумовно, що максимальне кримінально-правове значення знарядь та засобів вчинення злочину здобувають під час включення їх у диспозицію статті Особливої частини КК. У цьому випадку наявність цих знарядь і засобів є обов'язковою ознакою складу злочину й впливає на кваліфікацію діяння. В іншому випадку використання знарядь і засобів вчинення злочину також впливає на кваліфікацію, перетворюючи склад у кваліфікований або особливо кваліфікований. Законодавець виділив такі види знарядь і засобів вчинення злочину: зброю, вогнепальну зброю, предмети, що використовуються як зброя, підроблені документи, транспортні засоби, вибухові речовини, хімічні речовини, електрострум, повітряне судно, різні механічні транспортні засоби тощо. Лінгвістичний і логічний аналіз тексту диспозицій статей Особливої частини КК дає можливість зробити висновок, що більшість статей опосередковано припускає застосування різних знарядь і засобів у процесі здійснення об'єктивної сторони складу злочину. Відсутність у диспозиції норми про

вбивство вказівки на використання знарядь або засобів як обов'язкової ознаки цілком виправдана, тому що немає потреби захищати норму зайвими описами. До того ж фактично нереально вказати усі можливі варіації знарядь і засобів, що використовувались злочинцем. Проте очевидно, що використання знарядь і засобів вчинення злочину у цьому випадку підвищує суспільну небезпеку діяння й впливає на призначений вид покарання. Отже, обставини, що характеризують подію злочину, говорять про місце, яке займають знаряддя й засоби його вчинення. Вони відіграють істотну роль у процесі доведення вини, визначаючи характер і ступінь суспільної небезпеки, і впливають на вид та розмір покарання [58].

За класифікацією «по вертикалі», яка є відтворенням співвідношення філософських категорій «загального», «особливого», «окремого», вирізняють: загальний, родовий (груповий), безпосередній об'єкт злочину. Загальний об'єкт злочину – сукупність усіх суспільних відносин, які поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність, яка надає можливість визначити природу та сутність злочинів, ступінь їх небезпеки для суспільства і більш менш повно відтворюється у тих суспільних відносинах, які безпосередньо охороняються нормами усіх двадцяти розділів Особливої частини КК. Вважається, що перелік об'єктів кримінально-правової охорони, що наводиться у статті 1 КК і складає загальний об'єкт кримінального правопорушення.

У змісті статті 1 КК, яка визначає завдання Кодексу щодо правового забезпечення охорони певних сфер суспільного життя, надається узагальнений перелік об'єктів на які посягають суспільно небезпечні діяння. До такого переліку включені права, свободи людини та громадянина, його життя та здоров'я, власність, громадський порядок, громадська безпека, довкілля, конституційний устрій України, мир та безпека людства.

Родовий (груповий) об'єкт, це сукупність однорідних чи тотожних за своєю соціально-економічною сутністю суспільних відносин, які охороняються єдиним комплексом кримінально-правових норм. Однорідними вони можуть бути за сферою державного, громадського, особистого життя, а тотожними за

елементами суспільних відносин, за суб'єктами відносин, предметом відносин чи особливостями соціального зв'язку. У будь-якому випадку ця однорідність та тотожність обумовили класифікацію всіх кримінальних правопорушень і кримінально-правових норм, об'єднання окремих кримінально-правових норм у певні розділи Особливої частини.

Усі кримінально-правові норми в Особливій частині КК об'єднані у певні окремі інститути, які систематизовані за ознаками саме родового об'єкту, тобто об'єкту, якому спричиняється основна шкода та який є об'єктом посягання злочинця.

Так, Особлива частина КК містить кримінально-правові норми, які складають зміст двадцяти Розділів: I - Злочини проти основ національної безпеки (статті 109-1142); II - Злочини проти життя та здоров'я особи (статті 115-145); III - Злочини проти волі, честі та гідності особи (статті 146-1512); IV - Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (статті 152-1561); V - Злочини проти виборчих, трудових, інших прав і свобод людини та громадянина (статті 157-184); VI - Злочини проти власності (статті 185-198); VII - Злочини у сфері господарської діяльності (статті 199-233); VIII - Злочини проти довкілля (статті 236-254); IX - Злочини проти громадської безпеки (статті 255-2701); X - Злочини проти безпеки виробництва (статті 271-275); XI - Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту (статті 276-292); XII - Злочини проти громадського порядку та моральності (статті 293-304); XIII - Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення (статті 305-327); XIV - Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації (статті 328-337); XV - Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (статті 338-360); XVI - Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів, систем та комп'ютерних мереж (статті 361-3631); XVII - Злочини у сфері службової діяльності (статті 364- 370); XVIII - Злочини проти правосуддя (статті 371-4001); XIX - Злочини

проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) (статті 401-4351); XX - Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (статті 436-447).

Виокремлення кожного з цих Розділів пов'язано із сутністю та змістом родового об'єкту, який є об'єктом захисту нормами кожного окремого розділу КК.

Наприклад, об'єктом захисту II Розділу КК є суспільні відносини щодо забезпечення життя і здоров'я особи, IX Розділу КК – суспільні відносини щодо забезпечення громадської безпеки, а XX Розділу КК – суспільні відносини щодо забезпечення миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Таким чином, родовий об'єкт являє собою менш високий (усереднений) рівень узагальненості суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом. Причому, як це впливає зі сформульованого поняття, згрупування суспільних відносин здійснюється не довільно, а на підставі об'єктивно існуючих критеріїв, які обумовлюють їх тотожність або однорідність. Такими критеріями є різні елементи суспільних відносин, які охороняються законом, їх соціальне призначення в них. Враховуються суб'єкти або предмети відносин, зміст і особливість соціального зв'язку. Основою ж такої класифікації суспільних відносин справедливо визнається та чи інша сфера державного або громадського життя. Тому, родовими об'єктами слід визнавати відносини власності, систему господарювання, відносини, що забезпечують належний суспільний порядок і моральність та інше. Значення родового об'єкта кримінального правопорушення полягає насамперед у тому, що він дає можливість провести класифікацію всіх злочинів і кримінально-правових норм, які встановлюють відповідальність за їх вчинення. Саме ця його властивість була покладена в основу побудови Особливої частини КК, що дозволило законодавцю вірно з точки зору нормативного врегулювання, об'єднати в межах одного розділу КК норми, в яких встановлюється відповідальність за посягання на тотожні чи однорідні суспільні відносини. Наприклад, до Розділу XVIII Особливої частини КК «Злочини проти правосуддя» включені норми про

відповідальність за посягання на існуючу в державі систему правосуддя.

В даному випадку безпосереднім об'єктом злочину є вже більш конкретні суспільні відносини, які поставлені під охорону певної статті Особливої частини КК і яким безпосередньо завдається вчиненням злочинного посягання шкода.

Законодавець шляхом криміналізації визнає окремі суспільні відносини об'єктом конкретного кримінального правопорушення, а завдання теорії кримінального права, правозастосування встановити ці відносини, розкрити повно і правильно їхній справжній зміст та сутність.

Річ у тому, що безпосередній об'єкт дуже зрідка вказується у диспозиції норми. Наприклад, в диспозиції статті 1142 КК «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану», цей об'єкт вказується у вигляді інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України, якщо така інформація не розміщувалася (не поширювалася) у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України, Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України чи Службою безпеки України або в офіційних джерелах країн-партнерів, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану [2].

Отже визначити загальний об'єкт даного кримінального правопорушення, яким є основи національної безпеки, можливо лише за умови всебічного тлумачення, аналізу кримінально-правової норми, складу конкретного злочину, що є необхідною умовою для правильної кваліфікації кримінального правопорушення, з'ясування ступеню його тяжкості.

Основи національної безпеки виступають загальним об'єктом вказаного посягання, в той час як зброя відіграє в даному випадку роль предмета такого протизаконного впливу. Цей склад злочину є новим для Особливої частини КК,

оскільки його поява тісно пов'язана з повномасштабною збройною агресією сусідньої держави.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану» від 24 березня 2022 року № 2160-IX чинний КК був доповнений вказаним складом злочину [59].

Останній покликаний запобігти вчиненню схожих кримінальних правопорушень та передбачити відповідні покарання для осіб, які навмисне та незаконно розповсюджують інформацію про направлення, переміщення міжнародної військової допомоги в Україну, а також інформацію про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших військових формувань України, шляхом встановлення кримінальної відповідальності за відповідні діяння [60].

Цікавим з точки зору досліджуваного феномену відсутності в кримінальному праві дефініції «зброя» є те, що ані проєкт згаданого закону, ані Пояснювальна записка чи висновки Комітету з питань правоохоронної діяльності та Головного науково-експертного управління не містять в своїх текстах згадування про зброю та озброєння взагалі, тобто не містять таких правових визначень.

Лише у висновку Комітету з питань правоохоронної діяльності до першого читання після заслуговування інформації народних депутатів України - членів Комітету та всебічного обговорення питання, Комітетом були висловлені зауваження до законопроєкту, які постановлено врахувати при його прийнятті та запропоновано законопроєкт за реєстровим № 7189 викласти в редакції, яка була прийнята народними обранцями.

Варто зауважити, що досліджуваний склад кримінального

правопорушення, маючи посилення на предмет – зброю та озброєність, як предмет протиправного посягання, не містить навіть характеризуючих ознак таких предметів: вогнепальна чи холодна зброя, військова чи інша озброєність.

Тобто поняття «зброя» і «озброєність» в диспозиції статті 1142 Особливої частини КК виникли без аргументованих, на нашу думку, пояснень. Така ситуація лише посилює необхідність пошуку та напрацювання в напрямку формулювання шуканого поняття.

З цього насамперед випливає висновок про те, що безпосереднім об'єктом, так само, як загальним і родовим, можуть бути визнані тільки суспільні відносини, а не будь-які блага і цінності. Тому необґрунтованими є спроби підмінити суспільні відносини, що виступають об'єктом кримінального правопорушення, будь-якими іншими соціальними явищами: «елементами суспільних відносин», їх «матеріальним вираженням», тим, що стоїть за безпосереднім об'єктом; «умовами нормального функціонування соціального встановлення», що охороняються кримінальним законом, та інше. При такому визначенні безпосереднього об'єкта він ніби випадає з цілісної системи суспільних відносин.

Отже, хоч на якому б рівні узагальнення ми не розглядали об'єкт кримінального правопорушення, ним завжди є суспільні відносини, що охороняються законом. Однак питання про те, які суспільні відносини можуть бути визнані об'єктом конкретного кримінального правопорушення, вирішується не наукою кримінального права чи правозастосовною практикою, а тільки законодавцем шляхом прийняття або скасування того чи іншого закону.

Завдання ж науки кримінального права, а також і судової практики полягає в тому, щоб встановити ті суспільні відносини, які визначені законодавцем як безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, і розкрити їх справжній зміст. Встановлення безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення має важливе значення для з'ясування характеру і ступеня суспільної небезпечності вчиненого посягання, правильної його кваліфікації, дає

можливість як найточніше провести розмежування між суміжними кримінальними правопорушеннями.

Необхідно зазначити, що основним безпосереднім об'єктом є ті суспільні відносини, які насамперед прагнуть поставити під охорону законодавець, приймаючи закон про кримінальну відповідальність. Звідси випливає, що основний безпосередній об'єкт відображає й основний зміст того чи іншого злочину, його антисоціальну спрямованість. Він більшою мірою, ніж інші об'єкти, визначає ступінь суспільної небезпечності вчиненого злочину і тяжкість наслідків, що настали або могли настати. Проблема предмету злочину в науці кримінального права є найбільш спірною та маловивченою. У науці кримінального права існують різні визначення предмету злочину як то: предмет злочину – це речі матеріального світу, на які здійснюючі вплив суб'єкт спричиняє шкоду об'єкту злочину; предмет злочину – це елемент об'єкта посягання, вплив на який тягне порушення суспільних відносин [63].

Предмет злочину необхідно відрізнити від знарядь вчинення злочинного діяння як ознаку об'єктивної сторони злочину. Предмет – це те, що піддається злочинному впливу для нанесення шкоди об'єкту посягання, а знаряддя і засоби, це ті приладдя за допомогою яких злочинне посягання відбувається. Знаряддя та засоби – суть інструментарій, який використовує винний для вчинення злочину, для впливу на предмет посягання (наприклад, ніж при скоєнні вбивства, «фомка» при вчиненні квартирної крадіжки, розмножувальна техніка при виготовленні фальшивих грошей і т.д.). Одна і та ж річ може в одних випадках виступати як предмет кримінального правопорушення, в інших - як знаряддя чи засіб його вчинення.

Дуже часто зброя, як предмет кримінального правопорушення не зазнає шкоди, оскільки сутність злочину та кримінального проступку полягає у порушенні певного встановленого порядку громадського життя, зокрема правил поведінки зі зброєю та військовими законами, які є об'єктами злочинного посягання. Тобто встановлені правила поведінки зі зброєю виступають об'єктом, а сама зброя вже предметом злочинного посягання.

Спираючись на досліджені джерела приходимо до висновку, що зброя не виступає об'єктом охорони кримінального закону, проте є предметом та знаряддям вчинення певних кримінальних правопорушень. Нашу думку також підсилює і судова практика, яка також відносить зокрема певні види зброї саме до предметів злочинних посягань.

Так, згідно пункту 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про викрадення та ніше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» № 3 від 26 квітня 2002 року до вогнепальної зброї, як до предмету злочинів, передбачених статтями 262 - 264, 410 КК, належать усі види бойової, спортивної, нарізної мисливської зброї як серійно виготовленої, так і саморобної чи переробленої, для проведення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється при згоранні вибухової речовини (пороху або інших спеціальних горючих сумішей). Предметом злочину, передбаченого статтею 264 КК, крім зазначених вище видів вогнепальної зброї, може бути також гладкоствольна мисливська зброя [62].

На нашу думку воля, честь та гідність особи є об'єктами злочинних посягань у поєднанні з таким знаряддям як зброя у диспозиції статті 146 КК, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконне позбавлення волі або викрадення людини із застосуванням зброї. Тут також маємо ситуацію щодо відсутності охарактеризованості цього поняття не зважаючи на існування даної правової конструкції з часів прийняття КК, яке не зазнавала змін.

Сфера господарської діяльності виступає об'єктом кримінальних правопорушень разом з таким предметом як зброя у складах, які передбачені статтею 201 КК – контрабанда зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї; статтею 2091 КК – умисне неподання, несвоєчасне подання або подання недостовірної інформації про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу, центральному органу виконавчої влади,

що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та розголошення у будь-якому вигляді таємниці фінансового моніторингу або факту обміну інформацією про фінансову операцію та її учасників між суб'єктами первинного фінансового моніторингу, суб'єктами державного фінансового моніторингу, іншими державними органами, а також факту надання (одержання) запиту, рішення чи доручення центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [2].

В проаналізованих складах кримінальних правопорушень теж зустрічаємося з відсутністю конкретизації щодо виду зброї. Так, контрабанда незрозуміло якої саме зброї (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї) передбачає позбавлення волі на строки від трьох до семи років. У статті не конкретизовано, що саме слід відносити до зброї: лише вогнепальну? Чи може і холодну зброю? А чи буде, наприклад, пневматична, стартова, сигнальна зброя предметом даного правопорушення?

Науково-практичний коментар КК за редакцією М. І. Мельника та М. І. Хавронюка зазначає, що у статті 404 та 410 КК під зброєю треба розуміти будь-яку зброю, що фактично може використовуватися військовослужбовцями різних військових формувань під час виконання обов'язків з військової служби і застосовуватися при опорі або примушуванні, у т.ч. в умовах воєнного стану, а саме: а) будь-яку вогнепальну зброю – артилерійську (гармати, гаубиці, міномети, безвідкатні гармати, пускові установки протитанкових ракет, що керуються, реактивні системи залпового вогню, реактивні бомбомети, реактивні торпедні апарати тощо) та стрілкову (револьвери, пістолети, пістолети-кулемети, автомати, гвинтівки, карабіни, кулемети), а також гранатомети; б) інші звичайні засоби ураження, зокрема мінну та запалювальну зброю; в) холодну зброю (багнет, кортик, шашка тощо); г) газову зброю

нервово-паралітичної дії пневматичну зброю калібру понад 4,5 мм зі швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду; спеціальну зброю для стрільби гумовою кулею; електрошокову зброю; д) вибухову зброю (у деяких інших статтях КК вона охоплюється поняттями «вибухові речовини» або «бойові припаси») [22, с. 1167, 1185-1187].

Таким чином, під зброєю в статті 404 КК слід розуміти предмети (пристрої), призначені для ураження живої чи іншої цілі, які відповідають стандартним зразкам або історично виробленим типам. Такі предмети (пристрої) можуть бути виготовлені заводським способом, у т.ч. за спеціальним замовленням або іншим способом, знаходитись на озброєнні військових формувань України або бути знятими з нього та з виробництва, мати воєнне, спортивне, мисливське чи інше призначення, при цьому бути повністю справними або мати дефекти, які не впливають на їх бойові властивості. Не можуть визнаватися зброєю сигнальні, стартові пістолети, вибухові пакети та інші імітаційно-піротехнічні та освітлювальні засоби, які не містять вибухових та інших загально-небезпечних речовин та сумішей, навчальна зброя, предмети побутового призначення (сокира, пасок тощо) або не чітко визначеного призначення, хоча спеціально пристосовані для заподіяння тілесних ушкоджень чи для вбивства (скажімо, пряжка солдатського паска зі свинцевою пластиною, загострений арматурний прут, дошка певної форми), предмети, які визнаються законодавством України спеціальними засобами (гумова палиця тощо), а також дресировані, у т.ч. службові, собаки чи інші тварини [22 чи 63].

Наявність науково-практичного коментаря кримінального закону звичайно допомагає під час практичного вирішення тієї чи іншої правозастосовної проблеми. Однак чи є це нормальним та достатнім рівнем якості кримінального закону з огляду на вимоги, закріплені в пункті 1 статті 5 Конвенції?

Вимога «якості закону» у розумінні Конвенції означає, що закон має бути достатньо доступним, чітко сформульованим і передбачуваним у своєму застосуванні для убезпечення від будь-якого ризику свавілля [64].

Ми вважаємо, що існуюча на даний час конструкція, наприклад

розглянутої статті 201 КК, хоча і є достатньо доступною, проте не є чітко сформульованою і не є передбачуваною у своєму застосуванні для убезпечення від будь-якого ризику свавілля. Тому результат, який буде отримано внаслідок опрацювання цієї роботи зможе покращити ситуацію саме в питанні якості кримінального закону, який покликаний охороняти всі сфери людського життя.

Громадська безпека відповідно до статті 1 КК займає почесне третє місце серед об'єктів кримінально-правової охорони, оскільки її захист є одним із завдань цього Кодексу. Кримінальні правопорушення, які вчиняються проти громадської безпеки належать до числа найбільш небезпечних та розповсюджених в Україні. В першу чергу такі злочинні посягання створюють загрозу для життя і здоров'я людей, власності, довкілля, нормальної діяльності підприємств, установ та організацій.

Вказаний Розділ Особливої частини КК, де зброя виступає знаряддям злочину, починається зі статті 258 – терористичний акт, тобто застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, міжнародними організаціями, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою [2].

Знову зустрічаємося сам-на-сам з відсутністю конкретизації, яка саме зброя може застосовуватися під час вчинення дій, кваліфікованих як терористичний акт.

Стаття 260 КК передбачає кримінальну відповідальність за керівництво не передбачених законами України воєнізованих та збройних формувань, їх фінансування, постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи

військової техніки.

На користь того, що і тут питання про роз'яснення поняття «зброя» стоїть досить гостро, свідчить навіть примітка до цієї статті, в якій вказано що під збройними формуваннями слід розуміти воєнізовані групи, які незаконно мають на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю [2]. До речі на нашу думку зброя у вказаному складі виступає в якості предмета злочину.

Тобто в цій примітці Кодекс детально вказує на три види зброї: вогнепальну, вибухову та іншу зброю. Що мається на увазі під іншою зброєю – поки не відомо, але завданням цієї роботи і є вирішення таких прогалин.

Хочеться відзначити прогресивність диспозиції статті 262 КК у сфері досліджуваного питання, яка передбачає кримінальну відповідальність за викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства, а також за дії, передбачені частинами першою чи другою цієї статті, якщо вони вчинені організованою групою, розбій з метою викрадення вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або радіоактивних матеріалів, а також вимагання цих предметів, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я [2].

Правове око і правова свідомість радіють від такої конструкції диспозиції, оскільки додаткових питань не виникає під час кваліфікації такого роду злочинних дій, де предметом може виступати лише вогнепальна зброя, бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої чи радіоактивні матеріали. Тобто в даному випадку зустрічаємося з конкретизацією виду зброї – вогнепальна та холодна, а також з вичерпним переліком інших предметів злочину: бойові припаси, вибухові речовини та радіоактивні матеріали.

Сподіваємося, що визначення цих понять наявне у національному законодавстві, проте їх дослідження та визначення їх понять не є метою даної роботи.

Позитивні відгуки з нашого боку також отримують і диспозиції статей 263, 2631, 264 КК оскільки вони чітко визначають і конкретизують предмет злочинного посягання, за які передбачено кримінальну відповідальність, та визначають, що ним є саме вогнепальна зброя, поняття якої розкрито на даний час в Інструкції № 622.

Відповідно до п. 8.2 вказаної Інструкції № 622 вогнепальною є зброя, яка призначена для ураження цілей снарядами, що одержують спрямований рух у стволі (за допомогою сили тиску газів, які утворюються в результаті згоряння метального заряду) та мають достатню кінетичну енергію для ураження цілі, що знаходиться на визначеній відстані [21].

Питання про те, чи є вказана Інструкція законом який передбачає дозвіл на носіння, зберігання, придбання, передачу чи збут такої зброї та без його наявності настає кримінальна відповідальність, останніми роками є досить популярним та дискусійним серед правників, проте з огляду на його окрему наукову цікавість не є предметом даного дослідження.

Продовжуючи дослідження питання про місце та роль зброї в Особливій частині КК зазначимо, що від громадської безпеки слід відрізняти і такий об'єкт кримінально-правової охорони, як громадський порядок та моральність. Зброя, як знаряддя злочинного посягання, згадується лише в двох складах, кримінальних правопорушень, включених до складів цього Розділу Особливої частини КК.

Так, диспозиція статті 294 вказаного Кодексу передбачає, як наслідок відповідальність за організацію масових заворушень, що супроводжувалися насильством над особою, погромами, підпалами, знищенням майна, захопленням будівель або споруд, насильницьким виселенням громадян, опором представникам влади із застосуванням зброї або інших предметів, які використовувалися як зброя, а також активна участь у масових заворушеннях.

Частина 4 статті 296 КК передбачає кримінальну відповідальність за хуліганство, тобто грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи

винятковим цинізмом, якщо такі дії вчинені із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень.

У досліджуваних складах кримінальних правопорушень спостерігаємо тенденцію до ототожнення зброї з іншими предметами, які використовувалися як зброя та з іншими предметами, спеціально пристосованими або заздалегідь заготовленими для нанесення тілесних ушкоджень.

На нашу думку диспозиції вказаних статей КК не можна вважати достатньо доступними, чітко сформульованими і передбачуваними у своєму застосуванні для убезпечення від будь-якого ризику свавілля з огляду на все ту ж відсутність правової визначеності у розкритті поняття «зброя».

Такі склади кримінальних правопорушень не лише не розкривають шукану дефініцію – «зброя», а додатково ще й ототожнюють з нею і інші предмети. Тому здається, що без нормативно-правової конструкції поняття

«зброя» Кодекс втратить своє значення з точки зору ефективності кримінально- правового застосування, оскільки чим вища буде частота необхідності доктринального аналізу того чи іншого поняття, тим нижчою буде якість закону.

На нашу думку, національна норма творчість не може собі дозволити низький рівень якості законів, а поготів кодексів, тому сподіваємося що результати цієї роботи зроблять свій внесок у справу підвищення якості закону. Повертаючись до питання про знаряддя вчинення тяжких злочинів, слід зазначити, що зброя виступає таким знаряддям у сфері охорони законом про кримінальну відповідальність таких об'єктів як державна таємниця, недоторканність державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації, а також у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг і у кримінальних правопорушеннях у сфері правосуддя.

Частина 3 статті 3322 КК передбачає кримінальну відповідальність у вигляді позбавлення волі строк від п'яти до восьми років за перетинання державного кордону України з метою заподіяння шкоди інтересам держави або

особою, якій заборонено в'їзд на територію України, або представниками підрозділів збройних сил чи інших силових відомств держави-агресора у будь-який спосіб поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів, або за документами, що містять недостовірні відомості, якщо такі дії поєднані з насильством або із застосуванням зброї [2].

Тобто в даному випадку застосування зброї є кваліфікуючою ознакою вчинення вказаних кримінальних правопорушень та виступає саме знаряддям його вчинення, на нашу думку.

Також тяжким злочином у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг є перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення працівником правоохоронного органу дій, які явно виходять за межі наданих йому прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб, якщо вони супроводжувалися насильством або погрозою застосування насильства, застосуванням зброї чи спеціальних засобів або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, за відсутності ознак катування [2].

У такому разі зброя поряд зі спеціальними засобами є знаряддям вчинення злочину, передбаченого статтею 365 КК, де об'єктом захисту виступає сфера службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Частина 2 статті 393 КК передбачає відповідальність у вигляді позбавлення волі на строки від п'яти до восьми років за втечу з місця позбавлення волі або з-під варти, вчинену особою, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі або арешту чи перебуває в попередньому ув'язненні, якщо такі поєднані із заволодінням зброєю чи з її використанням [2].

Вважаємо, що в даному складі кримінального правопорушення відбувається поєднання предмета та засобу вчинення злочину, яким може виступати зброя.

Досліджуючи Розділи Особливої частини КК, було встановлено, що останні містять по одному кваліфікованому складу тяжких злочинів, де знаряддям вчинення злочину виступає зброя в її класичному значенні, тобто без вказівки на характеризуючі ознаки.

Найбільшу кількість складів, в яких зброя виступає знаряддям вчинення злочину містить Розділ XIX Особливої частини КК, де основним об'єктом кримінально-правової охорони виступає встановлений порядок несення військової служби (військові кримінальні правопорушення).

Вважаємо це цілком логічним фактом, оскільки зброя в сфері військової служби є невід'ємним її елементом. Зброї, як знаряддю вчинення злочину, присвячено чотири з дванадцяти складів вказаного розділу КК. В інших восьми складах вона виступає предметом злочинного посягання.

Так, усі чотири склади злочину, де зброя виступає знаряддям вчинення злочину, є тяжкими злочинами. Серед таких є: опір начальникові, а також іншій особі, яка виконує покладені на неї обов'язки з військової служби, або примушування їх до порушення цих обов'язків, вчинені групою осіб або із застосуванням зброї, або такі, що спричинили тяжкі наслідки (частина 2 статті 404); погроза вбивством або заподіянням тілесних ушкоджень чи побоїв начальникові, або знищенням чи пошкодженням його майна у зв'язку з виконанням ним обов'язків з військової служби, вчинені групою осіб, або із застосуванням зброї, або в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці (частина 4 статті 405); порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості, що виявилось в завданні побоїв чи вчиненні іншого насильства, вчинені групою осіб або із застосуванням зброї, або такі, що спричинили тяжкі наслідки (частина 4 статті 406); перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень, тобто умисне вчинення дій, які явно виходять за межі наданих цій особі прав чи повноважень, крім передбачених частиною другою цієї статті, якщо ці дії заподіяли істотну шкоду, вчинені із застосуванням зброї (частина 2 статті 4261) [2].

Предметом кримінального посягання зброя виступає як в проступках, так і в усіх видах злочинів, від нетяжкого до особливо тяжкого, в Розділі XIX Особливої частини КК. До таких складів кримінальних правопорушень належать: дезертирство, тобто самовільне залишення військової частини або місця служби з метою ухилитися від військової служби, а також нез'явлення з тією самою метою на службу у разі призначення, переведення, з відрядження, відпустки або з лікувального закладу із зброєю або за попередньою змовою групою осіб (частина 2 статті 408); викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна або заволодіння ними шляхом шахрайства (частина 1 статті 410); дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, розбій з метою заволодіння зброєю, бойовими припасами, вибуховими чи іншими бойовими речовинами, засобами пересування, військовою та спеціальною технікою, а також вимагання цих предметів, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я потерпілого (частина 4 статті 410); умисне знищення або пошкодження зброї, бойових припасів, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна (частина 1 статті 411); необережне знищення або пошкодження зброї, бойових припасів, засобів пересування, військової і спеціальної техніки чи іншого військового майна, що заподіяло шкоду у великих розмірах (частина 1 статті 412); втрата або зіпсування ввірених для службового користування зброї, бойових припасів, засобів пересування, предметів технічного постачання або іншого військового майна внаслідок порушення правил їх зберігання (частина 1 статті 413); порушення правил поводження зі зброєю, а також із боєприпасами, вибуховими, іншими речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, а так само з радіоактивними матеріалами, якщо це заподіяло потерпілому тілесні ушкодження або створило небезпеку для довкілля (частина 1 статті 414); самовільне залишення поля бою під час бою

або відмова під час бою діяти зброєю (стаття 429) [2].

З проаналізованих положень усіх розділів Особливої частини КК можна зробити висновок, що зброя виступає як предметом, так і знаряддям злочинних посягань. Якщо у випадку зі знаряддям вчинення кримінального правопорушення все зрозуміло, тобто при їх відсутності не буде певного кваліфікованого складу кримінального правопорушення, то у випадку з предметом слід з'ясувати, чи є зброя обов'язковим предметом або факультативним?

Факультативність предмета кримінального правопорушення існує стосовно лише загального поняття складу злочину або проступку та пов'язується із тією обставиною, що на нього не завжди є вказівка в кримінально-правовій нормі. Інша річ, це конкретний склад. У тому випадку, коли предмет, як ознака складу злочину чи проступку, вказаний безпосередньо в самому законі, він є обов'язковою ознакою складу. У таких випадках кримінальне правопорушення є предметним, і в правозастосовній практиці саме з встановленням цього предмету, його властивостей з'ясовуються інші ознаки складу злочину, проступку. Для більшості складів він є обов'язковою ознакою. Досудове розслідування не може бути завершене без встановлення предмету кримінального правопорушення. Значення предмету, як самостійної ознаки складу, та його ролі у механізмі спричинення шкоди певним суспільним відносинам, у виявленні об'єкту посягання та кваліфікації злочинів, проступків є самостійним та важливим як з теоретичної, так і практичної точки зору. Так, зокрема у більшості кримінально-правових норм, об'єкт кримінально-правової охорони не називається, а вказується лише предмет злочину (вогнепальна зброя, фальшивомонетництво, здоров'я особи). Тож лише за ознаками опису предмета злочину встановлюється об'єкт злочинного посягання. Саме вплив на певний предмет, спосіб цього впливу, фізичні зміни предмету, поряд із іншими ознаками, дозволяють визначити характер та суспільну небезпеку діяння. Так, якщо вибухи, підпали чи інші дії направлені на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення з

метою ослаблення держави, має місце склад диверсії (стаття 113 КК). Дійти такого висновку можна лише під час аналізу характеру впливу та змін, яких зазнали ці об'єкти. Значним чином впливають на кваліфікацію діяння і властивості предмету злочину, цінність як такі, що навіть змінюють об'єкт посягання (вибухові речовини, наркотичні та сильнодіючі речовини, вогнепальна зброя) [2,57].

А. А. Музика та Є. В. Лащук зазначають, що предмет злочину – це факультативна ознака об'єкта злочину, що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях, які людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами та з приводу яких і шляхом безпосереднього впливу на які (або без такого впливу) вчиняється злочинне діяння. І вогнепальна зброя, і бойові припаси мають матеріальний характер, тому цілком можуть вважатися предметом злочину, за умови законодавчого закріплення кримінально-правової кваліфікації відповідних діянь [66].

О. П. Литвин визначає, що предмет злочину – це соціально значущий феномен громадських інтересів, що як науково-юридична абстракція є ознакою складу злочину, містить специфічну інформацію, необхідну для правової оцінки злочину. Часто предмет є конструктивною ознакою об'єкта злочину певного виду. Більше того, у тих випадках, коли предмет є обов'язковою ознакою складу злочину, він здебільшого встановлюється раніше від інших, а на підставі отриманих про нього даних з'ясовуються інші ознаки [66].

Так чи інакше законодавчий акт, який би детально описав ознаки зброї, сформулював її поняття та врегулював обіг зброї, є нагальною потребою сучасного суспільства. Це не в останню чергу пов'язано і з тим, що державний контроль над обігом зброї, в тому числі й невійськового призначення, є важливим аспектом протидії злочинності. Зброя, в тому числі й така, що законно знаходиться у власності громадян та юридичних осіб (гладкоствольна мисливська, травматична, газова, спортивна та холодна) часто виступає як знаряддя вчинення насильницьких злочинів. Б. М. Головкін слушно зазначає, що чим прогнозовано більший розмір матеріальної вигоди, тим вищим є

ступінь ризику зустріти завзятий опір потенційного власника майна, що обумовлює складнішу структурну організацію групового способу дій, удосконалений механізм заподіяння фізичної шкоди. У прикладному сенсі це означає, що розширюється чисельний склад співучасників, здійснюється загальне керівництво, встановлюються тісніші зв'язки між членами групи, створюються відповідні умови для ефективнішої реалізації мети (план, підготовка, зброя та інше), формується набір альтернативних варіантів виконання плану, намічається перспективний вид злочинної спеціалізації. Отже, зброя (передусім вогнепальна), виступаючи засобом або знаряддям злочину, є одночасно одним із факторів насильницької злочинності [66].

Л. М. Кулик виділяє збройну злочинність як складовий елемент насильницької злочинності, що включає в себе всі насильницькі злочини, при вчиненні яких використовувалась вогнепальна зброя, в тому числі й гладкоствольна мисливська, незалежно від їх кримінально-правової оцінки в контексті правомірності володіння такою зброєю. Таким чином, кримінально-правова кваліфікація насильницького злочину виходить з того, що неважливо, яким чином винна особа здобула зброю – важливий сам факт її використання як знаряддя або засобу вчинення злочину. Водночас неправомірність фактичного володіння чи отримання доступу до вогнепальної зброї та/або бойових припасів до неї може становити предмет окремого злочину і призвести таким чином до додаткової кваліфікації діяння винного. Центральним у цьому аспекті є традиційне юридичне поняття предмета злочину [66].

Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї є не посяганням на власність, а є посяганням на громадську безпеку. Власність є вже додатковим об'єктом кримінально-правової охорони.

Стаття 262 КК, яка передбачає відповідальність за викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем, розміщена у Розділі IX

«Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки». Отже, саме

властивості предмета даного кримінального правопорушення обумовлюють специфіку кваліфікації цього злочину, основним об'єктом посягання якого є громадська безпека. При вирішенні питання про кваліфікацію дій осіб, які незаконно вчинили дії щодо незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (стаття 263 КК), з'ясовують властивості предмета злочину, чи відповідає він необхідним ознакам вогнепальної зброї, бойових припасів або вибухових речовин.

Тобто проводяться певні судові експертизи зброї та слідів і обставин її використання, експертизи вибухових пристроїв та вибухових речовин і продуктів вибуху (пострілу) для вирішення питання чи належить той чи інший предмет до категорії вогнепальної зброї або до бойових припасів чи вибухових речовин.

Для вирішення питання про те, існує або ні певний склад кримінального правопорушення, слід пройти досить тривалий та навіть науковий шлях задля вирішення питання, що є предметом конкретного злочинного посягання. Якщо за результатами проведеної експертизи буде встановлено, що наприклад пристрій чи засіб не є вогнепальною зброєю, то звичайно ж і кваліфікувати дії особи, яка зберігала при собі такій пристрій без передбаченого законом дозволу, не можна.

Значить зброя, а в Особливій частині КК вона згадується не виключно як вогнепальна та холодна зброя, а й у її широкому розумінні, є обов'язковим предметом злочинного посягання, який слід встановити під час кваліфікації дій винної особи.

Отже такі склади кримінальних правопорушень є предметними. Крім того, такий предмет як зброя є обмеженими у цивільному обороті, а тому саме по собі заволодіння нею без належної юридичної підстави та/або з порушенням встановленого законом порядку вже може становити склад певного кримінального правопорушення.

Криміналізація діянь, пов'язаних з обігом саме вогнепальної зброї, на нашу думку тісно пов'язана суто з небезпечними властивостями самого предмета

злочинного посягання, оскільки він має єдине цільове призначення – ураження живої цілі, якою найчастіше як раз і є людина, її життя та здоров'я.

Виділення гладкоствольної мисливської зброї в окрему категорію предмета кримінального правопорушення, пов'язано з розповсюдженням на цей предмет поняття «майно», яке має певні обмеження. Дані обмеження встановлені постановою Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17 червня 1992 року № 2471-12. Зокрема, пунктом «а» Додатку 2 до цієї постанови врегульовано «Спеціальний порядок набуття права власності громадянами на окремі види майна». Так, згідно з цією нормою громадяни набувають право власності на вогнепальну гладкоствольну мисливську зброю з дозволу, виданого органами внутрішніх справ за місцем проживання особам, які досягли 21-річного віку; на вогнепальну мисливську нарізну зброю (мисливські карабіни, гвинтівки, комбіновану зброю з нарізними стволами) – з дозволу, виданого органами внутрішніх справ за місцем проживання особам, які досягли 25-річного віку. Таким чином, можлива дивна ситуація коли викрадення гладкоствольної мисливської зброї шляхом крадіжки буде кваліфікуватися за статтею 185 КК, а викрадення нарізної мисливської зброї – вже за статтею 262 КК. Цей факт певною мірою можна пояснити наближеністю нарізної мисливської зброї до бойової (особливо це стосується мисливських варіантів бойової зброї – СКС-ОП, Сайга тощо). Разом із тим слід зауважити, що не меншу суспільну небезпеку становить і гладкоствольна мисливська зброя у разі її переробки на обріз. Недостатньо врегульованим також є статус травматичної зброї, боєприпаси якої споряджені гумовими або іншими аналогічними бойовими частинами нелетальної дії. Віднесення вогнепальної зброї та бойових припасів до неї до особливого предмета злочину викликано передусім тією небезпекою, яку зброя може становити для здоров'я та життя громадян. Особливі риси гладкоствольної мисливської зброї в кримінально-правовому аспекті продиктовані її статусом як об'єктом права власності громадян України. Водночас слід зауважити, що вогнепальна нарізна мисливська зброя, яка також може бути об'єктом права власності громадян

України, таких рис у кримінально-правовому аспекті не має. Врегулювання особливостей вогнепальної зброї та бойових припасів до неї як предмета злочину стане можливим лише в разі детального правового врегулювання обігу зброї в Україні. Ймовірно що це стане можливим лише за умови прийняття єдиного законодавчого акту, який би врегулював право громадян на зброю та встановив порядок його реалізації, а також чітко визначив би такі поняття, як «цивільна зброя», «травматична зброя», «зброя самооборони» тощо [66].

Підсумовуючи зазначимо, що в залежності від того, як закон описує ознаки предмета певного кримінального правопорушення, ми можемо виокремити три категорії предметних кримінальних правопорушень.

Стосовно зброї це буде перша категорія складів, диспозиції яких є бланкетними. Такі диспозиції містять перелік предметів, а от їх властивості вже наводяться у додаткових нормативних документах, до яких відсилає закон про кримінальну відповідальність. Прикладом такого складу, на нашу думку є стаття 429 КК в якій передбачається кримінальна відповідальність за самовільне залишення поля бою під час бою або відмова під час бою діяти зброєю. Зі зброєю ситуація складна, оскільки проблематику нормативного врегулювання обігу зброї ми розглядали в Розділі I цієї роботи та зазначали про відсутність самого закону, який би передбачав таке нормативне визначення.

До другої категорії складів кримінальних правопорушень можна віднести диспозиції, в яких надається вичерпний перелік предметів злочину. Прикладом такого складу є стаття 263 КК, яка передбачає кримінальну відповідальність за носіння, зберігання, придбання, передачу чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу та носіння, виготовлення, ремонт або збут кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї без передбаченого законом дозволу. Також до вказаної категорії можна віднести склад кримінального правопорушення, передбачений статтею 264 КК – недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів, якщо це спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Вказані диспозиції містять альтернативні та в той же час конкретно визначені предмети з наявністю яких закон пов'язує підстави для виникнення кримінальної відповідальності.

До третьої категорії складів кримінальних правопорушень можна віднести диспозиції, в яких зазначається вже не конкретизований, а лише приблизний перелік предметів злочинного посягання. Яскравим прикладом може бути склад, передбачений 1142 КК – несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Правова конструкція вказаної диспозиції ототожнює зброю з іншими предметами злочинного посягання, оскільки прирівнює до неї озброєння та бойові припаси.

Значить зброя в Особливій частині КК займає роль обов'язкового предмета кримінального правопорушення. Більш того, зброя як предмет, конкретно визначена у відповідних диспозиціях складів кримінальних правопорушень, тобто такі склади є предметними.

Тому можна робити висновок, що зброя займає почесне перше місце серед предметів злочинних посягань, оскільки закон ідентифікує її особисто в окремих складах.

До речі, в Особливій частині КК склади кримінальних правопорушень, предметом та знаряддями і засобами вчинення яких є зброя, з огляду на існуючу класифікацію кримінальних правопорушень, є саме злочинами.

Виключенням є склад передбачений частиною 1 статті 412 КК – необережне знищення або пошкодження зброї, бойових припасів, засобів пересування, військової і спеціальної техніки чи іншого військового майна, що заподіяло шкоду у великих розмірах, який відповідно до статті 12 Загальної частини КК є проступком [2].

2.2. Кримінально-правова характеристика озброєності особи

Розмірковуючи про категорію озброєності, яка тісно пов'язана з основним поняттям «зброя» слід виходити з того, що озброєність належить до ознак тієї особи або навіть предмета, які мають при собі або облаштовані зброєю.

Цікавим є те, чи можна вважати озброєною особу, яка має при собі не виключно зброю, в її класичному розумінні, а наприклад інший предмет заздалегідь заготовлений для нанесення тілесних ушкоджень. Не зупиняючись на розмірковуваннях про те, що зброя може бути як особистою, так і виступати в ролі оснащення певних військових предметів (машин, устаткування тощо), зупинимося саме на кримінально-правовому понятті «озброєність», оскільки питань назбиралося достатньо для окремого дослідження.

У Загальній частині чинного КК таке поняття як «озброєність» зустрічається лише один раз. Закон про кримінальну відповідальність говорить про захист від нападу озброєної особи, не розкриваючи такого поняття. В той же час у частині 3 статті 43¹ КК таке поняття як «озброєння» вживається в значенні, що особа не підлягає кримінальній відповідальності за застосування зброї (озброєння), бойових припасів або вибухових речовин проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, та за пошкодження чи знищення у зв'язку з цим майна [2]. Тобто Кодекс розмежовує поняття «озброєність» та «озброєння». Розберемо кожне з них окремо.

Стаття 43¹ з'явилася в КК лише 15 березня 2022 року та закон «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану», яким вона доповнила зміст Кодексу, набрав законної сили 23 березня 2022 року [94].

В цьому законі поняття «озброєння» зустрічається тричі. В першому випадку воно включає лише формулювання – «застосування зброї», а у двох

інших, вже більш ширше, на нашу думку, визначення – «застосування будь-яких видів зброї». Проте основа для цього поняття одна – застосування зброї. Отож, на думку авторів найсучаснішого нормативно-правового акту, в якому мова ведеться про застосування зброї, озброєння є нічим іншим як її (зброї) застосування. Ми вважаємо, що як озброєння так і озброєність є ознакою не лише застосування зброї, а й її наявності у певного суб'єкта або навіть предмета (механізму, машини). Тому на нашу думку обидва поняття є тотожними та не мають концептуальної різниці.

Однак, чи є саме застосування зброї вирішальною ознакою озброєння? Всі напевно пам'ятають з дитинства вислів з відомого мультфільму: «Увага, всім постан ДАІ! Затримати білі «Жигулі»! Будьте обережні – злочинець, озброєний!».

І дійсно, чи є ознака озброєння чи озброєності упевненістю в тому, що зброю точно будуть використовувати? З огляду на різні позиції сприйняття такої ознаки спробуємо розібратися що саме включає в себе таке поняття.

Особлива частина КК згадує про ознаку озброєності вісім разів. В частині 1 статті 1142 КК вказується на те, що нетяжким злочином є поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну.

В даному випадку озброєння виступає не в якості ознаки особи чи певного матеріального предмету, а є скоріше за все узагальнюючим терміном по відношенню до всього масиву зброї та виступає предметом злочину.

У примітці до статті 127, у статтях 257, 436² КК згадується про озброєність, як про певну ознаку банд, а у статті 258⁴ цього Кодексу озброєння зазначається в якості злочинного процесу, який є однією зі складових сприяння вчиненню терористичного акту.

В примітці до статті 260 КК – створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань зазначено, що під збройними формуваннями слід розуміти воєнізовані групи, які незаконно мають на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю.

Таким чином, закон про кримінальну відповідальність наділяє озброєність декількома змістами: як певну ознаку особи, банди, формування, що мають при собі, і не обов'язково використовують зброю, або як безпосередній процес застосування будь-яких видів зброї, а також як предмет злочинного посягання.

Логічно, що озброєння та озброєність мають спільний зі зброєю морфологічний корінь походження слова – «зброя». Безперечно, що така ознака притаманна лише тим, хто має при собі зброю та тим хто її застосовує, або навіть погрожує застосуванням.

Під озброєністю в юридичній літературі розуміють наявність у особи предметів матеріального характеру, які за своїми тактико-технічними характеристиками належать до зброї та у будь-який момент можуть бути нею використані [95].

Досліджуючи поняття озброєності, М. І. Хавронюк зазначає, що «банда вважається озброєною, якщо у неї на озброєнні знаходиться хоча б один екземпляр зброї, придатний для ураження живої цілі» [96, с. 70].

У Великому енциклопедичному юридичному словнику вказано, що зброєю є певні пристрої і засоби, які застосовуються у збройній боротьбі для нападу (наступу) або захисту (оборони) з метою ураження або знищення противника [97, с. 295].

М. М. Гуменюк вважає, що на сучасному етапі розвитку науки криміналістики, віднесення предметів матеріального світу до категорії зброї може відбуватися лише за наявності певних критеріїв, зокрема, їх спеціального призначення, а саме: конструктивно-технічної можливості ураження живої цілі або будь-яких інших предметів шляхом завдання їм певних пошкоджень, а також існування чітко встановленого законодавством режиму зберігання, носіння, використання і застосування зброї. Таким чином, під озброєністю особи, слід вважати наявність у неї речей матеріального світу, які належать до зброї (ножі, мачете, кинджали, нунчаки, телескопічні металеві кийки, арбалети, луки, стрілецька вогнепальна зброя тощо), та демонстрацію наміру її застосування [95].

Погоджуємося з такою думкою та звертаємо увагу, що формулювання поняття «озброєність» переплітається та залежить від сформульованого поняття «зброя» і від наявності певного нормативного акту, який би чітко регулював всі пов'язані зі зброєю питання.

Спробуємо розібратися з ознакою озброєності розкривши зміст такої притаманної ознаки саме бандитизму. Склад статті 257 КК, на відміну наприклад від статті 431 КК, протягом тривалого терміну займає своє місце серед злочинів проти громадської безпеки, а отже судова практика в цьому питанні є досить розгалуженою та напрацьованою. Чимало і правових висновків тих, хто безпосередньо встановлює під час судового розгляду такої категорії справ наявність обов'язкової ознаки бандитизму, такої як озброєність, для ухвалення обвинувальних вироків.

Озброєність є обов'язковою ознакою банди, про що вказано в пункті 18 постанови Пленуму Верховного суду України від 23 грудня 2005 року № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями». Проте в цій постанові чітко не зазначається що саме необхідно вважати під озброєністю банди. Однак зазначено, що однією з обов'язкових ознак організації банди є озброєність її учасників або хоча б одного з них. В останньому випадку інші учасники мають знати про це й усвідомлювати можливість застосування зброї під час нападів [98].

В той же час постанова не розкриває змістовного поняття, що саме треба розуміти під зброєю в таких випадках.

У найзагальнішому розумінні це поняття розглядалося скоріше як знаряддя, призначене для нападу і захисту, у військово-технічному сенсі. Під зброєю розумілася загальна назва пристроїв і засобів, що застосовуються для знищення живої сили противника, його техніки і споруд. У наукових джерелах це поняття тлумачиться по-різному. Так, наприклад, під зброєю розуміється: 1) знаряддя, що виготовляється людиною для боротьби зі своїми ворогами, людьми чи тваринами; 2) будь-який засіб, пристосований, технічно придатний

для нападу чи захисту, а також сукупність таких засобів; 3) сукупність засобів ураження, що застосовуються в збройній боротьбі; 4) пристрої та предмети, конструктивно призначені для ураження живої чи іншої цілі, подачі сигналів; 5) технічні засоби, переважно для ведення бойових дій; знаряддя для нападу чи оборони [99, с. 80].

Отже, судова практика досить широко трактує таке поняття і не уточнює, що саме відносить до складу такої ознаки, тим самим надаючи можливість із простору варіантів обирати необхідне в певному конкретному випадку за певних конкретних обставин справи. Тобто знову ми зустрічаємося з тим, що законодавець не вдається до деталізації та конкретизації поняття «зброя», а тому відсутнє і законодавчо-визначене поняття «озброєність».

Серед науковців також немає єдиної точки зору щодо розуміння цих понять. В. В. Голіна, узагальнюючи точки зору науковців щодо питання озброєності як визначення озброєності банд, зазначає, що окремими вченими під озброєністю визнається не лише наявність у членів банди холодної чи вогнепальної зброї. Вони вважають банду озброєною, якщо в неї на озброєнні знаходиться хоча б один екземпляр зброї, придатної для ураження живої цілі: 1) вогнепальної (бойової, несучасної, спортивної, мисливської) – стрілецької, артилерійської чи гранатомета; 2) реактивної, ракетної, мінної, запалювальної, торпедної та інших звичайних видів військової зброї; 3) ядерної, хімічної, біологічної, лазерної, інфразвукової, радіологічної, променевої та іншої зброї масового знищення; 4) холодної зброї (бойової, несучасної, спортивної, мисливської) – ручної чи метальної; 5) вибухової; 6) газової зброї нервово-паралітичної дії; 7) пневматичної калібру понад 4,5 мм і швидкістю польоту кулі понад 100 м/с; 8) спеціальної для стрільби гумовою кулею; 9) електрошокової [100, с. 23].

На думку В. П. Тихого під зброєю, наявність якої хоча б у одного з учасників банди утворює її озброєність, слід розуміти пристрої, прилади та інші предмети, конструктивно призначені й технічно придатні для ураження живої чи іншої цілі, тобто зброя у вузькому, власному значенні цього слова. Вона

може бути вогнепальною, холодною, вибуховою тощо [99, с.80].

Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України № 3 від 26 квітня 2002 року «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» до вогнепальної зброї належать усі види бойової, спортивної, мисливської зброї (нарізної або гладкоствольної) – як серійно виготовленої, так і саморобної чи переробленої – для проведення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється при згоранні вибухової речовини (пороху або інших спеціальних горючих сумішей) [62].

Холодною зброєю, наявність якої теж свідчить про озброєність банди, визнаються предмети, що відповідають стандартним зразкам або історично виробленим типам зброї, чи інші предмети, що справляють колючий, колючо-ріжучий, рубаючий, роздроблюючий або ударний ефект (багнет, стилет, ніж, кинджал, арбалет, нунчаку, кастет тощо), конструктивно призначені для ураження живої цілі за допомогою м'язової сили людини або дії механічного пристрою [62].

Все ж таки законодавчо залишається не з'ясованим питання, про яку саме зброю йдеться, говорячи про озброєність банди, її види, зразки, функціональне призначення, правовий режим.

У пункті 21 постанови Пленуму Верховного суду України від 23 грудня 2005 року № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями», судам рекомендовано кваліфікувати за сукупністю з бандитизмом дії, що полягають у незаконному заволодінні вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями, радіоактивними матеріалами, холодною зброєю, вчинені з метою організації банди [98].

З приводу такої дискусії висловимо і свою думку про те, що банда може бути озброєна не лише зброєю, а й будь-якими іншими засобами чи предметами, пристосованими для нападу чи іншими предметами, спеціально

пристосованими або заздалегідь заготовленими для нанесення тілесних ушкоджень. До таких предметів, на нашу думку, можуть належати навіть удавка, нунчаки, залізні пруті тощо, що може в разі їх застосування завдати шкоди не лише майну, а навіть життю та здоров'ю. Із застосуванням таких предметів злочинець реально може нанести шкоди не меншої, ніж із застосуванням наприклад, ножа як холодної зброї, а то навіть і більше – із застосуванням вогнепальної зброї.

З одного боку примусове обмежування переліку предметів, які своєю наявністю надають ознаку озброєності банді, не відповідатиме сучасності стану злочинної діяльності банд. Враховуючи розвиток технічного прогресу такий перелік предметів буде постійно поповнюватися новими видами зброї. На користь такої невідповідності говорить досить широке розмаїття різновидів зброї, а також інших предметів, які банда може використовувати під час нападів. Однак, такий стан речей зумовлює необхідність у детальній регламентації цього питання саме в площині напрацювання нормативного визначення родового поняття – зброя. На нашу думку, в разі коли законодавчо будуть закріплені або певне поняття або певний перелік та склад ознак зброї, тоді питання про озброєність буде вирішуватися саме з опором на такі положення.

Озброєність на даний час, як ознака бандитизму, характеризується наявністю хоча б у одного із членів групи пристроїв, приладів або інших предметів, конструктивно призначених і технічно придатних для ураження живої чи іншої цілі, й таких, що не мають іншого (господарського, спортивного) призначення за умови усвідомлення учасниками групи наявності зброї та можливості її застосування під час здійснення нападів на підприємства, установи, організації чи окремих осіб, чи за інших обставин, пов'язаних з існуванням та діяльністю банди.

З нашою точкою зору про недоцільність обмеження переліку предметів, які свідчать про озброєність банди, погоджуються і А. А. Вознюк і В. В. Арешонков, які наголошують, що обмежений перелік предметів, які банди

можуть використовувати під час нападів, не відповідає сучасним реаліям злочинної діяльності цих злочинних формувань. З огляду на широке розмаїття різновидів зброї, а також інших предметів, які банда може використовувати під час нападів, науковці пропонують доповнити статтю 257 КК України приміткою, в якій визначити, що озброєність банди означає наявність у неї не лише зброї, а й «інших предметів, спеціально пристосованих або заздалегідь заготовлених для фізичного чи психічного насильства під час нападу» [101, с. 21]. Цілком підтримуємо таку пропозицію та вважаємо її досить актуальною та мотивованою.

В. О. Навроцький зазначає, що для визнання банди озброєною, вид зброї не має значення, зважаючи на відсутність обмежень стосовно цього у диспозиції відповідної статті, адже коли законодавець не вважає певні види зброї ознакою відповідного складу злочину, то вказує про це у диспозиції відповідної статті КК України [102, с. 131–132].

Отож у сучасній кримінально-правовій доктрині відсутній єдиний підхід до вирішення як проблеми стосовно того, що саме вважати зброєю, так і щодо того, що саме слід вважати озброєністю: наявність лише зброї; наявність і зброї і будь-яких інших засобів чи предметів, пристосованих для нападу; або наявність і зброї, і таких предметів, і інших предметів, спеціально пристосованих або заздалегідь заготовлених для нанесення тілесних ушкоджень.

У пункті 20 постанови Пленуму Верховного суду України від 23 грудня 2005 року № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» також відсутні чіткі роз'яснення з цього питання та зазначено, що у випадках, коли для вирішення питання про належність відповідних предметів до зброї, а також питання про їх придатність до використання за цільовим призначенням потрібні спеціальні знання, у справі необхідно призначати експертизу, яку варто проводити у відповідних експертних установах [98].

На нашу думку питання про встановлення наявності чи відсутності такої

ознаки як озброєність, слід максимально врегулювати законом про кримінальну відповідальність і лише у випадку виникнення спірного питання про віднесення того чи іншого предмету до ознак складу злочину у зв'язку з відповідністю ознак, вказаних в диспозиції статті закону, можна передбачити можливість проведення експертизи для вирішення спірних питань.

Приходимо до висновку, що сучасна редакція КК не повною мірою відповідає реаліям сьогодення в частині вичерпного визначення поняття озброєності особи.

Маємо пропозицію доповнити статтю 36 КК, яка передбачає відсутність перевищення меж необхідної оборони під час застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає.

Вважаємо доцільним доповнити саме цю статтю Кодексу приміткою, в якій точно та максимально повно вказати ознаки озброєності особи, що в подальшому, на нашу думку, полегшить кваліфікацію дій також і за іншими складами кримінальних правопорушень. Зокрема за статтею 257 КК – бандитизм.

Примітку до статті 36 КК пропонуємо викласти в такій редакції: «озброєна особа – це особа, яка має при собі та не обмежена можливістю застосування вогнепальної, холодної, будь-яких інших видів військової зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв, будь-яких інших засобів чи предметів для захисту або іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень».

Необхідна оборона тісно пов'язана та породжується стремлінням до безпеки, яка досягається через захист власного майна, житла та життя. Весь час безпека була в пріоритеті свідомої людини. Звичайно, якби в світі не існувало небезпеки, то жодна людина не прагнула б змінити ситуацію та убезпечити себе від неї. Цілком природньо, що людина намагається захистити себе, своє

здоров'я та життя, власне майно. Це одне з фундаментальних прав людини та один з основних інстинктів. Іноді стається так, що під час захисту від однієї небезпеки може народитися інша. Тому законодавець, з метою захисту прав людини, яка захищається, передбачив і певні виключення з правил про відповідальність, запровадивши поняття «необхідна оборона».

Принцип непорушності права власності завжди органічно пов'язаний із життєдіяльністю людини. Часто з метою заволодіння чужим майном злочинець готовий заподіяти шкоду як її власникові, так і особам, які стали свідками злочинного діяння. Якщо ж власністю, на яку посягають, виступає нерухомість, то тут (окрім, власне, самого права власності) у небезпеку потрапляє і багато інших благ, захист яких передбачає Конституція України: життя, здоров'я, статеві свобода та недоторканність, право на недоторканність житла, приватного життя тощо. Злочинець усвідомлює приватність місця вчинення злочину, високу вірогідність незброєності пересічних громадян, їх уявну безпечність у своїх помешканнях, що полегшує вчинення злочину [103, с. 75].

Інститут необхідної оборони, як частина кримінального права, часто є темою наукових дискусій, а також перебуває у фокусі релевантної судової практики. Проте право на захист власності та життя, межа правомірності необхідної оборони, все ще є дискусійними та мало дослідженими категоріями. Поготів говорити і про застосування зброї під час необхідної оборони. Це питання є досить актуальним та спірним. Тим більше, що дискусії ведуться не лише навколо застосування зброї, а також і щодо правомірності як її застосування, так і застосування будь-яких інших засобів чи предметів для захисту.

У частині 5 статті 36 КК вказано, що не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає [2].

Уточнює це положення кримінального закону пункт 3 постанови Пленуму Верховного суду України від 26 червня 2002 року № 1 «Про судову практику у справах про необхідну оборону», в якому зазначено, що правомірним слід вважати застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів незалежно від того, якої тяжкості шкода заподіяна тому, хто посягає, якщо воно здійснене для захисту від нападу озброєної особи або групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення [104].

Проте не все так однозначно і просто, оскільки серед науковців та практиків розгортаються запеклі дискусії навколо тих засобів, які застосовує особа, що захищається, так би мовити «уявна жертва». До таких засобів зокрема належать механічні або автоматичні пристрої, які спрацьовують на ураження особи, яка неправомірно порушує встановлені власником житла кордони або навіть тварини, спеціально навчені на охорону територій.

Загалом застосування як тварин для охорони житла, так і спеціальних пристроїв не заборонено законом. Та це і природньо, оскільки власник маєтку має право на будь-які дозволені законом засоби задля убезпечення себе та свого майна від незаконного посягання. Однак постає питання, чи може уявна жертва використовувати зброю та згадувані предмети для захисту від нападу лише озброєної особи? Досліджуючи ознаки озброєності ми дійшли висновку про те, що не лише зброя в її ідеальному значенні, якого все ще не має сучасне кримінальне право, може надавати ознак озброєності. Ми доводили, що навіть маючи сокиру або залізний прут особа може вважатися такою, що озброєна. Як же бути в ситуації коли посягання вчиняється особою, яка не озброєна в класичному розумінні?

Стаття 36 КК та згадувана постанова Пленуму направляють нас шляхом усвідомлення, що оборона буде необхідною лише в разі захисту від нападу озброєної особи. Проте на нашу думку і тут треба уточнити кримінальну норму та дозволити застосовувати зброю і будь-які інші засоби чи предмети для захисту від нападу як озброєної особи, так і від нападу особи, яка також

застосовує при цьому такі ж засоби чи предмети, спеціально пристосовані або заздалегідь заготовлені для нанесення тілесних ушкоджень, а не лише зброю.

Вважаємо, що таке доповнення буде цілком справедливим, оскільки сучасний закон дозволяє застосовувати зброю та інші засоби лише в разі оборони від нападу озброєного злочинника-нападника не розкриваючи це поняття. Ми намагаємося довести доцільність доповнення такого поняття і застосуванням будь-яких інших засобів чи предметів, спеціально пристосованих або заздалегідь заготовлених для нанесення тілесних ушкоджень. Принаймні це буде справедливим як для уявної жертви, так і для зловмисника-нападника та поставить їх на один рівень озброєності. Тільки уявна жертва буде законно озброєна в такому випадку, оскільки буде застосовувати таку зброю саме з метою захисту, а от злочинець буде протизаконно використовувати таку зброю.

Іноді на практиці виникають ситуації перевищення меж необхідної оборони ще до настання моменту її необхідності.

Так, кримінальним законом використання зброї та будь-яких інших засобів чи предметів від нападу озброєної особи не заборонено, але на практиці виникає проблема порушення такої умови правомірності необхідної оборони, як своєчасність і питання зводиться до того, визнавати чи ні таку оборону передчасною. Заподіяння шкоди до виникнення стану необхідної оборони визнається так званою передчасною обороною, відповідальність за яку настає на загальних підставах. Тому різні «охоронні» дії запобіжного характеру (закладання мін, застосування електроструму, встановлення самострілів тощо) прийнято визнавати незаконним (тим більше, що потерпілими можуть стати абсолютно сторонні люди) і залежно від обставин справи відповідальність, як правило, настає за умисне або необережне заподіяння шкоди [103, с. 76].

Тобто в таких випадках законодавець та судова практика не приділяють особливої уваги причинам та передумовам, які змусили уявну жертву оснащувати своє житло такими пристроями, а лише зважають на результат, за яким особа, яка не мала умислу здійснювати напад зазнала шкоди.

Коли ж все-таки оборона стає необхідною? Де знайти межу між її наявністю та відсутністю?

Як зазначає В. Володарський, згадувані пристрої встановлюються у момент, коли посягання ще не є наявним. Оскільки у даному випадку діяння (встановлення пристрою) та наслідки його дії можуть бути значно рознесені у часі, то судова практика йде шляхом розгляду такого діяння на момент його вчинення. У цей момент посягання фактично ще відсутнє, тому такі дії не вважаються, вчиненими у стані необхідної оборони [105, с. 120].

Ми погоджуємося з точкою зору, яку також поділяє і О. Боднарук, зазначаючи, що очевидно, такий підхід не можна визнати правильним. Адже, як правило, дії із захисту від суспільно небезпечного посягання оцінюються на момент їх учинення, тобто заподіяння шкоди тому, хто посягає. Повернімося до чинної редакції ст. 36 КК України: у ній вказано, що необхідною обороною визнається «заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання». Неважко помітити, що питання про необхідність дій для негайного припинення або відвернення посягання «прив'язується» саме до дій, які безпосередньо спричиняють шкоду тому, хто посягає, а не до будь-яких інших, зокрема, підшукування або придбання зброї чи інших засобів захисту (що також досить часто робиться набагато раніше за вчинення посягання – внаслідок прогнозування можливості виникнення такої ситуації), встановлення відповідних автоматичних пристроїв тощо [103, с.76].

Оскільки необхідна оборона лише формально містить ознаки якогось кримінального правопорушення в залежності від обставин, проте все ж таки не включає в себе злочинні діяння.

Як вказує В. Володарський, якщо є можливим готування до злочину, очевидно, належить визнати можливим і готування до дій, які формально підпадають під його ознаки, але на підставі спеціальної норми закону не вважаються такими, зокрема, до необхідної оборони. Так, особа, яка незаконно носила з метою самозахисту вогнепальну зброю і реально застосувала її для

оборони, відповідає саме за носіння зброї, а не за готування до її застосування. Отже, встановлення автоматичного пристрою, який діє на ураження того, хто посягає, належить вважати підготовкою до необхідної оборони. А такою, що відбулася (або закінченим злочином, вчиненим при перевищенні її меж тощо), її можна визнавати з моменту спричинення шкоди, тобто спрацювання пристрою [105, с. 120].

Для правомірності влаштування механізмів і заподіяння шкоди їх дією необхідно: щоб ця шкода була спричинена під час суспільно небезпечного посягання; щоб вона спричинювалася тільки тому, хто посягає; щоб спричинена шкода не була у явній невідповідності з цінністю та характером блага, яке захищається; щоб механізми, які заподіюють шкоду електрострумом, були сертифіковані. О. Боднарук пояснює свою думку тим, що у частинах 1, 5 статті 36 КК законодавець по суті, уточнюючи мету необхідної оборони, наголошує на такому її аспекті, як «відвернення» суспільно небезпечного посягання, яке, забезпечується, зокрема, і приведенням у бойовий стан охоронних пристроїв, мета яких – припинити суспільно небезпечне посягання у момент коли об'єктивна сторона вже почала виконуватись, а за рахунок цього буде забезпечуватись охорона власності, про яку йдеться у статті 1 КК (тобто завданням КК України це не суперечить). І суб'єктивне переконання особи у реальності небезпеки вказаного посягання відіграє важливу роль у такому випадку. Так, установлення у приміщеннях, на воротах, дверях різних охоронних пристроїв, що здатні завдати тяжкої шкоди здоров'ю або й позбавити життя (капкани, пристрої з електричним струмом тощо), за загальним правилом, не може вважатися діянням, учиненим у стані необхідної оборони, через його явну передчасність. Проте, наприклад, якщо особа, знаючи, що на неї, її рідних, близьких, ділових партнерів або інших осіб готується напад, із метою його відбиття встановлює або приводить у «бойовий» стан такий охоронний пристрій і цей пристрій у момент нападу спрацьовує проти нападника (нападників), учинене належить розглядати й оцінювати як дії, вчинені у стані необхідної оборони [103, с. 77].

Не можемо цілком погодитися з такою точкою зору, оскільки на нашу думку, облаштовуючи таким чином своє помешкання уявною жертвою саме з міркувань наявності лише можливого нападу, така особа не може передбачати ступінь озброєності нападника та реальну мету і межу його нападу.

Вважаємо саме тому законодавець у статті 36 КК зазначає про необхідність і достатність дій в якості необхідної оборони саме в даній обстановці. Тобто така обстановка повинна бути реальною, а не уявною, навіть за реальної умови можливості її виникнення.

На думку О. Боднарука умова своєчасності у таких випадках взагалі не порушується: пристрій спрацьовує (заподіює шкоду) саме під час вчинення правопорушення, а тому безпосередньо приведення його у дію (активація, зарядження тощо) з мотивів відвернення можливої шкоди своєму життю, здоров'ю, майну повинно визнаватися правомірною поведінкою [103, с. 77].

Противники застосування автономних технічних засобів також зазначають, що іноді досить важко, з технічної сторони, забезпечити ураження за допомогою таких пристроїв тільки того, хто посягає, а безконтрольність таких пристроїв, які звичайно діють автоматично (наприклад, при фізичному контакті з ними), і можливість ураження осіб, які не мають відношення до посягання (або самого себе, коли після встановлення пристрою, можна постраждати від його дії внаслідок власної помилки), заважають визнавати їх встановлення діями, спрямованими лише на захист [103, с. 77].

З практичної точки зору, особа, яка встановлює захисний пристрій, зобов'язана вжити заходів, щоб таким пристроєм не могло бути заподіяно шкоду особам, не причетним до посягання. Так, може мати значення охоронюваний об'єкт і спосіб приведення пристрою в дію (наприклад, він спрацьовує при несанкціонованому відкриванні сейфа, до якого має доступ лише особа, яка встановила пристрій і, відповідно, знає спосіб його вимкнення); важливе значення може мати локалізація зони, захист якої забезпечується пристроєм, і час його дії (важко уявити, наприклад, випадок, коли особі заподіює шкоду пристрій при правомірній спробі проникнення у житло через

вікно за відсутності власника, проте з його дозволу; отже, встановлення пристрою з подібною локалізацією охоронюваної зони навряд чи може мати наслідком спричинення шкоди непричетним до посягання особам) [103, с. 77].

Слід також зазначити, що навіть у випадку, коли особа, яка встановила пристрій, постраждає від його дії внаслідок власної помилки, то таке заподіяння шкоди не може вважатися злочинним: як умисне, так і необережне спричинення шкоди самому собі, якщо воно не має іншої суспільно небезпечної мети (наприклад, ухилення від військового обов'язку), не є злочином. Крім того, у правозастосовній практиці не вважається злочином тримання з метою захисту житла чи іншого приміщення сторожових собак (та інших, більш екзотичних і небезпечних тварин), які за відсутності господаря фактично діють так само безконтрольно та можуть заподіяти тому, хто посягає, досить значну шкоду (навіть смерть), хоча таких тварин їх господарі заводять ще тоді, коли суспільно небезпечного посягання немає у наявності (тобто тут теж має місце своєрідне «готування до необхідної оборони»). Більше того, незважаючи на ці схожі із встановленням автоматичних пристроїв ознаки, тримання згаданих сторожових собак вважається на практиці цілком правомірним діянням і навіть ефективним засобом запобігання злочинам, а поміщення цих собак у межі огороженої ділянки є здійсненням контролю над ними. Щоб не постраждали випадкові особи, які не мали злочинних намірів, достатньо розмістити відповідні попереджувальні знаки, а також обов'язково унеможливити випадкове спричинення шкоди згаданим особам (наприклад, електричний струм потрібно провести на максимальній висоті паркана, адже звичайний перехожий може випадково торкнутися паркана або такий перехожий може бути сліпий і фізично не бачити попереджувальних знаків), і якщо цього не буде зроблено, то будуть усі підстави для того, аби було визнано, що мала місце передчасна оборона і що особа порушила вимогу щодо своєчасності, а тому повинна бути притягнута до кримінальної відповідальності. За умови значного зростання кількості злочинних посягань, зокрема на власність і недоторканність приміщень, яке має місце у наш час, правова оцінка дій того, хто обороняється,

стає ще більш актуальною. Спричинення пристроєм шкоди третім особам за умови відсутності умислу на це в особи, яка встановила пристрій, має кваліфікуватися як необережний злочин. Якщо ж під час заподіяння шкоди винній особі відбулося порушення правил про співвідношення заподіяної шкоди та характеру і небезпечності посягання, то таке порушення має, за відповідних умов, оцінюватися за правилами про перевищення меж необхідної оборони. Що стосується необхідності сертифікації певних видів автономних технічних пристроїв (механізмів), то слід наголосити, що згідно з ч. 5 ст. 36 КК України допускається застосування зброї, а також будь-яких інших засобів чи предметів (отже, і згаданих пристроїв), зокрема, для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, але при цьому винятків із загального правила про можливість застосування будь-яких засобів чи предметів із такою метою законом не встановлено. А ця сфера не може залишатися зовсім неврегульованою. Принаймні, на думку О. Боднарука, застосування найбільш травмуючих автономних механізмів, які заподіюють шкоду електрострумом, має бути під особливим контролем держави [103, с. 78].

До речі О. Боднарук поділяє сучасну точку зору більшості населення України про легалізацію зброї, вважаючи, що доцільним є запровадження дозволу на право зберігання та носіння вогнепальної зброї у межах житла, сховища, іншого приміщення чи володіння особи (носіння зброї за межами останніх повинно бути заборонено). Такий дозвіл має видаватись усім бажаючим особам, які досягли 21 року, не страждають на психічне захворювання, не перебувають на обліку у наркологічному диспансері, не були ніколи засуджені за вчинення насильницького злочину (неважливо, чи судимість за це вже погашена та знята у встановленому законом порядку), обов'язково пройшли відповідний інструктаж із правил поводження з вогнепальною зброєю й її застосування, а також курси із стрільби у тирі (на підтвердження зазначеного бажаючі отримати дозвіл повинні надати відповідні довідки, сертифікати тощо). Правомірним має визнаватися зберігання та

носіння (вже без прив'язки до житла, сховища, іншого приміщення чи володіння особи) такими особами (які досягли 16 років) сертифікованих електрошокерів (право на користування таким засобом самозахисту не повинно обмежуватися жодними дозволами). На переконання О. Боднарука, лише вогнепальна зброя здатна справді зупинити нападника, а не лише його налякати чи розлютити (як це часто буває у ситуаціях із травматичною зброєю). Під носінням вогнепальної зброї необхідно розуміти переміщення зброї у межах території, що охороняється. Факт можливості у потенційної жертви злочину реалізувати таке право на зброю створить додаткову гарантію безпеки і ймовірно, що той, хто плануватиме посягання, відмовиться від свого злочинного наміру передусім із міркувань самозбереження. Що ж стосується обмеження можливості користування зброєю лише у межах житла, сховища, іншого приміщення чи володіння особи, то на перший погляд - це звуження права людини, але таке обмеження створює певні умови безпеки для оточуючих: зайвою буде наявність зброї у людей на вулицях, у громадських місцях, передусім беручи до уваги низьку культуру (а часом і її відсутність) поводження із зброєю за сучасних умов [103, с. 79].

Отже питання про правомірність дій під час необхідної оборони тісно пов'язане як з реалізацією права на володіння зброєю та її застосуванням, так і з поняттям озброєності особи. Правомірність слід встановлювати для оцінки обстановки та подальших дій того, хто захищається задля того, щоб не перетнути межу необхідної оборони та не вчинити додаткового кримінального правопорушення, якого б не було, за умови відсутності злочинного посягання в результаті якого і здійснюється необхідна оборона.

У цій площині цікавою є судова практика під час розгляду кримінального провадження, в якому згідно вироку Коломийського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 07 березня 2017 року К. було засуджено за вчинення злочину, передбаченого статтею 118 КК до покарання у виді позбавлення волі на строк 2 роки та звільнено від відбування покарання, оскільки відбутий обвинуваченим у межах кримінального провадження строк

попереднього ув'язнення перевищував фактично призначене йому основне покарання[106].

Згідно вироку, який ухвалою суду апеляційної інстанції був залишений без змін, К. було визнано винуватим у тому, що він 03 березня 2014 року після 19 години, перебуваючи за місцем свого проживання вчинив умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони, а саме: захищаючись від незаконного проникнення у його житло та нападу з боку М. і В., наніс останній кухонним ножом один удар у груди, в результаті чого потерпіла того ж вечора померла у лікарні [107].

Верховний Суд, виправдовуючи засудженого зазначив, що удар ножом К. наніс потерпілій, захищаючись від незаконного проникнення у його житло та нападу на нього з боку М. і В. Суд зазначив, що обвинувачений діяв з метою захисту від незаконного проникнення до його житла і протиправного посягання з боку нападників, що створювало реальну загрозу заподіяння шкоди його життю та здоров'ю. Зважаючи на обстановку та обставини події, місце де вони відбувалися, суд погодився з тим, що К. дійсно мав підстави побоюватись за своє життя і здоров'я, а тому і застосував кухонний ніж з метою захисту. Так, із встановлених судами першої та апеляційної інстанції фактичних обставин кримінального провадження вбачається, що смерть потерпілій К. заподіяв, перебуваючи у стані необхідної оборони з метою відвернення протиправного насильницького вторгнення у своє житло та захисту від нападу групи осіб. Відповідно до частини 5 статті 36 КК такі дії не мають наслідком кримінальну відповідальність, а тому висновки місцевого та апеляційного судів про перевищення К. меж необхідної оборони є безпідставними. Також суд погодився з доводами захисника щодо правомірності дій засудженого у даній конкретній обстановці. Такі висновки суд обґрунтував доказами, які були безпосередньо досліджені під час судового розгляду та отримали відповідну оцінку [108].

Таким чином, стан необхідної оборони в даній ситуації виник навіть без наявності ознак озброєності тих, хто нападав на жертву. В той же час такий

напад відбувся у житлі обвинуваченого, з огляду на що суд і врахував наявність стану необхідної оборони.

Інша судова справа, в результаті розгляду якої Верховний Суд також дійшов аналогічного висновку про невинуватість засудженого, стосується міркувань про законність дій жертви за умови як її озброєності, так і озброєності нападника.

Вироком Жовтневого районного суду м. Харкова від 10 грудня 2018 року Т. було визнано винуватим у пред'явленому обвинуваченні у вчиненні злочину, передбаченого частиною 1 статті 115 КК України та призначено покарання у виді дев'яти років позбавлення волі за обставин здійснення пострілу з мисливської рушниці ИЖ-12 в грудну клітину потерпілого, який тримаючи в правій руці сокиру став ходити по подвір'ю обвинуваченого та коли перебував під світлом від вуличного ліхтаря, Т. окликнув його, а Ц., утримуючи в правій руці сокиру, почав йти в його бік. Обвинувачений пояснював у суді, що попередив Ц про постріл, а потім не прицільно натиснув на курок рушниці. Стверджував, що у той час він дуже злякався за себе та за доньку, не міг адекватно зреагувати на ситуацію, а тому вирішив взяти рушницю з будинку. Проте умислу на вбивство потерпілого у нього не було, оскільки він лише самооборонявся [109].

Суд апеляційної інстанції залишив вирок без змін [110], а Верховний Суд, скасовуючи рішення судів попередніх інстанцій вказав, що виходячи з фактичних обставин справи, причиною дій Т. було попереднє застосування щодо нього насильства і те, що Ц. йшов на нього із сокирою в руці. Ці обставини підтверджуються показаннями обвинуваченого, відповідно до яких він не заперечував факту заподіяння смерті Ц., натомість зазначав, що умислу на вбивство у нього не було, він захищався від неправомірних дій потерпілого; даними протоколу огляду місця події від 19 серпня 2017 року, відповідно до якого на відстані 7 сантиметрів від ноги трупа Ц. лежить сокира. Таким чином, зі встановлених судами першої та апеляційної інстанцій фактичних обставин кримінального провадження вбачається, що смерть потерпілому Т. заподіяв,

перебуваючи у стані необхідної оборони, з метою відвернення нападу озброєної особи [111].

На жаль Верховний Суд не приділив достатньої уваги ознакам озброєності загиблого, проте чітко дав зрозуміти, що наявність сокири в руках потерпілого відіграла ключову роль між умисним вбивством та станом необхідної оборони, а про віднесення сокири до зброї ми вже згадували в нашій роботі та в судовій практиці.

Верховний Суд зазначив, що не може погодитися з висновками судів попередніх інстанцій про те, що оскільки дії Т. були умисними, то стан необхідної оборони виключається. Дії особи, яка захищається від нападу, також є умисними, адже особа передбачає настання наслідку, у даному випадку у виді смерті, і бажає або свідомо припускає їх настання. Однак такі дії не визнаються законом суспільно небезпечними, а тому виключається протиправність діяння. Отже, правильно встановивши фактичні обставини справи, суди попередніх інстанцій надали їм невірну юридичну оцінку, тобто допустили неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність. У зв'язку з тим, що в діях засудженого Т. відсутній склад злочину, передбачений частиною 1 статті 115 КК, оскільки він відповідно до вимог статті 36 КК перебував у стані необхідної оборони, судові рішення підлягають скасуванню, а кримінальне провадження – закриттю згідно з пункту 2 частини 1 статті 284 КПК [111].

Також цікавою є судова практика в площині погляду на ситуацію, в якій вироком Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 25 червня 2021 року К. було визнано винуватим у вчиненні злочину, передбаченого частиною 1 статті 121 КК України та призначено покарання у виді п'яти років позбавлення волі [112].

Ухвалою Хмельницького апеляційного суду від 07 жовтня 2021 року [113] та постановою Верховного Суду від 25 жовтня 2022 року [114] вирок був залишений без змін.

Верховний Суд зазначив, що особливістю злочину, вчиненого з

перевищенням меж необхідної оборони, є специфіка його мотиву, а саме: прагнення захистити інтереси особи, держави, суспільні інтереси, життя, здоров'я чи права того, хто обороняється, чи іншої особи від суспільно небезпечного посягання. Намір захистити особисті чи суспільні інтереси від злочинного посягання є визначальним мотивом не тільки у випадку необхідної оборони, а й при перевищенні її меж. У тому випадку, коли визначальним у поведінці особи було не відвернення нападу та захист, а бажання заподіяти шкоди потерпілому (розправитися), такі дії за своїми ознаками не становлять необхідної оборони, вони набувають протиправного характеру і мають розцінюватися на загальних підставах. З матеріалів кримінального провадження з'ясовано, що засуджений К. підтвердив, що дійсно взяв з собою ніж та викликав таксі і поїхав у м. Кам'янець-Подільський з метою з'ясування особистих стосунків з потерпілим Я. Згідно Висновку судово- медичної експертизи у обвинуваченого К. були виявлені легкі тілесні ушкодження, а встановлені судом фактичні обставини, у тому числі й на підставі показань самого засудженого, свідчать, що дії потерпілого Я. за своїми об'єктивними ознаками не могли створити реальної та безпосередньої загрози заподіяння шкоди для засудженого, які б у зв'язку з цим викликали невідкладну необхідність у заподіянні шкоди потерпілому. Отже, вважати, що засуджений, завдаючи ножових ударів потерпілому, перебував у стані оборони та діяв з перевищенням її меж, підстав немає. Верховний Суд зауважив, що особа, яка завдала шкоду, не може посилатися на стан необхідної оборони, якщо саме насильство було спровоковано нею ж самою, тобто було передбачуваним наслідком її власної поведінки. Окремим випадком такого спровокованого насильства є бійка, під час якої учасники застосовують один до одного насильство певного ступеня. Таке спровоковане насильство не можна вважати «посяганням» у тому значенні, яке цьому терміну надається статті 36 КК України [114].

Ми розглянули яскраві приклади різного підходу судової практики в питанні кваліфікації дій обвинувачених за схожих ситуацій щодо встановлення

наявності або відсутності стану необхідної оборони.

З цих прикладів можна зробити лише один висновок про те, що чітких відповідей про наявність стану необхідної оборони або про перевищення її меж, чи то про озброєність або відсутність такої ознаки як уявної жертви, так і з боку нападника, не можна судити лише по короткій фабулі справи.

В одному випадку наявність сокири буде ознакою озброєності попри відсутність такого законодавчого визначення та дискусійності цього питання у зв'язку з тим, що сокира має певне господарське призначення, а в іншому навпаки – суд може врахувати той факт, що сокира має інше господарське призначення, а тому не прийме за таку ознаку наявність саме вказаного предмета.

Також суттєве значення має і місце вчинення кримінального правопорушення, оскільки в одному випадку завдання удару ножом під час сварки, але ж на території власного житла, буде виключати кримінальну відповідальність заподіювача, а в разі такого удару ножом на вулиці під час аналогічної сварки – буде тягнути за собою відповідальність, встановлену законом.

Висновки до Розділу 2

У результаті детального аналізу положень Особливої частини КК робимо наступні висновки.

Зброя в статтях Особливої частини КК вживається в шести видах: неконкретизоване поняття «зброя», вогнепальна зброя, холодна зброя. У примітці до статті 260 КК вказується вибухова зброя, а у примітці до статті 403 КК – військова зброя. Також деякі склади містять посилання на зброю масового знищення (статті 209¹, 439, 440 КК).

Десять з двадцяти Розділів Особливої частини КК визначають зброю як предмет та як знаряддя вчинення кримінального правопорушення. До таких розділів належать: Розділ I – злочини проти основ національної безпеки України, Розділ III – кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи, Розділ VII – кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, Розділ IX – кримінальні правопорушення проти громадської безпеки, Розділ XII – кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності, Розділ XIV – кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації, Розділ XVII – кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, Розділ XVIII – кримінальні правопорушення проти правосуддя, Розділ XIX – кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення), Розділ XX – кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Загалом кримінально-правова дефініція «зброя» в Особливій частині вживається 35 разів. Найбільше звичайно в Розділі XIX. З них, 21 раз зброя виступає предметом та 13 разів засобом вчинення кримінального правопорушення, а у одному випадках на нашу думку поєднує в собі ознаки як

предмета, так і засобу вчинення злочинного посягання. Таким складом є частина 2 статті 393 КК, яка передбачає злочинним діянням втечу з місця

позбавлення волі або з-під варти, що вчинена особою, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі або арешту чи перебуває в попередньому ув'язненні, якщо вони поєднані із заволодінням зброєю чи з її використанням. Тобто заволодіння зброєю в цьому складі відносить її до предмета кримінального посягання, а використання вже до знаряддя.

Таким чином, зброя займає вагоме місце в Особливій частині КК серед предметів та засобів вчинення кримінальних правопорушень. Вказане у свою чергу ще раз доводить необхідність належної конкретизації її виду в певних складах кримінальних правопорушень, зазначення характеризуючих її ознак для відмежування зброї від будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб та інших предметів, спеціально пристосованих або заздалегідь заготовлених для нанесення тілесних ушкоджень.

На нашу думку відкритим залишається питання в частині віднесення того чи іншого предмету із застосуванням якого було вчинено конкретний злочин. Наприклад думки про віднесення сокири до складу зброї є невпевненими. В кожному конкретному випадку все залежить від обставин справи.

Ми пропонуємо як доповнити зміст КК сформованим поняттям «зброя», так і одночасно сформулювати його з витримкою балансу про конкретизацію ознак зброї та вказати їх настільки узагальнено, щоб при застосуванні такої норми будь-яка особа могла точно зрозуміти чи відносить той чи інший предмет до зброї.

РОЗДІЛ 3

СПІВВІДНОШЕННЯ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ОЗНАКОЮ СКЛАДУ ЯКИХ Є ЗБРОЯ, В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ ТА В ПРОЄКТІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Обіг зброї в нашій державі набирає значних обертів і життя людини все частіше залежить саме від того, в чийх руках опиниться така зброя. Саме тут виникає питання правомірності володіння зброєю та правомірність її застосування.

Незважаючи на динамічний розвиток зброярства та присутність продукції його виготовлення впродовж всієї епохи існування людства, на даний час в науці кримінального права визначення поняття «зброя» відсутнє та залишається досить дискусійним. Навіть за наявності цілого ряду наукових напрацювань, які присвячені зброєзнавству, залишається відкритим питання – а що ж таке зброя в широкому розумінні? І як співвідноситься це поняття з «будь-якими іншими засобами чи предметами для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення» та з «іншим предметом, спеціально пристосованим або заздалегідь заготовленим для нанесення тілесних ушкоджень»?

Спробуємо спрямувати вектор пошуку відповідей на ці питання шляхом детального аналізу норм чинного Кримінального кодексу України та його проєкту.

З часів незалежності України питання про закріплення на законодавчому рівні поняття «зброя» впевнено займає перші місця на ланці законодавчих ініціатив. Однак, всі спроби виявляються марними. Дискусії щодо вільного володіння зброєю в Україні тривають вже довгий час. За період з 1998 року по сьогоднішній день Верховній Раді України було запропоновано приблизно 20

законопроектів щодо регулювання питання про виготовлення, придбання, зберігання, облік, перевезення, використання вогнепальної зброї та володіння нею [12].

Проаналізувавши Кримінальний кодекс України та його проєкт в редакції станом на 14 жовтня 2023 року щодо предмету формулювання та застосування дефініції «зброя», нами було з'ясовано, що визначення цього поняття в чинному Кодексі не сформоване.

Разом з тим проєкт Кодексу є більш прогресивним. Дослідженням його тексту стосовно закріплення сформованого поняття «зброя» було з'ясовано присутність динаміки його вживаності.

Так, в проєкті питання законодавчого вирішення проблематики тлумачення такого поняття як «зброя» вирішено в розділі 1.4 «Визначення термінів» («Глосарій») та в розділі 7.3 «Кримінальні правопорушення проти загальної безпеки».

Зокрема пункт 16 частини 2 статті 1.4.1 містить таке визначення «зброя – предмет (засіб, пристрій), крім гладкоствольної мисливської зброї, який: а) придатний або може бути пристосований без використання спеціального обладнання для спричинення смерті людини, шкоди її здоров'ю, поєднаного або не поєднаного зі знищенням чи пошкодженням матеріального об'єкта, б) має спеціальний правовий режим – вилучений з цивільного обігу або є предметом дозвільної системи та в) належить до одного з таких видів: вогнепальна стрілецька зброя, здатна вистрілити кулю, снаряд, стрілу діаметром більше 4,5 мм із початковою швидкістю 100 чи більше м/сек; артилерійська зброя, ракетна зброя; холодна зброя, метальна зброя» [20].

Стаття 7.3.1 проєкту додатково розкриває зміст поняття «зброя» шляхом надання визначень більш деталізованим видам зброї. А саме, надає визначення таким видам зброї, як автоматична вогнепальна стрілецька зброя, гладкоствольна мисливська зброя. Також містить визначення складових частин (компонентів) вогнепальної зброї та травматичного засобу.

Отже, згідно положень статті 7.3.1 проєкту Кодексу, автоматична

вогнепальна стрілецька зброя – вогнепальна стрілецька зброя, яка може здійснювати кілька пострілів при одному натисканні на спусковий гачок; гладкоствольна мисливська зброя – вогнепальна зброя, що має гладкий (без нарізів) канал ствола довжиною не менше 450 мм при загальній довжині зброї не менше 800 мм та конструкція якої призначена для здійснення одного пострілу за одне натискання спускового гачка. До такої зброї не належать мисливські карабіни, гладкоствольні рушниці зі свердловиною «парадокс» або «сюпра», комбіновані рушниці з одним чи кількома нарізними стволами, а також обрізи; – елемент чи запасна деталь, спеціально призначені для вогнепальної стрілецької, артилерійської або ракетної зброї, без використання яких неможливе здійснення пострілу зі стрілецької, артилерійської зброї чи пуску ракети (ствол, корпус або ствольна коробка, затвор або барабан, вісь затвору або казенник, а також пристрій, призначений або адаптований для зменшення звуку, спричиненого пострілом); травматичний засіб – вилучений з цивільного обігу або такий, що є предметом дозвільної системи, засіб, призначений для спричинення не смертельних ушкоджень людині шляхом здійснення пострілу гумовою чи пластиковою кулею, електричного розряду або поширення сильнодіючої хімічної речовини [20].

Аналізуючи застосування поняття «зброя» в чинному Кодексі нами встановлено, що таке поняття в Загальній його частині застосовується лише у статтях 36 та 431. У той же час в Особливій частині Кодексу таке поняття, включно з похідними значеннями (наприклад озброєний, збройний конфлікт), використовується (без врахування у назві статей) 47 раз. Найбільше звичайно в Розділах XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» та в Розділі XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» [1]. І якщо в цих розділах для кваліфікації кримінальних правопорушень застосовується лише поняття «зброя», то в інших розділах Кодексу вживаються і тотожні визначення.

У доступному для вивчення тексті проекту КК України станом на 14

жовтня 2023 року таке поняття в називному відмінку вживається всього 4 рази та 194 рази в різних похідних від основного поняття варіаціях, що вказує на приділення більшої уваги з боку розробників Кодексу до шуканого нами поняття.

Проект Кодексу є більш прогресивним в питанні конкретизації поняття «зброя», оскільки ми бачимо доволі містке та конкретизоване визначення як основного поняття, так і деяких видів зброї, які наведені в «Глосарії».

Можливо воно є занадто широким та у зв'язку з цим не досконалим, оскільки виникає логічне питання стосовно того, чи повинен предмет поєднувати в собі всі три ознаки, які вказані в проекті КК одночасно або мати хоча б одну з них для можливості бути ідентифікованим як зброя? Ми вважаємо що достатнім є відповідність певного предмету хоча б одній з наведених ознак. Разом з тим відкриті до обговорення такої точки зору.

Варто зауважити, що досліджуване поняття є досить динамічним. Наприклад, в проекті КК зовсім нещодавно третя ознака зброї включала до ознаки саме вогнепальної зброї і таку характеристику як вага кулі чи снаряду. Було вказано що останній повинен бути вагою понад 1 грам.

Також в попередніх редакціях проекту КК було деталізовано поняття холодної та металюї зброї. Зазначалося, що холодна зброя – предмет, спеціально виготовлений для спричинення тілесних ушкоджень і призначений для нападу чи активного захисту в рукопашному бою, який приводиться у дію м'язовою силою людини при безпосередньому контакті з іншою особою, включаючи ріжуче чи колюче знаряддя з довжиною леза понад 8 см та товщиною леза біля руків'я понад 4 мм (зокрема шабля, меч, штик, кинджал, ніж) та ударне чи роздроблююче знаряддя (кастет, нунчаки, булава тощо). Метальна зброя – це зброя яка здатна вражати на відстані, без безпосереднього контакту з іншою особою та заснована на використанні м'язової сили людини, пружних властивостей металу, дерева, пластику або енергії скручених волокон, що забезпечує кінетичну енергію на момент вильоту кулі, металюого снаряду, стріли 10 Дж і більше (лук, арбалет, металюний спис, праща, бумеранг та

подібні знаряддя).

Порівнюючи визначення холодної зброї, яке на даний час наведене в Інструкції № 622, з визначенням яке було раніше включено до тексту проєкту Кодексу, можна прийти до висновку, що останнє було більш передовим, оскільки включало в себе більш конкретні характеристики за якими певний предмет міг бути ідентифікованим саме як холодна зброя без зайвого витрачання часу для проведення певних експертиз. Ми вважаємо що вилучення цих визначень з тексту проєкту КК є безпідставним.

До однієї з притаманних ознак зброї також було віднесено бойову отруйну речовину; пристрій, вражаюча дія якого базується на використанні фізичних факторів (електромагнітного випромінювання, ультра- чи інфразвуку, лазерного проміння, плазми, радіаційного або теплового випромінювання), дії хімічних речовин чи біологічних агентів.

Станом на **14 жовтня 2023** року текст проєкту не містить таких ознак та має більш лаконічне визначення, що свідчить про динамічний процес його формування та про ведення дискусій з приводу такої дефініції.

Не заперечуючи вагомість та значимість проведення криміналістичних експертиз зброї, все ж таки вважаємо, що можливо за наявності чіткого та детального, а можливо навіть і об'ємного поняття наприклад холодної зброї, виключалося б зайве витрачання процесуального часу для установлення належності до такого виду зброї виробів колючої, ріжучої, рублячої, ударно-роздроблюючої дії, визначення типу, виду, зразка (для виробів промислового виробництва) холодної зброї або конструктивно подібного до неї виробу тощо.

Наприклад з Виписки із висновку експертного дослідження № 7265 від 15 листопада 2014 року Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. проф. М. С. Бокаріуса з'ясовано, що представлена на дослідження телескопічна дубінка «Uy hiroaki» виробництва Гонконг по криміналістичній класифікації до категорії холодної зброї не відноситься.

Тобто не завжди предмет, який буде відігравати в тій чи іншій ситуації роль будь-якого виду зброї, за криміналістичними ознаками здобуде своє

визначення з посиланням на конкретний вид зброї. Очевидним є те, що телескопічна дубінка має властивості холодної зброї, проте за певними криміналістичними ознаками не є холодною зброєю. А отже твердження про те, що розробку узагальненого поняття «зброя» необхідно здійснювати з опором на криміналістку не витримує обґрунтування.

Таким чином проєкт Кодексу, наводячи в своїх положеннях визначення зброї та деяких її видів, на нашу думку фактично унормовує в собі всі положення, які має містити спеціальний закон про обіг зброї. Тим не менше вважаємо, що це прогресивний крок, який може дати певний плюс в динаміці визначення засобів вчинення певного злочину. Тому, в залежності від того, який із законопроєктів швидше отримає схвальну кількість голосів народних обранців, наведення шуканої дефініції та окремих її видів не є принциповим саме в законі про кримінальну відповідальність.

У разі ухвалення відповідного спеціального закону про обіг зброї та у випадку врегулювання в ньому всіх питань щодо визначення основного та похідних визначень, вважаємо буде достатнім обмежитися нормативним визначенням в одному з нормативно-правових актів таких дефініції задля виключення варіанту перенавантаження національного законодавства повторюваними нормами.

Перейдемо до більш детального порівняння чинних норм кримінального права в частині розкриття та вживаності поняття «зброя» з тими, що на даний час є лише запроєктованими.

На даний час проєкт Кодексу у частині 6 статті 2.9.2 містить положення, згідно якого не є перевищенням меж правомірного захисту спричинення будь-якої шкоди особі, яка вчиняє протиправне посягання, у випадках, якщо особа: 1) здійснювала захист від протиправного посягання особи, яка застосувала зброю, небезпечний предмет (пункт 31 частини 2 статті 1.4.1 цього Кодексу чи інший предмет, який має властивості зброї або небезпечного предмета, 2) здійснювала захист від нападу двох чи більше осіб, 3) припиняла протиправне вторгнення у житло чи інше володіння або 4) здійснювала захист від

згвалтування.

Таким чином ми спостерігаємо за тим, як звичне для чинного КК поняття «необхідна оборона» трансформувалося в «правомірний захист». До речі, проєкт не конкретизує наслідки дотримання меж правомірного захисту на відміну від чинного закону про кримінальну відповідальність, який чітко зазначає, що такі дії, які не є перевищенням меж необхідної оборони не мають наслідком кримінальну відповідальність.

Тому у нас виникає слушна пропозиція доповнити статтю 2.9.2 проєкту КК посиланням на те, які саме наслідки будуть наставати для особи, яка вчиняє правомірний захист. Логічним було б передбачити, що правомірний захист не тягне за собою кримінальну відповідність.

У чинній редакції Кодексу, на відміну від його проєкту, норми про необхідну оборону містять посилання на те, що особа, яка захищається від нападу чи протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, має право на застосування зброї, і не лише її. В той же час в проєкті КК не вказано, що саме може застосовувати особа, яка захищається, чим саме вона має право завдати будь-яку шкоду особі, яка вчиняє протиправне посягання. Вважаємо, що таку прогалину також слід усунути та доповнити положеннями про те, що особа, яка здійснює правомірний захист має право застосовувати як зброю, так і будь-які інші засоби за допомогою яких вона захищається.

Тобто, якщо чинна редакція Кодексу говорить як про те, що уявна жертва має право застосувати зброю або будь-які інші засоби чи предмети для захисту від нападу теж у свою чергу озброєної особи або нападу групи осіб, то проєкт КК деталізує лише предметність оснащення нападників – зброя, небезпечний предмет чи інший предмет, який має властивості зброї або небезпечного предмета. Визначення останнього наведено в пункті 31 частини 2 статті 1.4.1 проєкту Кодексу. Не відомо з якої причини проєкт не приділив уваги тому, чим саме може бути озброєна уявна жертва та чи має вона взагалі право на таке озброєння.

Згідно вказаного пункту проєкту КК, а) токсична, вибухова, окислювальна, горюча речовина чи речовина біологічного походження, біологічний агент (біохімічний, мікробіологічний, біотехнологічний препарат, патогенний для людей чи тварин мікроорганізм, озоноруйнівна речовина тощо), які або сукупність яких становлять реальну небезпеку для життя і здоров'я людей, довкілля, матеріальних чи культурних цінностей, або б) пристрій, що містить таку речовину, агент чи препарат.

У тексті чинного Кодексу на одному рівні зі зброєю під час вчинення дій з необхідної оборони зазначені будь-які інші засоби чи предмети для захисту. На жаль конкретизація ознак таких засобів чи предметів в Кодексі не наведена. Лише зазначено, що такі предмети можуть застосовуватися у випадку захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення. Таким чином надано ознаки не самих засобів та предметів, а лише їх функціоналу та меті застосування.

Порівнюючи редакції статей чинного та запроєктованого закону про кримінальну відповідальність з'ясовано, що діючий закон прирівнює до зброї будь-які засоби чи предмети, які використовуються для захисту. Уявімо собі, що особа застосувала скляну пляшку або навіть так звану «розочку» під час свого захисту і завдала нею тяжкі тілесні ушкодження нападнику. В такому разі її дії будуть визнані необхідною обороною та не потягнуть за собою кримінальної відповідальності.

На нашу думку в цій частині проєкт КК потребує доопрацювання розробниками на предмет доцільності конкретизації предметів чи засобів, які може застосувати та особа, яка захищається з одночасним зазначенням наслідків таких дій. Тягнуть за собою чи ні вони кримінальну відповідальність.

Нами з'ясовано, що проєкт розрізняє зброю та небезпечні предмети, а також інший предмет, який має властивості зброї або небезпечного предмета, які за своєю суттю однаково становлять реальну небезпеку для життя і здоров'я людей, довкілля, матеріальних чи культурних цінностей.

Тобто в проєкті не деталізовано що саме може застосовуватися під час захисту з боку уявної жертви. Разом з тим наведено більш розгорнутий перелік засобів, які можуть бути використані нападником під час нападу.

Значить, якщо на даний час закон про кримінальну відповідальність фактично зрівнює становище як нападника, так і уявної жертви наділяючи її правом застосувати зброю під час здійснення необхідної оборони, то проєкт в цій частині, на нашу думку потребує доопрацювання. На даний час відкритим залишається питання в частині правомірності застосування зброї уявною жертвою в контексті проєкту, оскільки він наділяє зброєю, небезпечним предметом чи іншим предметом, який має властивості зброї або небезпечного предмета лише нападника. Вважаємо, що в цій частині проєкт слід доповнити положенням, згідно якого є не перевищенням меж правомірного захисту спричинення будь-якої шкоди особі, яка вчиняє протиправне посягання, у випадках, якщо особа застосувала зброю, небезпечний предмет чи інший предмет, який має властивості зброї або небезпечного предмета. Тобто прирівняти як озброєність нападника, так і уявної жертви.

На даний час проєкт КК є частково таким, що належним чином регламентує положення про правомірний захист, оскільки з одного боку повністю відсутня характеристика в частині озброєння уявної жертви та досить детально розкрито поняття озброєності нападника. Проєкт містить більш точні визначення іншого предмета, оскільки вказано про те, що він повинен перш за все мати властивості зброї або небезпечного предмета. Визначення останнього також наведено в проєкті.

Наводячи свої міркування з приводу тексту проєкту КК, хочемо звернути увагу також на слушні зауваження з боку експертної групи, яка з 01 по 07 березня 2023 року на виконання доручення голови Робочої групи з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України (далі – робоча група) Ю. Бауліна та координатором групи О. Дудоровим, готувала єдиний від експертів висновок на проєкт. Під час підготовки висновку бралась до уваги сфера наукових інтересів кожного з

експертів. Група експертів намагалась максимально якісно виконати покладене договірне зобов'язання – оцінити текст проєкту. Своє основне завдання учасники експертної групи вбачали у наданні допомоги розробникам проєкту шляхом висловлення критики. Наскільки вона є аргументованою, переконливою, конструктивною – судити доведеться не авторам цього висновку. Такий підхід національних експертів може розглядатись як відповідь на звернення самої робочої групи, зацікавленої «в отриманні не стільки схвальних відгуків, скільки зауважень до проєкту, в яких зверталась би увага на допущені помилки і суперечності в тексті проєкту КК, а також конкретних пропозицій щодо формулювання тих чи інших положень проєкту КК» (М. Хавронюк, 2021) [115].

Тому наводимо в своїй роботі слушні зауваження Робочої групи саме в площині використання терміну «зброя» в проєкті КК, а вірніше в площині вживаності похідних від нього понять.

Ми поділяємо спільну з членами Робочої групи думку про те, що з огляду на відсутність специфічного для Книги дев'ятої визначення поняття «зброя», слід послуговуватися наведеним у загальному «Глосарії» (стаття 1.4.1). Останній розрізняє зброю та вибухові пристрої. Визнаючи підвищену суспільну небезпеку відповідних діянь, вчинених із застосуванням зброї, водночас вважаємо, що суспільна небезпека згаданих деліктів не меншою мірою підвищується і у випадку їх вчинення принаймні із застосуванням вибухових пристроїв [с. 565, 115]. У проєкті відсутня дефініція небезпечного предмета чи іншого предмета, який має властивості зброї, що не відповідає принципу юридичної визначеності та ускладнить правозастосування [с. 132, 115].

Разом з тим, члени Робочої групи зауважили, що терміни, вжиті у розділі 7.3 проєкту нерідко використовуються під час проведення судових експертиз. Тому кожне слово тут має неабияке значення. Важливим є і питання, чи варто відповідні поняття визначати саме в КК, адже йдеться про питання регулятивного законодавства. У дефініціях, вжитих у цій статті, слід враховувати положення ДСТУ щодо зброї і методик проведення експертиз [с.

484-486,115].

В цій частині критики проєкту КК дозволимо собі не погодитися з такою точкою зору, оскільки сфера застосування наприклад ДСТУ 7718:2015 «Зброя спортивна та мисливська. Рушниці спортивні та мисливські гладко ствольні. Загальні технічні вимоги» поширюється на спортивні та мисливські гладкоствольні рушниці (далі - рушниці). Цей стандарт установлює вимоги до спортивних рушниць 12-го калібру, призначених для стрільби дробом на траншейному і круглому стендах по рухомих мішенях, і до мисливських рушниць 12-го, 16-го, 20-го, 24-го, 28-го, 32-го та 410-го калібрів, призначених для стрільби на полюванні й для аматорської стрільби. Стандарт поширюється також на: основні деталі гладкоствольної зброї, що приймають під час пострілу найбільші навантаження (стволи, замки, ствольні коробки, механізми замикання), якщо їх збирають у зброї без усякого припасовування і не випробовують у зібраному вигляді; змінні стволи, які не мають власної системи замикання і призначені для стрільби патронами, що розвивають тиск газів у каналі ствола не більше ніж 200 МПа; зброю, виготовлену переробленням зі зброї військового призначення; рушниці іноземного виробництва, ввезені для реалізації на територію України, в частині вимог щодо безпеки. Стандарт не поширюється на рушниці з електронними та електромагнітними пристроями в ударно-спусковому механізмі [117].

Тобто сфера застосування вказаного стандарту досить вузька з огляду на регулювання лише певного виду зброї.

Наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 01 лютого 2005 року № 28, який втратив чинність на підставі Наказу Міністерства економічного розвитку і торгівлі № 93 від 26 січня 2018 року [118] було затверджено Перелік продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні. До такого переліку було включено Стандарти організації України, які містили загальні технічні вимоги до зброї пневматичної, конструктивно схожих з нею виробів та куль для них, зброї стрілецької нейтралізованої, пістолетів, револьверів та інших короткоствольних

пристроїв не смертальної дії, пістолетів та револьверів під патрон флора, пістолетів та револьверів стартових, зброї стрілецької вихолощеної.

Ознайомившись з текстами кожного з вказаних Стандартів організації України було з'ясовано, що жоден з них не містив визначення «зброя», хоча детально регламентував загальні технічні умови, що поширюються наприклад на всі види револьверів, пістолетів та інших короткоствольних пристроїв, призначених для стрільби патронами, які споряджені еластичними металевими снарядами не смертальної дії, газових пістолетів та револьверів, призначених для стрільби газовими або холостими патронами, а також таких, що також мають можливість стрільби патронами, спорядженими еластичними снарядами не смертальної дії (далі - зброя), а також для запуску сигнальних ракет за допомогою спеціальних насадок, які відповідно до чинного законодавства України виготовлятимуться в Україні або ввозитимуться на її територію з моменту набуття чинності цим стандартом.

Разом з тим, лише Стандарт 78-19-001:2007, який містить в собі загальні технічні умови щодо пістолетів, револьверів та інших короткоствольних пристроїв не смертальної дії зазначає, що зброя – це спеціально виготовлені пристрої, які призначені для неодноразового ураження (знищення, ушкодження) цілей у збройній боротьбі, полюванні, спорті та для самооборони (далі – «для ураження цілей»).

Таке визначення до речі є лаконічним і більш менш повним, яке на нашу думку відображає всі властивості, притаманні зброї будь-якого виду.

Наприклад, в пункті 2 статті 7.3.1 проекту КК вказано на те, що гладкоствольна мисливська зброя призначена для здійснення одного пострілу за одне натискання спускового гачка. Насправді її призначення – не здійснення одного пострілу. Сама назва вказує на те, що ця зброя призначена щонайменше для полювання. Зазначена дефініція не повною мірою враховує реальність сьогодення. На сьогодні існує багатоцільова зброя, яка прирівнюється до гладкоствольної мисливської зброї. Відповідно до дефініції, наведеної у пункті 2, багатоцільова зброя (для мисливства, спорту, охорони житла; може мати

декілька стволів – короткий, середній, довгий; здійснювати 2 і більше пострілів за одне натискання) не охоплюється пропонуваним визначенням. У дефініції, наданій у пункті 3, згадується про зброю, однак визначення поняття «зброя» не надається. Одночасне вживання в окремих дефініціях, що містяться у цій статті, термінів «ліцензія» і «дозвіл» видається некоректним, адже ліцензія і є дозволом. Не зовсім зрозуміло, чому в дефініції незаконного зберігання зброї, її складових частин і компонентів чи боєприпасів, вибухового пристрою (пункт 3) до цього діяння не відносять володіння цими предметами із простроченням дії ліцензії (дозволу). Термін «вибухівка» – це, умовно кажучи, жаргонний (військовий) термін. Він не застосовується в експертних методиках. Краще писати про вибухову речовину. Чи є потреба загалом виділяти підпункт «г» пункт 4 цієї статті? Створення вибухового пристрою чи боєприпасу з компонентів, які не є вибухівкою, але внаслідок їх з'єднання набувають здатності до вибуху, буде незаконним тому, що воно здійснюється без дозволу. Якщо автори проекту мають на меті конкретизувати різні варіанти незаконного виготовлення, то слід звернути увагу і на те, що вони не виокремили варіант, коли один вибуховий пристрій (більш потужний) виготовляють з іншого (менш потужного), а також варіант виготовлення зброї з компонентів, які дозволені до легального обігу. Дефініція, наведена у пункті 6, має недоліки. Віднесення ракетниці, стартового, будівельного, газового пістолета до пристрою, пристосованого для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, є сумнівним. Навряд чи скоби чи дюбель-цвяхи, які використовують у будівельному пістолеті, можна віднести до металевих снарядів. Газовий пістолет призначений для стрільби газовими чи холостими патронами. Чи можна хімічну речовину в газовій формі назвати металевим снарядом? Холостий набій призначений для створення звукового та світлового ефекту стрільби і не містить кулі. Що тут буде металевим снарядом? Звук? Стартовий пістолет також має холостий патрон. Принаймні словосполучення «ракетниці, стартового, будівельного, газового пістолета тощо» варто навести через кому, а

не в дужках. У дефініції незаконного ремонту зброї, боєприпасів, вибухового пристрою (пункт 7) йдеться про те, що внаслідок відповідних дій зброя, боєприпас чи вибуховий пристрій стають придатними або більш ефективними для використання за цільовим призначенням. У цьому випадку, як видається, ремонт трансформується у перероблення. Дефініція складової частини (компонента) вогнепальної зброї (пункт 8) має недоліки. Як видається, до складників вогнепальної зброї слід віднести лише основні з них, які перелічені у цьому визначенні. Водночас конструкція «у тому числі» не просто не характерна для української мови, а й зайва у цій дефініції. Адже виходить, що особа, яка, володіючи курком чи спусковим гачком (використовує його як брелок), продасть його, вчинить злочин 3-го ступеня (стаття 7.3.5.). Недолік дефініції травматичного засобу (пункт 9) полягає у поєднанні в ній засобів з різним правовим режимом (наприклад, травматичний пістолет не дозволений цивільній особі, а на газовий вона може отримати дозвіл) [с. 484-486,115].

У проєкті не надається визначення переносної вогнепальної ствольної зброї.

У ДСТУ немає такої зброї, є лише її різновиди, наприклад, ручна стрілецька вогнепальна зброя. У цій же статті зазначається не лише про переносну вогнепальну ствольну зброю, а й просто про зброю. Незрозуміло, які види зброї охоплюються цим терміном. Мисливська зброя – це теж зброя. У чинному КК є застереження – «крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї».

Розробники проєкту йдуть іншим шляхом: вони виокремлюють діяння, що стосуються незаконного обігу мисливської зброї, в окремий склад проступку (стаття 7.3.12). Якщо у статті 7.3.4 йдеться не про будь-яку зброю, а лише вогнепальну, то чому про це прямо не зазначено? Виходячи з потенційного рівня шкідливості, незаконне виготовлення складових частин і компонентів зброї з метою збуту має передбачати настання кримінальної відповідальності на одному рівні з їх переміщенням через митний кордон. А якщо йдеться про зберігання цих предметів з метою збуту? Отже, коло діянь у цьому разі

потребує розширення й узгодження із суміжними статтями. Треба звернути увагу і на те, що в зазначеній статті йдеться про складову частину (компонент) зброї, а пункт 8 статті 7.3.1 передбачає поняття складової частини (компоненту) лише вогнепальної зброї. Через це постає, наприклад, питання, чи охоплює стаття 7.3.5 дії щодо компонентів холодної зброї? [с. 487,115].

Стаття 9.7.3, яка має назву - ознаки, що підвищують тяжкість злочину на один ступінь. У пункті 1 цієї статті йдеться про вчинення опору поліцейському або військовослужбовцеві Національної гвардії України чи Державної прикордонної служби України під час виконання ним службових обов'язків з охорони громадського порядку чи державного кордону, або члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону під час їхньої законної діяльності в публічних інтересах. Пункт 4 передбачає таку

«кваліфікуючу» ознаку опору, насильства, а також захоплення публічної будівлі та споруди, як їх вчинення із застосуванням зброї. З огляду на відсутність специфічного для розділу 9.7 визначення поняття «зброя», слід послуговуватися тим, що наведений в загальному «Глосарії» (стаття 1.4.1). Оскільки останній розрізняє зброю і вибухові пристрої, доцільно у пункті 4 статті 9.7.3 передбачати збільшення ступеня тяжкості злочину й у випадку застосування вибухових пристроїв [с. 616-617,115].

У контексті системи Особливої частини проекту КК не виглядає вдалим (зокрема, з точки зору зручності для правозастосовувача) розміщення «Глосарію», терміни якого розраховані на всі розділи Книги десятої, на початку одного з розділів цієї Книги. Логіка системного викладення була б дотримана, якби спільні для всіх розділів терміни були винесені перед усіма цими розділами. Так, термін «озброєння» (пункт 8) пропонується вживати в значенні всіх видів військової зброї та засобів, що забезпечують її застосування. Однак використовується цей термін, крім самого пункту 8, лише в пункті 6 «Глосарію», який вказує на те, що під «засобами ведення бою» слід розуміти озброєння, військову техніку та укріплення. Виходить, що цей термін визначається в «глосарії» для того, щоб надати значення іншому терміну в

тому ж таки «глосарії». За таких обставин доцільно при розкритті поняття «засоби ведення бою» надати визначення озброєнню, перерахувавши всі можливі типи (види) зброї згідно з прийнятою класифікацією [с. 635-636, 115].

Пункт 2 статті 10.1.3, який містить ознаки, що підвищують тяжкість злочину на один ступінь передбачає кваліфікуючу ознаку опору, насильства, примушування і погрози – вчинення їх із застосуванням зброї або небезпечного предмету. З огляду на відсутність специфічного для Книги десятої визначення поняття «зброя», слід послуговуватися тим, що наведений в загальному «Глосарії» (стаття 1.4.1). Останній розрізняє зброю та вибухові пристрої. Зважаючи на їх нетотожність, доцільно було б передбачати у пункті 2 обтяження і у випадку застосування вибухових пристроїв. [с. 639, 115].

Пункт 4 статті 10.5.2, яка має назву - ознаки, що підвищують тяжкість злочину на один ступінь передбачає кваліфікуючу ознаку насильства щодо підлеглого – вчинення його із застосуванням зброї або небезпечного предмету. З огляду на відсутність специфічного для Книги десятої визначення поняття «зброя», слід послуговуватися тим, що наведено в загальному «Глосарії» (стаття 1.4.1). Останній, як вже зазначалось, розрізняє зброю і вибухові пристрої. Зважаючи на це, доцільно передбачати обтяження і за поєднання вчинення вказаного злочину із застосуванням вибухових пристроїв. [с. 654, 115].

Члени Робочої групи слушно зауважують на тому, що поняття «зброя» відсутнє в тексті кодексу, однак дуже його потребує. Вказану точку зору ми цілком підтримуємо. Також з тексту проєкту КК слідує, що застосування зброї підвищує тяжкість злочину на один ступінь. В чинному КК перелік обставин, які обтяжують покарання наведений у статті 67 та є вичерпним. У свою чергу питання про те, чи є застосування зброї під час вчинення того чи іншого кримінального правопорушення обставиною, яка обтяжує покарання або підвищує ступінь його тяжкості є досить цікавим.

У пункті «с» § 3592 Розділу 18 Зводу законів США встановлені обтяжуючі обставини, які мають враховуватися у випадку вчинення вбивства: 1) смерть

при вчиненні іншого злочину; 2) супроводжується осудженням за насильницький злочин, під час якого використовувалась вогнепальна зброя; 3) супроводжується осудженням за посягання, за яке передбачається смертна кара чи довічне позбавлення волі (федеральним законом чи за законом будь-якого штату); 4) супроводжується осудженням за інші небезпечні посягання; 5) створення серйозної загрози для життя інших людей; 6) жахливим, жорстоким чи способом збочення вчинений злочин; 7) сприяння вчинення злочину за винагороду; 8) матеріальна вигода; 9) суттєве планування; 10) осудження за два наркотичні злочини; 11) слабкість постраждалого (через вік та неповноцінність); 12) осудження за небезпечні федеральні наркотичні злочини; 13) продовжуваний злочин за зґвалтування чи педофілію; 14) вчинення декількох убивств чи замах на вбивство²⁰⁸. Подібні положення містилися і в пункті «d» за посягання, що пов'язані з наркотиками [116].

Деякі Кримінальні кодекси зарубіжних держав містять переліки особливо обтяжуючих обставин.

Розділ 3 Кримінального кодексу Франції «Визначення деяких обставин, що тягнуть посилення покарання» виділяє серед таких обтяжуючих покарання обставини і використання зброї, яка становить будь-який предмет, який спеціально створений для спричинення вбивства чи поранень [116].

Пункт 12 частини 1 статті 67 Кримінального кодексу містить положення про те, що однією з обставин, яка обтяжує покарання є вчинення злочину загально-небезпечним способом [2].

Що саме слід відносити до такого способу, залишається відкритим питанням, яке підлягає з'ясуванню за певних конкретних обставин. Тобто чинний закон про кримінальну відповідальність залишив вирішення цього питання на розсуд можливо судової практики, не конкретизувавши та не навівши вичерпний перелік предметів/засобів, застосування яких може бути кваліфіковане, як загально-небезпечне.

М. І. Бажанов зауважує, що вчинення злочину загально-небезпечним способом, як обставина, яка обтяжує покарання, розуміє такий спосіб дій

винної особи, який приховує в собі небезпеку для життя багатьох людей чи багатьох об'єктів. Це є вчинення злочину шляхом підпалу, вибуху, затоплення, розповсюдження епідемії чи епізоотії, шляхом хаотичної стрільби у натовп, використання особливо небезпечної зброї чи речовин із великою розривною здатністю й ін. В разі цього зазначена обставина, яка обтяжує покарання, буде мати місце не залежно від того, настали чи не настали у результаті вчинення злочину тяжкі наслідки; важливим є лише те, що винна особа усвідомлювала, що спосіб діяння, який він використовує, є загально-небезпечним. Віднесення цієї обставини до такої, яка обтяжує покарання зумовлено тим, що при вчиненні таким способом конкретних злочинів значно підвищує їх суспільну небезпеку внаслідок того, що під небезпеку підпадає не один, а декілька об'єктів кримінально-правової охорони. Важливість впливу на ступінь суспільної небезпеки вчиненого та особи винного, типовість способу для більшості видів злочинів обумовило виділення її як обставини, яка обтяжує покарання. З суб'єктивного боку зазначена обставина, яка обтяжує покарання передбачає усвідомлення того, що: а) використовуються засоби, які мають якості великої руйнівної та уражувальної сили; б) застосування цих засобів у обстановці спричинення шкоди не одному, а декільком суспільним інтересам, які охороняються кримінально-правовим законом. Усвідомлення винною особою небезпеки його поведінки для інших об'єктів може виявитися конкретно чи в загальній формі, тобто не обов'язково, щоб злочинець усвідомлював, наприклад, що вогонь розповсюдиться обов'язково на будинок сусіда, достатньо усвідомлення ним, що вогонь може розповсюдитися, здатен у таких умовах спричинити шкоду іншим об'єктам, які безпосередньо не є причетними до об'єкта посягання [116].

Особлива частина проекту КК побудована таким чином, що містить певний розділ з позначенням охоронюваного законом права, інтересу, об'єкту в якому окремо до кожного з кримінальних правопорушень наводить перелік обставин, які знижують або підвищують тяжкість злочину.

Оскільки ми з'ясували, що чинний Кодекс містить таку обставину, яка

обтяжує покарання, до якої можливо за певних обставин віднести і застосування зброї в контексті вчинення злочину загально-небезпечним способом, то розглянемо що з цього приводу думають розробники проєкту.

Книга 4 проєкту – Кримінальні правопорушення проти людини в пункті 6 статті 4.1.4 містить вказівку, що ознаками, які підвищують на один ступінь тяжкість злочинів, передбачених Розділом 4.1. – Злочини проти життя людини, є вчинення злочинів, передбачених статтями 4.1.5 (Вбивство), 4.1.7 (Доведення до самогубства), 4.1.9 (Доведення до спроби самогубства), 4.1.11 (Схилення до самогубства чи допомога у його здійсненні), 4.1.12 (Невдалі схиляння до самогубства чи допомога у його здійсненні), 4.1.13 (Спричинення загибелі плоду людини) із застосуванням зброї.

Також застосування зброї підвищує на один ступінь тяжкість злочинів, передбачених статтями 4.2.6 (Спричинення тяжкої шкоди здоров'ю), 4.2.7 (Спричинення значної шкоди здоров'ю), 4.2.8 (Спричинення істотної шкоди здоров'ю), 4.3.3 (Погроза спричиненням смерті чи тяжкої шкоди).

У Розділі 4.5 проєкту - Кримінальні правопорушення проти сексуальної свободи та сексуальної недоторканості людини зазначено, що також на один ступінь підвищує тяжкість злочинів застосування зброї у випадку вчинення таких злочинів як: Зґвалтування (стаття 4.5.4), Дія сексуального характеру без сексуального проникнення (атстаття 4.5.5), Примушування до дії сексуального характеру з третьою особою стаття 4.5.6), Схиляння дитини віком від 14 до 18 років до дії сексуального характеру з третьою особою (стаття 4.5.7).

Також застосування зброї на один ступінь підвищує тяжкість злочину, відповідальність за вчинення якого передбачена статтею 4.9.4 - Захоплення, утримання або осквернення релігійної споруди чи святині.

У розділі 6.1 проєкту - Кримінальні правопорушення проти власності на речі, відповідно до положень статті 6.1.2. вказано, що застосування зброї, є ознакою, що підвищує тяжкість злочину на два ступеня при вчиненні таких злочинів, як викрадення чужої рухомої речі (стаття 6.1.4), Незаконне заволодіння чужою нерухомою річчю або правом на річ (стаття 6.1.5).

Пункт 4 статті 9.1.3 Розділу 9 проєкту КК – Злочини проти державної та національної безпеки України передбачає «кваліфікуючу» ознаку окремих злочинів проти державної безпеки – це вчинення їх із застосуванням зброї.

Ми вже зазначали, що члени робочої групи звертали увагу розробників проєкту КК на те, що з огляду на відсутність специфічного визначення поняття «зброя», слід користуватися наведеним у загальному «Глосарії» визначенням, яке в такому разі слід буде вважати універсальним для положень всього Кодексу.

Визнаючи підвищену суспільну небезпеку відповідних діянь, вчинених із застосуванням зброї, водночас вважаємо, що суспільна небезпека згаданих деліктів не меншою мірою підвищується і у випадку їх вчинення принаймні із застосуванням вибухових пристроїв. Стосовно ж застосовності цієї «кваліфікуючої» ознаки до окремих кримінальних правопорушень (передусім диверсії), то хотілося б звернути увагу на декілька дискусійних аспектів, пов'язаних із пропонованим підходом.

За даними Єдиного державного реєстру судових рішень за період з 01 січня 2023 року по 21 липня 2023 року було ухвалено 2 670 вироків за вчинення кримінальних правопорушень із застосуванням зброї.

Більшість вироків, якими особи засуджені за вчинення злочинів, передбачених статтями 115-121 КК, містить посилання на застосування холодної або вогнепальної зброї. Разом з тим непоодинокі випадки застосування злочинцями таких предметів, як розкладні та складні або туристичні ножі, ножі із дерев'яною рукояткою, виготовлені промисловим способом та які відносяться до виробів господарсько-побутового призначення і не є холодною зброєю. Також з аналізу вироків було з'ясовано, що аналогічні злочини були вчинені із застосуванням предметів, які мають гостру контактуючу слідоутворюючу поверхню, яким могло бути і лезо сокири.

Наприклад у вирокі Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області від 10 липня 2023 року у справі № 274/6231/22 вказано, що при проведенні судово-медичної експертизи у потерпілого були виявлені тілесні

ушкодження, характеристика яких дозволяє вважати, що останні виникли від дії тупої травмуючої контактуючої, слідоутворюючої поверхні, не залишивши в них яких-небудь специфічних та характерних ознак, що дозволяють ідентифікувати цю поверхню та могли виникнути при нанесенні ударів натуральною зброєю чоловіка, якою є кулаки, ноги взуті у взуття [8].

Отже судова практика визнає зброєю не лише засоби та певні предмети, а навіть виокремлює і натуральну зброю, якою може бути кулак, взута нога, тощо. Дійсно, взутою ногою злочинець може завдати більш тяжких тілесних ушкоджень, ніж босою. Про використання ножів та сокир звичайно немає жодних заперечень.

Вказане різноманіття засобів вчинення злочинів дозволяє говорити про те, що систематизація таких засобів та їх узагальнення, їх ідентифікація є важливими елементами під час кримінально-правового аналізу дій осіб, які їх вчинили. На нашу думку нормативно-правове закріплення поняття «зброя» саме в Загальній частині КК дозволить процесуально зекономити час на проведенні відповідних експертиз для вирішення питання про те, чи є той чи інший засіб/предмет зброєю. Звичайно, що ми не пропонуємо взагалі відмовитися від проведення експертизи зброї та слідів її використання. Проте закріплення в законі про кримінальну відповідальність чіткого правового узагальнюючого поняття «зброя» полегшить питання правової кваліфікації.

Ми пропонуємо таке визначення включити до змісту саме Загальної частини КК, оскільки остання покликана встановлювати правила застосування закону про кримінальну відповідальність.

Вважаємо, що доцільним є внесення змін до статті 36 КК шляхом доповнення її приміткою, в якій слід навести визначення «зброя». Адже саме стаття 36 нормативно закріплює випадки відсутності кримінальної відповідальності як наслідок застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб.

Наведення в примітці визначення «зброя» надасть правникам можливість вірно кваліфікувати діяння як злочинців, так і умовних жертв, які перебувають

в стані необхідної оборони. Також дозволить відмежувати зброю, поняття про яку буде містити притаманні лише їй ознаки, від будь-яких інших засобів чи предметів, які використовувались для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб.

Застосування зброї під час вчинення будь-якого кримінального правопорушення ставить таке правопорушення на один щабель вище в сенсі суспільної небезпеки, оскільки застосування зброї в будь-якій сфері життя, це надзвичайна подія.

З 01 вересня 2001 року, тобто з дати набрання чинності КК, стаття 67, яка містить вичерпний перелік обставин, що обтяжують покарання, не доповнювалася новими обставинами аж до кінця 2017 року.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» статтю 67 КК вперше було доповнено переліком оновлених та навіть новими обставинами. Так, обтяжуючим покаранням стало вчинення злочину на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевої приналежності [9].

Хочемо звернути увагу на те, що в тексті КК цей пункт викладений дещо інакше, оскільки вказує на те, що вчинення не лише злочину, а взагалі кримінального правопорушення, тобто як злочину так і проступку за наведених обставин є обтяжуючою покарання обставиною.

Здавалося б, що парламентарі в чомусь помилися. Проте Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII, у пунктах 2-4, 6-9, 13 частини першої, у частинах другій і четвертій статті 67 слово «злочин» в усіх відмінках і числах було замінено словами «кримінальне правопорушення» у відповідному відмінку і числі [134].

Проте в пунктах 1, 5, 10, 11, 12 частини першої статті 67 КК залишилося

посилання на те, що обставини, які вказані саме в цих пунктах, є обтяжливими лише в разі вчинення злочину.

В. п. 7 Зауважень до вказаного проєкту було вказано, що зважаючи на законодавчий підхід запропонований проєктом, на нашу думку, обставини, що обтяжують покарання за вчинення кримінальних проступків, доцільно було б виділити в окрему статтю, оскільки не всі їх види, які передбачені в чинному Кримінальному кодексі України для злочинів (частина перша статті 67), підходять для кримінальних проступків, зокрема: тяжкі наслідки, завдані проступком (пункт 5), вчинення кримінального проступку з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій (пункт 11) тощо [135].

Розглянемо ситуацію за якої особа повторно вчиняє найрозповсюдженіше кримінальне правопорушення серед тих, що посягають проти життя та здоров'я це легке тілесне ушкодження, кримінальна відповідальність за що регулюється статтею 125 КК. Такий кримінальний проступок доволі часто вчиняється повторно, що не є його кваліфікуючою обставиною, а лише може обтяжувати покарання завзятому любителю припускатися бійки. Крім того, нерідко такі проступки вчиняються із застосуванням саме зброї, якою виступають предмети господарського вжитку: ножі, сокири, штакети або навіть пательні.

Проте після внесення змін до КК обтяження покарання в разі повторності вчинення такого кримінального правопорушення виключена, оскільки пункт перший частини 1 статті 67 КК говорить лише про повторність вчинення саме злочину.

Дозволимо собі не погодитися з таким станом речей та запропонувати змінити всі без виключення слова «злочин» в статі 67 КК на словосполучення «кримінальний проступок». Або підтримати пропозицію, висловлену в Зауваженнях щодо доповнення КК окремою статтею зі списком обставин, які будуть обтяжувати покарання при вчиненні лише проступків. Крім того, про те що вчинення навіть проступку із застосуванням зброї ми вже вилловлювали свою позицію. Тому список обставин, які обтяжують покарання при вчиненні

проступку вже має в собі два пункти: повторність та застосування зброї. Вважаємо що в цьому разі буде дотримано справедливий баланс в частині застосування правил про обтяжуючи покарання обставини.

Отже, вчинення кримінального правопорушення щодо особи похилого віку, особи з інвалідністю або особи, яка перебуває в безпорадному стані, або особи, яка страждає на психічний розлад, зокрема на недоумство, має вади розумового розвитку, а також вчинення кримінального правопорушення щодо малолітньої дитини або у присутності дитини, а також вчинення кримінального правопорушення щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах теж віднесено до обставин, які обтяжують покарання [10]. Тобто КК відносить до таких обставин саме надзвичайні події, що на нашу думку притаманно також і застосуванню зброї.

Під час включення до статті 67 вказаних обставин, законодавці керувалися тим, що внесення запропонованих змін до законодавчих актів України дозволить запровадити додаткові заходи, спрямовані на створення запобіжних, захисних та каральних кримінально-правових механізмів боротьби з різним формами насильства стосовно жінок, а також з домашнім насильством, чим буде забезпечено відповідність законодавства України сучасним європейським стандартам у цій сфері та нагальним потребам українського суспільства [11].

Значить відповідність законодавства України сучасним європейським стандартам та нагальним потребам українського суспільства є ще однією достатньою підставою для обґрунтування необхідності включення тієї чи іншої обставини до переліку таких, що обтяжують покарання. Звісно за умови, що така обставина повинна мати значний вплив на відповідальність та покарання і знаходитися поза колом типових обставин вчинення кримінальних правопорушень.

Ми пам'ятаємо, що обставини, які закріплені в статті 67 КК додатково характеризують особу обвинуваченого, що дозволяє суду індивідуалізувати покарання. Звичайно, що такі обставини мають специфіку не типовості, тобто

знаходяться поза межами типових обставин за яких вчиняється більшість злочинів, склади яких задекларовані в КК. В разі типовості такі обставини є такими, що кваліфікують той чи інший склад кримінального правопорушення.

Тобто у випадку, коли законодавець вбачає підвищену суспільну небезпеку кожного з певних ознак або обставин за яких вчиняється злочин, в такому разі ці ознаки набувають статусу обставин, що обтяжують покарання.

На нашу думку вчинення будь-якого кримінального правопорушення – проступку чи злочину із застосуванням зброї заслуговує на визнання вчиненого діяння таким, що вчинений з підвищеною суспільною небезпекою та є надзвичайною подією.

Обґрунтовуючи необхідність включення такої ознаки до обставин, що обтяжують покарання слід вказати на те, що така ознака вже передбачена в деяких складах кримінальних правопорушень в Особливій частині КК як кваліфікуюча. Так, частина 2 статті 146 передбачає кримінальну відповідальність у вигляді обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк за незаконне позбавлення волі або викрадення людини, вчинені зокрема із застосуванням зброї. Також важко уявити собі вчинення бандитизму без застосування зброї, оскільки саме ця ознака є вирішальною для кваліфікації дій за статтею 257 КК. Вчинення терористичного акту та незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами теж не можливо вчинити без зброї.

Масові заворушення, хуліганство, незаконне перетинання державного кордону, навіть перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу можуть вчинятися із застосуванням зброї. Що вже говорити про військові кримінальні правопорушення.

В той же час деякі з названих складів навіть не відносять застосування зброї до кваліфікуючих обставин. На нашу думку це стосується таких злочинів, які апріорі неможливо вчинити без застосування зброї. Наприклад, бандитизм або терористичний акт. Звичайно, що в таких випадках застосування зброї не може вважатися обставиною, яка обтяжує покарання, оскільки входить до

складу злочину.

Разом з тим, вчинення одного з найтяжчих злочинів проти здоров'я – завдання умисного тяжкого тілесного ушкодження, не кваліфіковане за такою ознакою як застосування зброї. Ми не погоджуємося з таким станом речей, оскільки вважаємо, що з огляду на змістовно-наповнену судову практику по даній категорії справ, остання свідчить про те, що тяжкі тілесні ушкодження завдаються різними способами. Велику роль відіграє спрямованість умислу обвинуваченого.

Тож вирoki свідчать про те, що від спрямованості умислу, дії обвинуваченого можуть бути перекваліфіковані на нетяжкий злочин – необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження. На наш погляд не можливо не погодитися з тим, що завдання удару під час бійки, від якого потерпілий отримує тяжкі травми не можна прирівняти за суспільною небезпекою до отримання таких ушкоджень від ножа чи пістолета.

Звичайно, що завдання тяжких тілесних ушкоджень (умисно чи з необережності) із застосуванням зброї безумовно має значущий вплив на відповідальність та покарання.

Тому, враховуючи що вчинення кримінального правопорушення із застосуванням зброї є надзвичайною подією, все ж таки не належить до категорії типових обставин їх вчинення та має значний вплив для призначення покарання, тому ми вважаємо, що пропозиція стосовно включення цієї обставини до статті 67 КК є обґрунтованою. Крім того, в такому разі національне законодавство наблизиться до сучасних європейських стандартів в питанні захисту прав та основоположних свобод.

Доволі цікаві правила призначення покарання за наявності обставин, які обтяжують покарання містяться у Зводі законів США. Останній не містить спеціальної статті, де б містився перелік обставин, які обтяжують покарання, а лише є вказівка враховувати їх у разі призначення покарання за деякі найнебезпечніші злочини, а також при ухваленні рішення про можливість призначення винному смертної кари. У § 3592 Керівництва «Пом'якшуючі та

обтяжуючі фактори, які повинні бути розглянуті при вирішенні питання про виправданість смертної кари», дані обставини діляться на три групи: а) обтяжуючі обставини; б) обтяжуючі обставини у випадку вчинення шпигунства та зради; в) обтяжуючі обставини у випадку вчинення вбивства. Так, у п. «b» § 3592 Зводу законів установлені обтяжуючі обставини, які мають враховуватися у випадку вчинення шпигунства та зради: «При вирішенні питання про виправдання винесення смертної кари за будь-яке посягання, що описане в § 3591 (a) (1), журі, а в разі його відсутності, суд повинен розглянути кожен з наступних обтяжуючих факторів, на які звертається увага, та визначити які з них є наявними: 1) вчинення раніше актів шпигунства чи зради; 2) серйозна загроза національній безпеці; 3) серйозна загроза життю людини». У п. «c» § 3592 Розділу 18 Зводу законів США встановлені обтяжуючі обставини, які мають враховуватися у випадку вчинення вбивства: 1) смерть при вчиненні іншого злочину; 2) супроводжується осудженням за насильницький злочин, під час якого використовувалась вогнепальна зброя; 3) супроводжується осудженням за посягання, за яке передбачається смертна кара чи довічне позбавлення волі (федеральним законом чи за законом будь-якого штату); 4) супроводжується осудженням за інші небезпечні посягання; 5) створення серйозної загрози для життя інших людей; 6) жахливим, жорстоким чи способом збочення вчинений злочин; 7) сприяння вчинення злочину за винагороду; 8) матеріальна вигода; 9) суттєве планування; 10) осудження за два наркотичні злочини; 11) слабкість постраждалого (через вік та неповноцінність); 12) осудження за небезпечні федеральні наркотичні злочини; 13) продовжуваний злочин за зґвалтування чи педофілію; 14) вчинення декількох убивств чи замах на вбивство. Подібні положення містилися і в п. «d» за посягання, що пов'язані з наркотиками. Отож Звід законів США не містив окремого переліку обставин, які обтяжують покарання, як це зроблено в українському кримінальному законодавстві, але незважаючи на це, в кримінальному законодавстві США містяться декілька доволі об'ємних переліків обставин, які суд враховує при призначенні покарання та такі, що

суттєво впливають на міру кримінальної відповідальності [119]. Доцільно також зазначити, що низка зарубіжних держав, незважаючи на наявність чи відсутність у КК переліку обставин, які обтяжують покарання, все ж містять правила обрахування та встановлюють межі за наявності у вчиненому злочині досліджуваних обставин. Так, у ст. 54 КК Республіки Болгарія чітко вказано: пом'якшуючі вину обставини обумовлюють призначення більш м'якого покарання, а обтяжуючі – більш тяжкого [120]. У КК Швейцарії обов'язкове посилення покарання є можливим лише у випадках так званих «пенітенціарного рецидиву» і «сукупності злочинних діянь чи санкцій кримінально-правових норм» [121]. Так, у КК Республіки Аргентина у ст. 41 вказана лише одна обставина, яка обтяжує покарання, але при цьому визначається розмір на який посилюється покарання за наявності такої: якщо під час вчинення будь-якого злочину, який передбачений даним кодексом, були застосовані сила чи залякування з використанням вогнепальної зброї, то верхня та нижня межі шкали покарань, які призначаються за вчинений злочин, збільшуються на одну третину, не перевищуючи, однак, максимального терміну, який встановлений законом для покарань даного виду. При цьому зазначена обставина повторно не враховується, якщо вона передбачена відповідною статтею як ознака складу злочину чи є кваліфікуючою ознакою злочину [122].

З даного аналізу ми прослідковуємо, що вчинення кримінального правопорушення зі застосуванням зокрема вогнепальної зброї, є обставиною яка обтяжує покарання в раді європейських країн та в США.

Також слід зазначити, що деякі КК зарубіжних держав містять переліки особливо обтяжуючих обставин. Зокрема КК Австралії 1995 року до них відносять такі, як: 1) повторність, сукупність, рецидив і «вчинення злочинного діяння протягом тривалого часу»; 2) схиляння іншої особи до вчинення злочинного діяння; 3) провідна роль особи чи її ініціатива у його вчиненні; 4) особа діяла, керуючись расистськими, націоналістичними чи іншими особливо нерозсудливими мотивами; 5) діяла підло, жорстоко чи зі знущанням до

потерпілої особи; б) при вчиненні діяння використовувала неспроможність потерпілої особи чинити опір чи її безпорадний стан [123]. У КК Королівства Швеції, який діє з 1962 року вказані обтяжуючі обставини, які визначають кримінальну значущість і «повинні особливо враховуватися на доповнення до тих, що застосовуються за кожен злочин і кожен тип злочинів»: намагання обвинуваченого заподіяти більш тяжкі наслідки, ніж ті, що фактично заподіяні; зловживання своїм станом, довірчим чи відповідальним становищем [124]. Розділ 3 КК Франції «Визначення деяких обставин, що тягнуть посилення покарання» виділяє такі обтяжуючі покарання обставини: а) організовану банду, яку утворює будь-яка сформована група чи будь-яка змова, яка направлена на підготовку на один чи декілька злочинних діянь, якщо така підготовка характеризується одним чи декількома об'єктивними діями; б) попередній умисел – умисел, який сформувався до вчинення визначеного злочину чи проступку; в) проникнення полягає у зламуванні, пошкодженні чи розвалюванні будь-якого засобу чи будь-якого виду огорожі, яка замикається. До такої обставини, КК Франції прирівнює використання підроблених чи незаконно отриманих ключів, а також будь-який інструмент, який застосовується обманним шляхом для приведення у дію будь-якого замкненого засобу без його злому чи пошкодження; г) проникнення утворюють дії з метою знаходження у будь-якому місці чи через огорожу, чи через отвір, які не є призначеними для входу; д) використання зброї, яка становить будь-який предмет, який спеціально створений для спричинення вбивства чи поранень [125].

Насильство із застосуванням зброї згідно КК Франції визнається кримінальним злочином. Однак інтерес тут викликає поняття зброї, яке часто зустрічається, але яке нелегко зрозуміти загальною мовою. Для багатьох людей зброєю часто вважається вогнепальна або холодна зброя (ніж, сокира, пила тощо). Але кримінальне законодавство будь-якої країни значно ширше у своєму понятті насильства із застосуванням зброї.

Насильство із застосуванням зброї є, перш за все, обставиною, що обтяжує

покарання, для всіх проступків і злочинів, пов'язаних із фізичним насильством. Стаття 132-75 КК Франції більш точно визначає, що є зброєю у кримінальному праві Франції. Дуже швидко прочитавши це, стає очевидним, що мова йде не лише про вогнепальну зброю. Будь-який предмет, призначений для вбивства або поранення, вважається зброєю. Але є предмети, які не призначені для вбивства чи поранення, але які, тим не менш, досягають того самого результату (наприклад, простий кухонний ніж). У статті продовжується уточнення у випадку з ножем, наприклад, що предмет, який може становити небезпеку для людей, прирівнюється до зброї, коли він використовується для «вбивства, поранення або погрози». Для прокурора, який кваліфікує правопорушення або злочин, в принципі достатньо, щоб предмет використовувався для вбивства, поранення або погрози особі. Заподіяти шкоду людині можна практично будь-яким предметом: пляшкою, книгою, рослиною, свічкою тощо. Касаційний суд вважав, що склянка може бути зброєю і, отже, особа була винна у вчиненні насильства із застосуванням зброї (Касаційний суд, кримінальна палата, від 07 травня 1996 року, 95-83.561, опубліковано в бюлетені). Чи можна захищатися на понятті зброї? З огляду на статтю 132-75 КК Франції, це важко, якщо ви не можете продемонструвати, що те, що було використано, не було б предметом. Але в праві те, що не є об'єктом, є суб'єктом або особою. Обговорення буде рухатися скоріше про бажання використовувати предмет для вбивства, поранення або погрози. Ми повертаємося до поняття наміру, яке лежить в основі кримінальної відповідальності. Насильство із застосуванням зброї не є злочином саме по собі, це обставина, що обтяжує покарання, але поняття зброї досить широке і міститься в багатьох інших злочинах у кримінальному кодексі. Це тим більше проблематично, що в прецедентному праві Касаційного суду це питання розуміється дуже широко [126].

Зброя за призначенням є однією з обтяжуючих обставин вчинення кримінального правопорушення. На відміну від зброї за своєю природою, призначеної для вбивства або поранення (як вогнепальна зброя), зброя за призначенням позначає, з одного боку, будь-який предмет, прирівняний до

зброї, який представляє небезпеку для людей у тому, що він використовується або призначений для погрози поранити або вбити і, з іншого боку, будь-який предмет, який часто кваліфікують як муляж зброї, який має схожість зі зброєю, що може викликати плутанину через використання його власником або його прямим призначенням, а саме: погрожувати поранити або вбити. Крім того, використання тварини для погрози, поранення або вбивства також прирівнюється до використання зброї (С. рен., ст. 132-75). Багато предметів, один незвичайний за інший, були визнані зброєю за призначенням (зв'язка ключів, розбита пляшка, палиця, працююча бензопила, барний стілець, бруківка, шолом мотоцикліста тощо) [126].

Зовсім недавно виникло питання про правову кваліфікацію феєрверків і піротехнічних виробів, використання яких регулярно зловживається, коли вони вже вважаються зброєю за призначенням у розумінні статей 132-75 Кримінального кодексу. Крім того, незважаючи на існування суворих правил з 01 липня 2015 року, передбачених статтею R. 557-6-13 Екологічного кодексу, спрямованих на регулювання їх продажу та використання, можуть бути прийняті більш обмежувальні укази муніципалітету або префектури [126].

Дослідивши тексти чинного КК, його ймовірного правонаступника та тексти кримінальних кодексів зарубіжних країн, наш погляд привернуло визначення зброї, яке міститься в статті 132-75 (у редакції закону № 96-647 від 22 липня 1996 року) Кримінального кодексу Франції.

Варто зауважити, що у КК Франції визначення зброї міститься в Розділі III, який вміщує в собі визначення деяких обставин, які обтяжують покарання. Вже цей факт, на нашу думку є вагомим підтвердженням того, що застосування зброї під час вчинення кримінальних правопорушень є саме такою обставиною та чинний КК України слід змінити в частині розширення таких обставин саме положенням про застосування зброї.

Згідно норм статті 132-75 КК Франції зброєю є будь-який предмет, спеціально створений для вбивства чи заподіяння поранень [125].

Однак на цьому визначення зброї не завершується. Далі в статті вказано,

що «будь-який інший предмет, здатний становити небезпеку для людей, прирівнюється до зброї тоді, коли він використовується для вбивства, заподіяння поранень або загрози, або тоді, коли той, хто володіє цими предметами, передбачає використовувати їх для вбивства, заподіяння поранень або загрози. Прирівнюється до зброї будь-який предмет, який представляє подібність до зброї, визначеної в першому абзаці, здатне призвести до помилки, якщо цей предмет був використаний для загрози вбивством або заподіянням поранень, або якщо той, хто володіє цим предметом, припускав використовувати його для загрози вбивством або заподіянням поранень. Використання будь-якої тварини для вбивства, заподіяння поранень або загрози прирівнюється до використання зброї. У разі засудження власника тварини або якщо її власник невідомий, суд може ухвалити рішення про передачу тварини до закладу захисту тварин, що діє в публічних цілях або заявляє про це, яке отримує право вільно розпоряджатися долею тварини» [125].

На наш погляд КК Франції дуже влучно, точно та повною мірою оцінивши можливі варіації та обставини вчинення різних кримінальних правопорушень визначив в положеннях закону про кримінальну відповідність поняття «зброя».

Висловлюємо пропозицію про запозичення такого європейського досвіду та якщо не повною мірою, то хоча б частково взяти за основу зміст такого визначення для національного законодавства.

Якщо порівняти зміст поняття «зброя», яке наведене в проєкті КК, то можна сказати, що в принципі воно не суперечить тому визначенню, яке має КК Франції.

Наприклад проєкт Кодексу до першої з ознак відносить те, що зброєю може бути предмет, вказуючи в дужках і засіб, і пристрій. Фактично ж зброєю може бути дійсно будь-який предмет. Тому ми вважаємо, що зайвим є окрема його деталізація, тобто зазначення що зброєю може бути і засіб, і пристрій, оскільки поняття «предмет» є всеосяжним.

Далі, проєкт КК говорить про те, що зброя повинна бути придатною або може бути пристосованою без використання спеціального обладнання для

спричинення смерті людини, шкоди її здоров'ю, поєднаного або не поєднаного зі знищенням чи пошкодженням матеріального об'єкта [20].

Вважаємо достатнім лаконічно вказати, що такий предмет спеціально створений або був спеціально застосований для вбивства чи заподіяння поранень. На нашу думку не доцільно розписувати, що вбивство саме людини, або заподіяння шкоди її здоров'ю, поєднане або не поєднане зі знищенням чи пошкодженням матеріального об'єкта є одним з ознак зброї, оскільки завданням КК є правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням. Тому включення такої ознаки як «спричинення смерті людини, шкоди її здоров'ю, поєднаного або не поєднаного зі знищенням чи пошкодженням матеріального об'єкта» вважаємо зайвим.

Така ознака як «спеціальний правовий режим – вилучений з цивільного обігу або є предметом дозвільної системи» також на нашу думку не є доцільною, з огляду на те, що перша ознака говорить про те, що зброєю може бути будь-який предмет. Тобто і той, який не має спеціального правового режиму, але із застосуванням якого може бути вчинене вбивство, наприклад. Вважаємо, що така ознака призведе до зайвих маніпулювань збоку обвинувачених та їх захисників, які намагатимуться довести, що той чи інший злочин було вчинено без застосування зброї, оскільки предмет, який наприклад був застосований під час вбивства не має спеціального правового режиму або не вилучений із цивільного обігу, або не є предметом дозвільної системи. Достатньо в такому разі згадати про сокиру, яка доволі часто стає засобом вчинення умисного вбивства або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень. Такий предмет не має спеціального правового режиму та не вилучений з цивільного обігу і не є предметом дозвільної системи. Тому така ознака не є актуальною для загального поняття «зброя».

І остання ознака «належить до одного з таких видів: вогнепальна переносна ствольна зброя, здатна вистрілити кулю, снаряд, стрілу діаметром більше 4,5 мм із початковою швидкістю 100 чи більше м/сек; артилерійська зброя, ракетна зброя; холодна зброя, метальна зброя» не є доцільною на наш погляд, з огляду на наведені вище аргументи.

В даній роботі ми доводимо те, що поняття «зброя» є більш об'ємними за будь-яке окреме визначення певного виду зброї. Тому деталізація та конкретизація певних ознак не є доцільною з огляду на те, що вона значно звужує коло предметів, які будуть відповідати таким ознакам та підпадати під визначення «зброя», яке є загальним.

Аналізуючи положення чинного КК і проєкту КК з'ясовано, що поняття «зброя» в Особливих частинах кодексів використовується більше як у загальному розумінні. Непоодинокими є випадки і зазначення в певному складі кримінального правопорушення конкретного виду зброї.

Наприклад у статті 7.1.1 проєкту КК зазначено, що незаконне збройне формування – попереднє об'єднання п'яти або більше співучасників, ознаками якого є зокрема єдиноначальність, стійкість та наявність зброї. В попередній редакції проєкту йшлося про таку ознаку, як саме вогнепальна зброя, що ми вважаємо цілком обґрунтованим, оскільки в такому випадку йдеться про наявність саме вогнепальної зброї, яка має спеціальний правовий режим. Однак, станом на 14 жовтня 2023 року саме посилення на вогнепальну зброю виключено з ознак збройного формування, що ми вважаємо недоцільним.

Також стаття 7.2.4. проєкту КК передбачає кримінальну відповідальність за вчинення терористичного акту особою, яка з метою залякування населення або дестабілізації діяльності органу державної влади, органу місцевого самоврядування, міжнародної організації, представництва іноземної держави чи юридичної особи, або примушування їх вчинити яку-небудь дію чи утриматися від її вчинення зокрема, застосувала зброю, небезпечний предмет, застосувала або розпилила радіоактивний матеріал.

В даному випадку спостерігаємо ситуацію за якої законодавець чітко не

зазначає певний вид зброї, а обмежується можливостями притягнення осіб до кримінальної відповідальності за вчинення терористичного акту із застосуванням будь-якого виду зброї, навіть із застосуванням небезпечного предмету чи навіть радіоактивного матеріалу, а не зброї.

Ми повністю погоджуємося з тим, що вчинення терористичного акту із застосуванням будь-якого виду зброї є злочином проти безпеки від тероризму та громадської безпеки, а тому поділяємо точку зору законодавця в тому, що даному випадку можливо обмежитися посиленням і на узагальнююче поняття зброї.

Розділ 7.3. проєкту КК має визначення декількох видів зброї, а також містить визначення таким поняттям як незаконне зберігання зброї, її складових частин і компонентів чи боєприпасів, незаконне виготовлення зброї, боєприпасів, незаконне набуття зброї, її складових частин і компонентів чи боєприпасів, незаконне перероблення зброї, боєприпасів, незаконний ремонт зброї, боєприпасів, складова частина (компонент) вогнепальної зброї та травматичний засіб.

Визначення автоматичної вогнепальної стрілецької зброї та гладкоствольної мисливської зброї ми вже наводили в даному Розділі роботи.

Розділ 7.3 проєкту КК також визначає, що незаконне зберігання зброї, її складових частин і компонентів чи боєприпасів полягає у володінні (незалежно від тривалості) без належного дозволу зброєю, її складовою частиною чи компонентом або боєприпасом, що знаходиться не при особі, а у визначеному цією особою місці (крім випадків зберігання зброї особою, яка мала (або член сім'ї якої мав) відповідний дозвіл, із простроченням їх дії) [20].

Також незаконним виготовленням зброї, боєприпасів є вчинені без належного дозволу дії зі створення чи перероблення зброї, боєприпасів, придатних до здійснення пострілу або створення зброї без передбаченого законодавством маркування [20].

З цього визначення такими діями можемо виокремити деякі ознаки, які властиві зброї. По-перше, це те, що зброя та її складові частини і компоненти

мають спеціальний правовий режим, повинні мати дозвіл та/або ліценцію. По-друге наявність маркування. З доцільністю цієї ознаки визначитися більш складніше, оскільки в даній роботі ми висвітлювали проблему незаконного обігу зброї та самостійного, навіть кустарного її виготовлення, при якому звісно не ведеться мова про маркування. Більше того, зловмисники можуть спеціально знищувати таке маркування з метою утруднення питання про ідентифікацію того чи іншого предмету, який так і чи інакше відноситься до зброї.

Незаконним набуттям зброї, її складових частин і компонентів чи боєприпасів, згідно положень Розділу 7.3 проєкту КК, є дії, в результаті яких особа без належного дозволу стає їх фактичним володільцем, зокрема шляхом заволодіння, купівлі, обміну, одержання як подарунку чи відшкодування боргу [20].

Попередня редакція проєкту КК також містила визначення незаконного переробленням зброї, боєприпасів. Вказувалося, що ним є перетворення без належної ліцензії або дозволу пристрою, пристосованого для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії (ракетниці, стартового, будівельного, газового пістолета тощо) у зброю, придатну до стрільби, або зміна зброї з тим, щоби вона стала більш придатною для прихованого переміщення чи зручної стрільби (зокрема мисливської зброї – в обріз).

Незаконним ремонтом зброї, боєприпасів є відновлення без належної ліцензії або дозволу характерних властивостей зброї чи боєприпасу шляхом заміни або реставрації зношеної чи непридатної частини, механізму, усунення дефекту, поломки чи пошкодження, налагодження нормального функціонування частин і механізмів, внаслідок якого зброя чи боєприпаси стають придатними або більш ефективними для використання за цільовим призначенням [20].

Тож законодавець ставить дуже чіткі вимоги навіть для робіт з ремонтом зброї, зазначаючи про необхідність отримання відповідного дозволу для такого виду діяльності. Тому питання про ліцензування або отримання певного

дозволу на володіння певним видом зброї не підлягає навіть обговоренню, оскільки є досить обґрунтованою вимогою.

Складовими частинами (компонентами) вогнепальної зброї є елемент чи запасна деталь, спеціально призначені для вогнепальної стрілецької, артилерійської або ракетної зброї, без використання яких неможливе здійснення пострілу зі стрілецької, артилерійської зброї чи пуску ракети (ствол, корпус або ствольна коробка, затвор або барабан, вісь затвору або казенник, а також пристрій, призначений або адаптований для зменшення звуку, спричиненого пострілом) [20].

Травматичним засобом є вилучений з цивільного обігу або такий, що є предметом дозвільної системи, засіб, призначений для спричинення несмертельних уражень людині шляхом здійснення пострілу гумовою чи пластиковою кулею, електричного розряду або поширення сильнодіючої хімічної речовини [20].

Статті 7.3.4. та 7.3.5 передбачають, що особа, яка боєприпаси до переносної вогнепальної стрілецької зброї у кількості десять і більше одиниць або зброю незаконно: 1) набула, 2) виготовила, 3) відремонтувала, 4) зберігала, 5) переміщувала або 6) збула, – вчинила злочин 3 ступеня. Особа, яка пристрій, призначений чи адаптований для зменшення гучності звуку від пострілу або іншу складову частину чи компонент зброї (крім складової частини і компоненту гладкоствольної мисливської вогнепальної зброї) незаконно: 1) переміщувала через митний кордон України або 2) збула, – вчинила злочин 3 ступеня.

В даному випадку зустрічаємося з тим, що законодавець в проєкті КК виокремлює поняття «вогнепальна стрілецька зброя» надаючи визначення автоматичній вогнепальній стрілецькій зброї.

Стаття 7.3.9. проєкту КК встановлює, що особа, яка не дотрималась вимог щодо зокрема, зберігання зброї, боєприпасів чи інших небезпечних предметів або утримання тварин, що створило реальну небезпеку спричинення значної, тяжкої чи особливо тяжкої шкоди, – вчинила злочин 1 ступеня, а статтею 7.3.14

передбачено кримінальну відповідальність за незаконний обіг травматичних засобів, холодної або метальної зброї. Так, особа, яка травматичний засіб або холодну чи металеву зброю незаконно: 1) переміщувала в стані, який надає можливість негайного застосування, або 2) збула, – вчинила проступок.

В даному випадку ми зустрічаємося з ситуацією, коли за недотримання вимог щодо утримання, наприклад тварини, яку законодавець в даному випадку можливо і виправдано ототожнив зі зброєю, настає кримінальна відповідальність за вчинення злочину 1 ступеню. Одночасно, незаконний обіг метальної зброї, визнання якої також відсутнє в проекті КК, є лише проступком. Можливо рівень відповідальності в даному випадку залежить від наслідків, які настали.

Застосування зброї під час участі у мітингу, демонстрації чи іншому масовому заході, вважається вчиненням злочину 3 ступеня (стаття 7.5.4. - . Застосування зброї під час участі у масовому заході), а порушення особою встановлених законодавством вимог щодо маркування вогнепальної зброї чи вибухівки, яка на порушення: 1) знищила, 2) видалила або 3) замінила чи підробила таке маркування, вважається вчиненням злочину 1 ступеня.

Тобто в даному разі є розмежування між зброєю та її конкретним видом.

Відповідальність за незаконне виготовлення немаркованої зброї чи вибухової речовини або її переміщення через митний кордон України передбачена статтею 7.8.9. проекту КК та встановлює, що особа, яка немарковану зброю чи вибухову речовину: 1) виготовила або 2) переміщувала через митний кордон України, – вчинила злочин 1 ступеня.

Згідно статті Стаття 9.1.3, ознаками, що підвищують тяжкість злочину передбачених цим Розділом на один ступінь, є вчинення умисного злочину зокрема передбаченого статтями 9.1.4, 9.1.5 чи 9.1.11, із застосуванням зброї або небезпечного предмета.

Тобто вчинення діяння, спрямованого на зміну чи повалення конституційного ладу України або на захоплення державної влади в Україні (стаття 9.4.1), зрада Україні (стаття 9.1.5) та виправдування збройної агресії

проти України (стаття 9.1.1) із застосуванням зброї або небезпечного предмета підвищують на один ступінь тяжкість вчиненого.

Серйозне порушення норм міжнародного гуманітарного права у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом або збройним конфліктом неміжнародного характеру, що полягає у застосуванні заборонених методів чи засобів ведення війни. Особа, яка на виконання політики сторони збройного конфлікту, що передбачала широкомасштабне або системне порушення норм міжнародного гуманітарного права, серйозно порушила такі норми, застосовувані в міжнародних збройних конфліктах або збройних конфліктах неміжнародного характеру, а саме зокрема, застосувала зброю, боєприпаси чи матеріали або методи ведення війни, які спричиняють надмірні ушкодження чи непотрібні страждання або є невивіреними за своєю суттю, вчинила злочин 7 ступеня, що передбачено статтею 11.4.5. проєкту КК.

Зустрічаються в тексті проєкту КК і бланкетні норми, які відсилають до міжнародних договорів.

Так, особа, яка (крім випадків, передбачених розділами 11.2, 11.4 цього Кодексу): 1) застосувала зброю масового знищення, заборонену міжнародним договором, – вчинила злочин 5 ступеня (стаття 11.5.4).

Для того, щоб зрозуміти, що саме слід відносити до зброї масового знищення, слід звернутися до Міжнародних конвенцій та угод, таких як:

- Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 01 липня 1968 року. Україна приєдналась згідно Закону України «Про приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 01 липня 1968 року» від 16 листопада 1994 248/94-ВР. Дата набрання чинності для України – 05 грудня 1994 року [127];
- Угода між Україною та Міжнародним агентством з атомної енергії про застосування гарантій у зв'язку з Договором про нерозповсюдження ядерної зброї. Україна підписала Угоду про гарантії з МАГАТЕ - 21 вересня 1995 року. Закон України «Про ратифікацію Угоди між Україною та Міжнародним агентством з

атомної енергії про застосування гарантій у зв'язку з Договором про нерозповсюдження ядерної зброї» від 17 грудня 1997 року № 737/97-ВР. Дата набрання чинності для України - 22 січня 1998 року [128];

- Додатковий протокол до Угоди між Україною та Міжнародним агентством з атомної енергії про застосування гарантій у зв'язку з Договором про нерозповсюдження ядерної зброї. Дата підписання Протоколу – 15 серпня 2000 року. Закон України «Про ратифікацію Додаткового протоколу до Угоди між Україною та Міжнародним агентством з атомної енергії про застосування гарантій у зв'язку з Договором про нерозповсюдження ядерної зброї» від 16 листопада 2005 року № 3092-IV. Дата набрання чинності для України - 24 січня 2006 року [129];
- «Договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, в космічному просторі та під водою» від 05 серпня 1963 року [130];
- «Договір про нерозповсюдження ядерної зброї» від 01 липня 1968 року [131];
- «Договір про заборону розміщення на дні морів та океанів та у його надрах ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення» від 11 лютого 1971 року [132];
- «Угода між Україною і Сполученими Штатами Америки щодо надання допомоги Україні в ліквідації стратегічної ядерної зброї, а також запобігання розповсюдженню зброї масового знищення» від 25 жовтня 1993 року [133].

Опрацювавши тексти вказаних нормативно-правових документів, нами було з'ясовано що визначення зброї масового знищення в них не надано.

Проте можна зробити висновок, що зброєю масового ураження є зброя, основним призначенням якої є спричинення великих людських втрат або масштабних руйнувань. До такої зброї найчастіше відносять ядерну, хімічну, бактеріологічну (біологічну) зброю.

Відповідальність за поводження зі зброєю масового знищення чи забороненим засобом ведення війни передбачена статтею 11.5.5 проєкту КК, в якій вказано, що особа, яка зброю масового знищення, заборонену міжнародним договором: 1) набула, 2) збула, 3) зберігала, 4) переміщувала, 5) розробила чи виготовила, 6) відремонтувала або 7) переробила, – вчинила злочин 5 ступеня.

Висновки до Розділу 3

Таким чином приходимо до висновку, що в Загальній частині проєкту КК, як і в аналогічній частині чинного КК на жаль не існує чіткого визначення поняття «зброя». Більше того таке поняття вживається як суміжне та досить широко межує з іншими подібними до нього поняттями, що значно ускладнює кваліфікацію дій осіб наприклад через призму статей 36, 431 КК та за частиною 4 статті 296 чинного КК або через призму статті 2.9.2. проєкту КК – правомірний захист.

Тому, формулювання поняття «зброя», його наукове обґрунтування і включення до змісту Загальної частин як чинного КК, так і проєкту КК слугуватиме основою для врегулювання питань кваліфікації кримінальних правопорушень.

Поняття «зброя» в КК України зараз тісно пов'язане та межує з такими поняттями як «предмети і засоби, які використовуються для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення» та «інші предмети, спеціально пристосовані або заздалегідь заготовлені для нанесення тілесних ушкоджень».

Методом дослідження законопроектів було з'ясовано, що динаміка появи такого визначення останнім часом активізувалася. Проте на час збройного конфлікту з боку Російської Федерації, українське правове суспільство залишається сам на сам з труднощами тлумачення такого поняття.

Врегулювання такої проблеми назріло до найвищого рівня, оскільки кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення) і кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку на жаль, лише набирають обертів.

Після опрацювання в напрямку пошуку єдиного, всеохоплюючого

визначення, вважаємо доцільним для врегулювання на поточний час проблематики відсутності шуканого поняття «зброя» в науці кримінального права, внесення змін до Загальної частини КК в якості примітки до статті 36, в якій загальному поняттю «зброя» надати наступне визначення: зброя – це будь-який предмет, який спеціально створений для вбивства або спричинення тілесних ушкоджень (від легкого до важкого ступеню тяжкості) та/або завдання матеріальної шкоди іншим об'єктам матеріального світу.

Також з огляду на не типовість та значну суспільну значимість вчинення кримінальних правопорушень із застосуванням зброї, пропонуємо включити таку ознаку до переліку обставин, які обтяжують покарання та внести відповідні зміни до статті 67 КК.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішене наукове завдання, що полягає у вивченні терміну кримінального права, який тривалий час залишається без нормативного наповнення, що призводить до підміни понять та юридичної невизначеності. В результаті опрацювання знайдено шляхи удосконалення термінології кримінального права в цій галузі. Основні практичні та теоретичні результати наукового дослідження полягають в наступному.

Термін «зброя» не є новим для кримінального права. Але його поняття не сформоване та не закріплене в чинному КК, а також в жодному законі. На час наукового дослідження такий термін сформульований лише в Інструкції про застосування зброї, бойової техніки, озброєння, кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України, яка затверджена наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від 21 жовтня 2003 року № 200 [31]. У вказаному документі поняття зброя сформульовано наступним чином «зброя - предмети та пристрої, що призначені для ураження живих цілей, кораблів, літаків (вертольотів) та інших об'єктів і не мають іншого призначення.

1. Нормативно-сформоване поняття «зброя» для потреб кримінального права дозволить чітко відмежовувати склади кримінальних правопорушень, які вчинені із застосуванням зброї від суміжних складів, які вчиняються із застосуванням холодної та вогнепальної зброї, які є лише її окремими видами.

2. Аналіз європейського законодавства виявив, що закони про кримінальну відповідальність цих країн чітко формулюють поняття «зброя» не підміняючи його вищою категорією поняттям «вогнепальна зброя».

3. Наукове дослідження національної судової практики дозволило прийти до висновку, що на даний час існує проблематика кваліфікації діянь злочинців, які в момент вчинення кримінального правопорушення

застосовують предмети, які або лише конструктивно схожі з вогнепальною або холодною зброєю, або взагалі ними не являються. Разом з тим згідно опрацьованої судової практики було встановлено, що суспільно-небезпечні наслідки застосування таких предметів, яким не надано нормативного визначення з точки зору потреб кримінального права, іноді є більш загрозливими ніж під час застосування вогнепальної зброї.

4. Під час наукового дослідження було проаналізовано вітчизняну судову практику та законодавство, у результаті чого було обґрунтовано пропозицію щодо необхідності внесення змін до чинного КК в частині доповнення його змісту новим узагальненим терміном кримінального права «зброя». Запропоновано внести зміни до КК у вигляді приміток до статей 36, 263, 296 цього Кодексу. Вказані примітки запропоновано доповнити сформованим поняттям «зброя». Також запропоновано, щоб такі примітки відносилися до норм права з точки зору рівня визначеності їх змісту та були бланкетними і містили посилання на відповідний закон, який буде регулювати обіг зброї. Вважаємо внесення таких змін у вигляді прийняття приміток до вказаних статей усуне існуючу на даний час проблему щодо кваліфікації дій, хоча б за статтею 263 КК України.

Прогалину до прийняття відповідного закону або схвалення проєкту КК, в якому міститься сформоване поняття «зброя», пропонуємо вирішити шляхом реалізації загальних засад кримінального провадження, до яких зокрема відносяться верховенство права, законність та рівність перед законом і судом. Також пропонуємо до прийняття відповідних приміток до статей 36, 263 та 296 чинного КК або до прийняття відповідного спеціального закону чи схвалення проєкту КК використовувати визначення «зброя», яке міститься в Інструкції про застосування зброї, бойової техніки, озброєння, кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України, затвердженій наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від 21 жовтня 2003 року № 200 [31].

У вказаному документі поняття зброя сформульовано наступним чином «зброя - предмети та пристрої, що призначені для ураження живих цілей, кораблів, літаків (вертольотів) та інших об'єктів і не мають іншого призначення. На нашу думку таке визначення хоча і включає в себе лише одну з виокремлених нами ознак зброї, таких як ураження живої цілі, проте все ж таки є єдиним на даний час визначенням цього родового поняття.

5. Наукове дослідження поняття кримінального права «зброя», а саме визначення його складових та формулювання нормативної дефініції запропоновано здійснювати за такими вузловими моментами: 1) формування понятійного апарату; 2) запозичення певних формулювань та ознак з суміжних нормативних актів; 3) урахування вітчизняних та іноземних досліджень, а також законодавства; 4) наявність проблемних аспектів, пізнання складної природи зброї, яка робить необхідним подальший науковий пошук; 5) забезпечення обґрунтованості теоретичних висновків та їх перевірка емпіричними дослідженнями.

6. Взявши за основу вказану схему дослідження констатовано, що сучасний стан розробки дефініції «зброя» в Україні перебуває на стадії законопроектів. Всебічний кримінологічний аналіз цього питання є актуальним та перспективним для подальших наукових розвідок. Оскільки пізнання цієї проблематики у певній ретроспективній площині, тобто з моменту внесення відповідних змін до КК, дозволяє здійснювати своєрідний науковий зріз кримінально-наукової дійсності для того щоб узяти за основу кримінологічні властивості та ознаки, тобто вихідні дані для їх подальшого втілення в науково обґрунтоване нормативне визначення.

7. У результаті дослідження такого явища як зброя для потреб саме кримінального права було виокремлено ряд криміналістичних та правових характеристик, за допомогою яких і відбувалося формулювання цієї дефініції. Було з'ясовано, що основною ознакою зброї є її цільове призначення - можливість здійснювати летальне ураження цілі. Також було науково обґрунтована позиція про віднесення зброї до складу предметів, а також засобів

та пристроїв, які можуть здійснювати летальне ураження. Опрацьовуючи ознаку спеціального правового режиму було досліджено вітчизняну судову практику та з'ясовано, що вказана характеристика не є обов'язковою для родового поняття.

8. На даний час проєкт КК містить більш лаконічне визначення поняття зброї, що свідчить про динамічність процесу визначення та про існування дискусій з приводу такої дефініції. Такі поняття як «холодна» та «метальна зброя» не згадуються в проєкті. На наш погляд виключення цих дефініцій з тексту проєкта КК є недоцільним з огляду на відсутність їх визначення в будь-якому законі. У той же час проєкт КК фактично унормував у собі всі положення, які має містити спеціальний закон про обіг зброї, якого з часів затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, згідно Наказу Міністерства внутрішніх справ України від 21 серпня 1998 року № 622 [21] не існує і на теперішній час.

9. З огляду на розгалужену деталізацію дефініції «зброя» в проєкті КК та наявність суміжних понять, виникла пропозиція про внесення змін до чинного КК, після прийняття відповідного закону, шляхом включення примітки до статей 36, 263, 296 цього Кодексу, які б містили в собі таке відповідне визначення, і що важливо – посилання на відповідний нормативно-правовий акт. Також під час роботи висловлено ініціативу здійснити заміну в частині 5 статті 36 КК слів «будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб» словами «конструктивно схожі зі зброєю виробу», а в частині 4 статті 296 КК слів «чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень» на слова «конструктивно схожих зі зброєю виробів».

10. Після наукового дослідження висловлено пропозицію про віднесення пристрою під патрон «Флобера» до категорії схожих з вогнепальною зброєю виробів, з огляду на досліджений європейський досвід боротьби з незаконною торгівлею зброєю. Під час опрацювання питання про доцільність володіння цивільним населенням вогнепальною зброєю, запропоновано парламентарям врахувати настанови, вміщені в Директиві ЄС № 91/477 та в Реграменті ЄС № 258/2021 стосовно визначення поняття «зброя». Внесення описаних змін до чинного КК у вигляді прийняття приміток та виключення з тексту Кодексу згадуваних визначень з одночасною заміною поняттям «зброя», яке пропонується в цій роботі, усуне існуючу на даний час проблематику кримінально-правової кваліфікації певного виду кримінальних правопорушень.

11. На підставі узагальнення теоретичних поглядів вчених визначено стан наукової розробленості недоцільності обмеження переліку предметів, які свідчать про озброєність банди. З огляду на широке розмаїття різновидів зброї, а також інших предметів, які банда може використовувати під час нападів, науковці пропонують доповнити статтю 257 КК України приміткою, в якій визначити, що озброєність банди означає наявність у неї не лише зброї, а й «інших предметів, спеціально пристосованих або заздалегідь заготовлених для фізичного чи психічного насильства під час нападу» [101, с. 21]. Цілком підтримуємо таку пропозицію та вважаємо її досить актуальною та мотивованою.

12. Охарактеризовано доповнення статті 36 КК, яка передбачає відсутність перевищення меж необхідної оборони під час застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає. Висловлено думку про те, що цілком доцільним є доповнення саме цієї статті приміткою, в якій точно та максимально повно вказати ознаки озброєності особи, що в подальшому

полегшить кваліфікацію дій також і за іншими складами кримінальних правопорушень. Зокрема за статтею 257 КК – бандитизм. Примітку до статті 36 КК пропонуємо викласти в такій редакції: «озброєна особа – це особа, яка має при собі та не обмежена можливістю застосування вогнепальної, холодної, будь-яких інших видів військової зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв, будь-яких інших засобів чи предметів для захисту або іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень».

13. Висловлено пропозицію доповнити зміст КК сформованим поняттям «зброя», а також сформулювати його з витримкою балансу про конкретизацію ознак зброї та вказати їх настільки узагальнено, щоб при застосуванні такої норми будь-яка особа могла точно зрозуміти чи відносить той чи інший предмет до зброї. Таке визначення запропоновано включити до змісту саме Загальної частини КК, оскільки остання покликана встановлювати правила застосування закону про кримінальну відповідальність.

14. Обґрунтовано позицію про необхідність внесення змін до статті 36 КК шляхом доповнення її приміткою, в якій слід навести визначення «зброя». Адже саме стаття 36 нормативно закріплює випадки відсутності кримінальної відповідальності як наслідок застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб. Наведення в примітці визначення «зброя» надасть правникам можливість вірно кваліфікувати діяння як злочинців, так і умовних жертв, які перебувають в стані необхідної оборони. Також дозволить відмежувати зброю, поняття про яку буде містити притаманні лише їй ознаки, від будь-яких інших засобів чи предметів, які використовувались для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб.

15. Надано характеристику основних елементів застосування зброї під час вчинення будь-якого кримінального правопорушення та з'ясовано, що вказане ставить таке правопорушення на один щабель вище в сенсі суспільної небезпеки, оскільки застосування зброї в будь-якій сфері життя, це надзвичайна

подія. Досліджено та науково обґрунтовано змінити всі без виключення слова «злочин» в статі 67 КК на словосполучення «кримінальний проступок». Або підтримати пропозицію, висловлену в Зауваженнях щодо доповнення КК окремою статтею зі списком обставин, які будуть обтяжувати покарання при вчиненні лише проступків. Тому список обставин, які обтяжують покарання при вчиненні проступку вже має в собі два пункти: повторність та застосування зброї. Вважаємо що в цьому разі буде дотримано справедливий баланс в частині застосування правил про обтяжуючи покарання обставини. Тому, враховуючи що вчинення кримінального правопорушення із застосуванням зброї є надзвичайною подією, все ж таки не належить до категорії типових обставин їх вчинення та має значний вплив для призначення покарання, тому ми вважаємо, що пропозиція стосовно включення цієї обставини до статті 67 КК є обґрунтованою. Крім того, в такому разі національне законодавство наблизиться до сучасних європейських стандартів в питанні захисту прав та основоположних свобод.

16. Сформульовано узагальнююче поняття «зброя» - це предмети, засоби або пристрої, за допомогою яких відбувається ураження живої цілі у вигляді заподіяння смерті або тілесних ушкоджень різного ступеню тяжкості людині, а також завдання матеріальної шкоди іншим об'єктам матеріального світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.07.2022 р.).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 26.07.2022 р.).
3. Большаков В. Н. Озброєний і небезпечний. ЕКОINFORM. 2009. URL: <https://ekoinform.com.ua/?p=6682> (дата звернення: 26.07.2022 р.).
4. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 19 лютого 2018 року у справі № 757/7651/16-к URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106240141> (дата звернення: 05.12.2022 р.).
5. Ухвала апеляційного суду м. Києва від 23 листопада 2018 року у справі № 757/7651/16-к URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78211552> (дата звернення: 05.12.2022 р.).
6. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 14 вересня 2022 року у справі № 757/7651/16-к URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72347132> (дата звернення: 05.12.2022 р.).
7. Постанова Верховного Суду від 04 грудня 2018 року у справі № 161/3885/16-к URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78628039> (дата звернення: 05.12.2022 р.).
8. Шаблистий В. В. Незаконний обіг зброї в Україні: питання кримінальної відповідальності. Вісник асоціації кримінального права України. 2018. № 1 (10). с. 116–129. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/07/10_Shablystyj_.pdf. (дата звернення: 26.07.2022 р.).
9. Постанова Великої Палати Верховного Суду на вказану проблему, яка своєю постановою від 03 липня 2019 року у справі № 288/1158/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82827045> (дата звернення: 05.12.2022 р.).
10. Закон України «Про внесення змін до Господарського

процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03 жовтня 2017 року № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text> (дата звернення: 05.12.2022 р.).

11. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n431> (дата звернення: 05.12.2022 р.).

12. Камша О. Закон про зброю в Україні. Юридична газета online від 18 липня 2019 року. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/zakon-pro-zbroyu-v-ukrayini.html> (дата звернення: 26.07.2022 р.).

13. Проект Закону України «Про обіг зброї невійськового призначення» від 09 лютого 2009 року № 2105. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=2105&skl=7 (дата звернення: 26.07.2022 р.).

14. Проект Закону України «Про право на самозахист та володіння цивільною вогнепальною зброєю» від 25 червня 2021 року № 5708. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/219896.html> (дата звернення: 26.07.2022 р.).

15. Большаков В. Н. Озброєний і небезпечний. ЕКОINFORM. 2009. URL: <https://ekoinform.com.ua/?p=6682> (дата звернення: 26.07.2022 р.).

16. Директива Європейського Союзу «Про контроль за придбанням зброї та володінням нею (91/477/ЄЕС) від 18 червня 1991 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a62#Text (дата звернення: 05.12.2022 р.).

17. Імплементацийний регламент комісії (ЄС) 2015/2403 «Про запровадження спільних настанов щодо стандартів і методів деактивації для забезпечення того, що деактивована вогнепальна зброя незворотно приведена у непридатний стан» від 15 грудня 2015 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_027-15#Text (дата звернення: 05.12.2022 р.).

18. Директива № 2019/69 від 16 січня 2019 року щодо встановлення

технічних умов тривожної та сигнальної зброї. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_017-19#Text (дата звернення: 05.12.2022 р.).

19. Матеріали вебінару «Вогнепальна зброя». URL: <https://leed.cepol.europa.eu/> (дата звернення: 01-03.12.2022 р.).

20. Текст проєкту Кримінального кодексу України станом на 14 жовтня 2023 року URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/05/19/kontrolnyj-tekst-proektu-kk-19-05-2023.pdf> (дата звернення: 24.11.2023 р.).

21. Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, згідно Наказу Міністерства внутрішніх справ України від 21 серпня 1998 року № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#A145Text> (дата звернення: 26.07.2022 р.).

22. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України за редакцією М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ. Юридична думка. 2012. 1315 с.

23. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 2006 року № 10 «Про судову практику у справах про хуліганство». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va010700-06#Text> (дата звернення: 26.07.2022 р.).

24. Мельник Р. В. Поняття вогнепальної зброї у криміналістиці. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2015. Випуск 1. С. 278–284.

25. Ореховський М. Зброя, кара і закон. *Юридичний вісник України*. 2018. URL: <https://yvu.com.ua/zbroya-kara-i-zakon/> (дата звернення: 26.07.2022 р.).

p.).

26. Цивільний кодекс Української РСР. Закон УРСР від 18 липня 1963 р. № 1540-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06#Text> (дата звернення: 26.07.2022 р.).

27. Закон УРСР «Про власність». Закон УРСР від 07 лютого 1991 р. № 697-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/697-12#Text> (дата звернення: 26.07.2022 р.).

28. Постанова Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17 червня 1992 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2471-12#Text> (дата звернення: 26.07.2022 р.).

29. Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 25 жовтня 1988 р. № 6758-XI. «Про вилучення вогнестрільної зброї і бойових припасів у деяких категорій громадян». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/6758-11#Text> (дата звернення: 08.12.2022 р.).

30. Закон України «Про дерадянізацію законодавства України» від 21 квітня 2022 р. № 2215-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2215-20#Text> (дата звернення: 08.12.2022 р.).

31. Інструкція про застосування зброї, бойової техніки, озброєння, кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України, затвердженій наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від 21.10.2003 № 200. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-03#Text> (дата звернення: 26.07.2022 р.).

32. Рішення ЄСПЛ у справі №6/64 «Фламінію Коста проти ENEL» від 15 липня 1964 року. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61964CJ0006> (дата звернення: 03.12.2022 р.).

33. Посібник з європейського права з питань доступу до правосуддя. с. 19. URL: <https://rm.coe.int/handbook-access-to-justice-ukr/1680a216af> (дата звернення: 03.12.2022 р.).

34. Закон України «Про приєднання України до Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності» від 02 квітня 2013 р. № 159-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/159-18#n3> (дата звернення: 03.12.2022 р.).

35. Біблія. URL: <https://www.wordproject.org/bibles/uk/index.htm> (дата звернення: 03.12.2022 р.).

36. Регламент Європейського Парламенту і Ради ЄС № 258/2012 від 14 березня 2012 року про імплементацію статті 10 Протоколу ООН проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (Протокол ООН про вогнепальну зброю), та про встановлення дозволів на експорт і заходів щодо імпорту та транзиту вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-12#Text (дата звернення: 03.12.2022 р.).

37. Семюел Кольт (енциклопедійні дані) URL: <http://uk.wikipedia.org> (дата звернення: 15.11.2022 р.).

38. Колосок А. М. Легалізація зброї як каталізатор розвитку соціальної відповідальності суспільства. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/153578585.pdf> (дата звернення: 15.11.2022 р.).

39. Драп'ятий Б. МВС докладе максимальних зусиль задля напрацювання якісної законодавчої бази у сфері обігу зброї та її ефективного правозастосування. URL: <https://kg.npu.gov.ua/news/mvs-doklade-maksimalnikh-zusil-zadlya-napratsyuvannya-yakisnoi-zakonodavchoi-bazi-u-sferi-obigu-zbroi-ta-ii-efektivnogo-pravozastosuvannya-bogdan-drapyatiy> (дата звернення: 15.11.2022 р.).

40. Стешенко А. Кількість злочинів стала меншою на 25% від довоєнного часу, -МВС. URL:

https://lb.ua/society/2022/07/04/522078_kilkist_zlochiv_stala_menshoyu.html

(дата звернення: 15.11.2022 р.).

41. Голубов О. Європейський досвід легалізації зброї. URL: <https://www.dw.com/uk> (дата звернення: 15.11.2022 р.).

42. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%8F> (дата звернення: 14.12.2022 р.).

43. До яких викопних людей належить пітекантроп. Пітекантропи. URL: <https://goaravetisyan.ru/uk/k-kakim-iskopaemym-lyudyam-otnositsya-pitekantrop-pitekantropy-podtverzhdenie/> (дата звернення: 14.12.2022 р.).

44. Тоїчкін Д. В. Зброя [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2005. - 672 с.: іл.. – URL:

http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0002334 (дата звернення: 14.12.2022 р.).

45. Тоїчкін Д. Проблематика походження козацької зброї в українській історіографіїє *Історіографічні дослідження в Україні*: Зб. наук. пр. 2010. Вип. 20. С. 323-341. Бібліогр.: 51 назв. укр.

46. Яворницький Д. Історія запорізьких козаків. Том 1. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Yavornytskyi/Istoria_zaporizkykh_kozakiv_Tom1/ (дата звернення: 14.12.2022 р.).

47. «Каталог колекцій древностей А. Н. Поль въ Екатеринославъ». URL: [https://old.lib.dp.ua/fullkr/?pbp=184#javascript:void\(0\)](https://old.lib.dp.ua/fullkr/?pbp=184#javascript:void(0)) (дата звернення: 14.12.2022 р.).

48. Апанович О. М. «Збройні сили України першої половини XVIII ст.».: [монографія] /; АН УРСР, Ін-т історії. – Київ: Наук. думка, 1969. – 222, [1] с. : іл., с. 72-73. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000565> (дата

звернення: 14.12.2022 р.).

49. Свєшніков І. Битва під Берестечком, с. 243-244, URL: <http://history.org.ua/LiberUA/5-8326-0005-3/5-8326-0005-3.pdf> (дата звернення: 14.12.2022 р.).

50. Мателешко Ю. П. Руська Правда: становлення, редакції, дискусійні питання. Науковий вісник Ужгородської української богословської академії та Карпатського університету ім. А. Волошина. Ужгород. 2010. Вип. 6-7. С. 159-163.

51. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. – Х.: Право, 2008. Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України/ за заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – 728 с.

52. Євдокименко Є. Зброя як предмет злочину: історичний аспект. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle> (дата звернення: 14.12.2022 р.).

53. Кримінальний кодекс Української РСР. Закон УРСР від 28 грудня 1960 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kd0006?an=0&ed=1961_06_27 (дата звернення: 22.01.2023 р.).

54. Закон України «Про зміну статті 15 Кримінального кодексу України» від 26 січня 1993 року № 2933-XII URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t293300?an=6&ed=1993_01_26 (дата звернення: 22.01.2023 р.).

55. Указ Президії Верховної ради Української РСР «Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу Української РСР» від 17 серпня 1966 року. URL:

https://ips.ligazakon.net/document/view/kd0006?an=481780&ed=1966_08_17
(дата звернення: 22.01.2023 р.).

56. Наказ Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року №53/5 «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з

питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#n272> (дата звернення: 17.01.2023 р.).

57. Лекція Одеського державного університету внутрішніх справ. «Об'єкт злочин у. Об'єктивна сторона злочину». URL: <https://oduvsv.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/lektsiya-5-2.pdf> (дата звернення: 17.01.2023 р.).

58. Романівка З. Теоретичні основи класифікації знарядь та засобів вчинення злочину. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* – 2-16. № 855. С. 470-473.

59. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану» від 24 березня 2022 року № 2160-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#Text> (дата звернення: 12.02.2023 р.).

60. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому розповсюдженню інформації про направлення, переміщення міжнародної військової допомоги в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших військових формувань України, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1247719> (дата звернення: 14.02.2023 р.).

61. Дудоров О.О., Мельник М.І., Хавронюк М.І. Злочини у сфері підприємництва. Навчальний посібник / за ред. Хавронюка М.І. К.: Атіка, 2001. 608 с.

62. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю,

бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» № 3 від 26 квітня 2002 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VS02020?an=13> (дата звернення: 18.02.2023 р.).

63. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. та допов. К. : Юридична думка, 2012. 1312 с.

64. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 18.02.2023 р.).

65. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до статті 263 Кримінального кодексу України щодо скасування відповідальності у випадках добровільної здачі зброї, бойових припасів, вибухових речовин або пристроїв». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1247155> (дата звернення: 12.02.2023 р.).

66. Терещук А. О. Вогнепальна зброя та бойові приписи до неї як предмет злочину. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 326-330. (дата звернення: 25.02.2023 р.).

67. Закон України «Про доступ до судових рішень» від 22 грудня 2005 року N 3262-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#o8> (дата звернення: 27.02.2023 р.).

68. Вирок Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 14 листопада 2022 року, справа № 159/4287/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107304499> (дата звернення: 27.02.2023 р.).

69. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 11 липня 2022 року, справа № 127/13827/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105190434> (дата звернення: 27.02.2023 р.).

70. Вирок Любешівського районного суду Волинської області від 11 травня 2022 року, справа № 163/88/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104253179> (дата звернення: 01.03.2023 р.).

71. Вирок Туринського районного суду Волинської області від 21 червня 2022 року, справа № 169/94/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104977963> (дата звернення: 01.03.2023 р.).

72. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 12 вересня 2022 року, справа № 308/7003/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106202409> (дата звернення: 01.03.2023 р.).

73. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06 грудня 2019 року, № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#n881> (дата звернення: 01.03.2023 р.).

74. Пояснювальна записка до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06 грудня 2019 року, № 361-IX. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/396683> (дата звернення: 01.03.2023 р.).

75. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 26 вересня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106441070> (дата звернення: 09.03.2023 р.).

76. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 09 вересня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106228633> (дата звернення: 09.03.2023 р.).

77. Вирок Василівський районний суд Запорізької області від 31 січня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102907323> (дата звернення: 09.03.2023 р.).

78. Вирок Ужгородський міськрайонний суд Закарпатської області від 30 червня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105017492> (дата звернення: 09.03.2023 р.).

79. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 04 листопада 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107183068> (дата звернення:

09.03.2023 р.).

80. Вирок Жовтневого районного суду міста Запоріжжя від 27 червня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104976206> (дата звернення: 09.03.2023 р.).

81. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 09 серпня 2018 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75812842> (дата звернення: 09.03.2023 р.).

82. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 20 липня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105335522> (дата звернення: 09.03.2023 р.).

83. Вирок Печерський районний суд м. Києва від 21 червня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104861022> (дата звернення: 09.03.2023 р.).

84. Вирок Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 15 червня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104785914> (дата звернення: 09.03.2023 р.).

85. Вирок Петриківського районного суду Дніпропетровської області від 21 червня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104867563> (дата звернення: 09.03.2023 р.).

86. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 26 травня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104495237> (дата звернення: 10.03.2023 р.).

87. Вирок Жовтневого районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 10 березня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103630418> (дата звернення: 10.03.2023 р.).

88. Вирок Солонянського районного суду Дніпропетровської області від 14 лютого 2023 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108974835> (дата звернення: 10.03.2023 р.).

89. Вирок Синельниківського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 10 червня 2022 року. URL:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/104713964> (дата звернення: 10.03.2023 р.).

90. Вирок Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 13 липня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105221214> (дата звернення: 10.03.2023 р.).

91. Вирок Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 25 листопада 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107543597> (дата звернення: 10.03.2023 р.).

91.1. А. Воробйова. «З широко заплющеними очима: злочини Росії проти українських дітей у новій доповіді Генерального Секретаря ООН». URL: https://lb.ua/blog/koalitsiia_ua5am/567838_z_shiroko_zaplyushchenimi_ochima_zlochinyi.html (дата звернення: 18.11.2023 р.).

92. Вирок Самарського районного суду м. Дніпропетровська від 24 грудня 2019 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86595422> (дата звернення: 16.03.2023 р.).

93. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 07 вересня 2020 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91455178> (дата звернення: 16.03.2023 р.).

94. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2124-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20#n5> (дата звернення: 01.04.2023 р.).

95. Гуменюк М. М. Кримінально-правовий аналіз вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність за вчинення злочину, передбаченого ст. 446 «піратство» кримінального кодексу України // Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v2_2014/16.pdf (дата звернення: 01.04.2023 р.).

96. Хавронюк М. І. Озброєність і вчинення нападів, як специфічні ознаки банди. *Науковий вісник Дніпропетровського інституту МВС України.* –

2000. № 2. С. 76-79.

97. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. К. : ТОВ Видавництво «Юридична думка», 2007. 992 с.

98. Постанова Пленуму Верховного суду України від 23 грудня 2005 року № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05#Text> (дата звернення: 01.04.2023 р.).

99. Забіяка Ю. В., Шульженко О. В. Поняття та основні ознаки бандитизму. с. 80-83 URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2019/tom_1/15.pdf (дата звернення: 01.04.2023 р.).

100. Голіна В. В. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом: соціально-правове і кримінологічне дослідження : монографія. Харків : Регіон-інформ, 2004. 212 с.

101. Вознюк А. А., Арешонков В. В. Озброєність банди: кримінально-правові та криміналістичні проблеми. *Криміналістичний вісник*. 2013. № 1. С. 15–22

102. Навроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина: курс лекцій. Київ, 2000. 771 с.

103. Боднарук О. Проблеми застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту в умовах необхідної оборони. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 3. С. 75-79.

104. Постанова Пленуму Верховного суду України від 26 червня 2002 року № 1 «Про судову практику у справах про необхідну оборону». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001700-02#Text> (дата звернення: 02.04.2023 р.).

105. Володарський В. Проблемні питання необхідної оборони. *Право України*. 1998. № 11. С. 120

106. Вирок Коломийського міськрайонного суду Івано-Франківської

області від 07 березня 2017 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/65156948> (дата звернення: 18.04.2023 р.).

107. Ухвала Апеляційного суду Івано-Франківської області від 01 червня 2017 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/66957200> (дата звернення: 18.04.2023 р.).

108. Постанова Верховного суду від 26 квітня 2018 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73758539> (дата звернення: 18.04.2023 р.).

109. Вирок Жовтневого районного суду м. Харкова від 10 грудня 2018 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78434912> (дата звернення: 19.04.2023 р.).

110. Ухвала Харківського апеляційного суду від 27 лютого 2020 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88196526> (дата звернення: 19.04.2023 р.).

111. Постанова Верховного Суду від 16 березня 2021 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96006337> (дата звернення: 19.04.2023 р.).

112. Вирок Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 25 червня 2021 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97939440> (дата звернення: 19.04.2023 р.).

113. Ухвала Хмельницького апеляційного суду від 07 жовтня 2021 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100200198> (дата звернення: 19.04.2023 р.).

114. Постанова Верховного Суду від 25 жовтня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107023925> (дата звернення: 19.04.2023 р.).

115. Висновок на проєкт кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 30.01.2023 року). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (дата звернення: 01.06.2023 р.).

116. Федорчук І. М. Обставини, які обтяжують покарання за кримінальним правом України: монографія. – Львів: ЛьвДУВС, 2017. – 240 с.

117. Наказ ДП «УкрНДНЦ» від 28 травня 2015 р. № 45 «Про прийняття нормативних документів України, гармонізованих з міжнародними та

європейськими нормативними документами, національних стандартів України, скасування нормативних документів України та міждержавних стандартів в Україні» ДСТУ 7718:2015 «Зброя спортивна та мисливська. Рушниці спортивні та мисливські гладко ствольні. Загальні технічні вимоги». – URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=91852 (дата звернення: 28.07.2023 р.).

118. Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 01 лютого 2005 року № 28. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0466-05#Text> (дата звернення: 28.07.2023 р.).

119. І. М. Федорчук. Обставини, які обтяжують покарання за кримінальним правом України: монографія / І.М. Федорчук. – Львів: ЛьвДУВС, 2017. – 240 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/68> дата звернення: 28.07.2023 р.).

120. Хавронюк І. М. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: монографія. К.: Юрисконсульт, 2006. 736.

121. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: монографія. К.: Юрисконсульт, 2008. 811 с.

122. Кримінальний кодекс Аргентини URL: <https://antislaverylaw.ac.uk/wp-content/uploads/2019/08/Argentina-Criminal-Code.pdf> (дата звернення: 04.08.2023 р.).

123. Хавронюк М. І. Міжнародні договори в розумінні ст. 438 Кримінального кодексу України. Право України. 2023. № 5. С. 66-84.

124. Хавронюк М. І. Відсутність складу злочину: кримінально-правовий аспект. Вісник Академії адвокатури України. - 2009. - Число 1. - С. 246-249.

125. Code penal France. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719 (дата звернення: 04.08.2023 р.).

126. La notion d'arme en droit penal: vaste et extensive. URL: <https://consultation.avocat.fr/blog/alexandre-gillioen/article-29223-la-notion-d-arme-en-droit-penal-vaste-et-extensive.html> (дата звернення: 04.08.2023 р.).

127. Закон України «Про приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року» від 16 листопада 1994 248/94-ВР. Дата набрання чинності для України 05.12.1994. URL: <https://snriu.gov.ua/diyalnist/mizhnarodna-diyalnist/mizhnarodni-konvenciyi-ta-ugodi> (дата звернення: 15.09.2023 р.).

128. Закон України “Про ратифікацію Угоди між Україною та Міжнародним агентством з атомної енергії про застосування гарантій у зв’язку з Договором про нерозповсюдження ядерної зброї” від 17.12.1997 № 737/97-ВР. Дата набрання чинності для України 22.01.1998. URL: <https://snriu.gov.ua/diyalnist/mizhnarodna-diyalnist/mizhnarodni-konvenciyi-ta-ugodi> (дата звернення: 15.09.2023 р.).

129. Закон України “Про ратифікацію Додаткового протоколу до Угоди між Україною та Міжнародним агентством з атомної енергії про застосування гарантій у зв’язку з Договором про нерозповсюдження ядерної зброї” від 16.11.2005 № 3092-IV. Дата набрання чинності для України - 24.01.2006. URL: <https://snriu.gov.ua/diyalnist/mizhnarodna-diyalnist/mizhnarodni-konvenciyi-ta-ugodi> (дата звернення: 15.09.2023 р.).

130. Договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, в космічному просторі та під водою від 05.08.1963 р. URL: <https://snriu.gov.ua/diyalnist/mizhnarodna-diyalnist/mizhnarodni-konvenciyi-ta-ugodi> (дата звернення: 15.09.2023 р.).

131. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 01.07.1968 р. URL: <https://snriu.gov.ua/diyalnist/mizhnarodna-diyalnist/mizhnarodni-konvenciyi-ta-ugodi> (дата звернення: 15.09.2023 р.).

132. Договір про заборону розміщення на дні морів та океанів та у його надрах ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення від 11.02.1971 р. URL: <https://snriu.gov.ua/diyalnist/mizhnarodna-diyalnist/mizhnarodni-konvenciyi-ta-ugodi>

[ta-ugodi](#) (дата звернення: 15.09.2023 р.).

133. Угода між Україною і Сполученими Штатами Америки щодо надання допомоги Україні в ліквідації стратегічної ядерної зброї, а також запобігання розповсюдженню зброї масового знищення від 25.10.1993 р. URL: <https://snriu.gov.ua/diyalnist/mizhnarodna-diyalnist/mizhnarodni-konvenciyi-ta-ugodi> (дата звернення: 15.09.2023 р.).

134. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року, №2617-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text> (дата звернення: 11.11.2023 р.).

135. Зауваження до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7279-%D0%B4&skl=9 (дата звернення: 11.11.2023 р.).

136. Пінчук М. Г. До питання визначення правової категорії «зброя». *Право і безпека*. 2004, 3'4, с. 98-101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2004_3_4_27 (дата звернення: 11.11.2023 р.).

ДОДАТОК

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Щербина Н.О. Розуміння поняття «зброя» у Загальній частині Кримінального Кодексу України. *Юридичний науковий журнал*. 2024. № 3. С. 445-448. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/107>.
2. Щербина Н. О. Аналіз посилення режиму законності права власності на зброю в законодавстві іноземних держав. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*, 2023. (8). <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-8-01-08>.
3. Щербина Н. Перспективи визначення поняття «зброя» в національному законодавстві. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*, 2024. (4), 445–450. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-4-445-450>.
4. Щербина Н.О. Формування дефініції «зброя» в проєкті Кримінального кодексу України. *Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття: яким воно є і яким йому бути*: матеріали міжнар. наук. конференції, м. Харків, 21-22 жовт. 2022 р. / редкол.: В.Я. Тацій, Ю.А. Пономаренко, Ю.В. Баулін та ін. Харків : Право, 2022. С. 334-337.
5. Щербина Н.О. Шляхи підвищення рівня національної безпеки в контексті проблематики вживаності дефініції «зброя» в національному законодавстві. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 бер. 2023 р.). Дніпро: ДДУВС, 2023. С. 238-241.